

T.C
İSTANBUL NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE KARŞILIKLI
BAĞIMLILIK İLKESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE VE
RUSYA İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Sabri ARSLAN

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nurşin ATEŞOĞLU GÜNEY

MART 2023

T.C.
İSTANBUL NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE KARŞILIKLI
BAĞIMLILIK İLKESİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE VE
RUSYA İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Sabri ARSLAN

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 06/03/2023 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr.Nurşin ATEŞOĞLU GÜNEY	BAŞARILI	
Prof. Dr. Vişne KORKMAZ	BAŞARILI	
Doç.Dr.Zuhal Mert	BAŞARISIZ	

Enstitü Müdürü
Onay

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sabri ARSLAN

06.03.2023

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı özenle takip eden danışmanım Prof. Dr. Nurşin ATEŞOĞLU GÜNEY'e değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca görüş ve önerileriyle hazırlamış olduğum tezimi kabul eden değerli jüri üyelerine teşekkür ederim. Bu vesileyle tüm hocalarım ve tezimin son okumasında yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Şerafettin Sevgili'ye teşekkürlerimi borç bilirim. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim aileme şükranlarımı sunarım.

Sabri ARSLAN

06.03.2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ŞEKİL LİSTESİ.....	IV
GRAFİK LİSTESİ.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT.....	VII
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM 1: KARŞILIKLI BAĞIMLILIK İLKESİ VE TARİHSEL ARKA PLAN ÇERÇEVESİNDE YAKIN DÖNEM TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ.....6

1.1 Karşılıklı Bağımlılı İlkesi.....	6
1.2. Soğuk Savaş Dönemi Türk-Rus İlişkileri.....	7
1.3. Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Putin İktidarına Kadar Olan Sürede Türk Rus İlişkisi.....	12
1.4. Türk-Rus ilişkilerinde Yeni Avrasyacılık Kavramı.....	15

BÖLÜM 2: JEOPOLİTİK KONUM VE BÖLGESELLEŞME 19

2.1. Jeopolitik Konum ve Dünya Siyaseti Üzerindeki Etkisi.....	19
2.2. Sovyetler Birliği'nin Doğu ve Batı ile İlişkileri.....	19
2.3. Türkiye'nin Bulunduğu Bölgedeki Rolü.....	22
2.4. Rusya'nın Bölgeselleşme Adımları.....	24
2.5. Türkiye'nin Rusya İçin Doğu ve Batı Arasında Kilit Ülke Olması.....	27

BÖLÜM 3: TÜRKİYE VE RUSYA ARASINDA İKTİSADİ İLİŞKİLER..... 30

3.1. Türkiye ve Rusya İlişkilerinde Ekonomik Kalkınma Hamleleri	30
3.2. Türkiye Rusya İlişkilerinde Doğalgaz, Petrol ve Nükleer Enerji Konusu.....	32
3.3 Rusya'nın Enerji Stratejileri ve Türkiye'ye Etkileri	35
3.3.1.Türk Akım Projesi.....	37
3.3.2. Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı.....	42
3.3.3. Akkuyu Nükleer Enerji Santrali.....	47
3.4. Türkiye ve Rusya Arasında Turizm Faktörü.....	52

BÖLÜM 4: TÜRKİYE VE RUSYA İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK ODAKLI DIŞ POLİTİKA ETKİSİ VE İŞ BİRLİĞİ ADIMLARI..... 55

4.1. Türkiye ve Rusya Arasında Ortak Tehditler Bağlamında Güvenlik Konusu.....	55
--	----

4.2. Güvenlik Bağlamında Tehdit Unsuru Olan Savaşların Etkisi (Çeçenistan Savaşı, Karabağ Sorunu, Güney Osetya Sorunu).....	57
4.2.1. Çeçenistan Savaşı	57
4.2.2. Karabağ Sorunu.....	60
4.2.3. Rusya- Gürcistan Savaşı (Güney Osetya).....	63
4.3. Uçak krizi.....	65
4.4. Harekatlar Çerçevesinde Terör Sorunu.....	69
4.5. Soçi ve Astana Süreçleri.....	71
4.6. Ukrayna Krizi.....	74
4.7 2000 Sonrası Erdoğan-Putin İş birliği.....	78
4.8. Orta Asya, Kafkasya ve Karadeniz'deki İş Birliği Alanları... ..	81
4.9. Rusya'nın Etrafındaki Türki Cumhuriyetlerle Türkiye'nin Yakın İlişkiler Kurma Stratejisi.....	86
BÖLÜM 5: AVRUPA VE ABD MERKEZLİ DEĞERLENDİRMELER.....	91
5.1. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya ve Türkiye perspektifinden Avrupa Birliği ile İlişkiler	91
5.2. ABD'nin Terörle Mücadele Kapsamında Bölgesel Etkilerini Arttırma Çabası ve Rusya ve Türkiye ile İlişkiler.....	94
5.3. NATO Çerçevesinde Rusya ve Türkiye'nin Dış Politika Adımları.....	101
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	109
KAYNAKÇA.....	114

KISALTMALAR

- SSCB** : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
AB : Avrupa Birliği
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AP : Avrupa Parlamentosu
RF : Rusya Federasyonu
BM : Birleşmiş Milletler
BDT : Bağımsız Devletler Topluluğu

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Türk Akım Projesi.....	38
Şekil 2: Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı.....	42
Şekil 3: Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı.....	43

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: 2020 Yılı Türkiye'nin İthal Ettiği Doğal Gazın Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı.....	35
Grafik 2: 2020 Yılı Türkiye'nin İthal Ettiği Petrolün Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı.....	45
Grafik 3: Ülkelere Göre Dünyada Nükleer Enerji Santrali Reaktör Sayıları.....	47
Grafik 4 : Yıllara Göre Türkiye Rusya Dış Ticaret Hacmi.....	67

Tezin Başlığı: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Karşılıklı Bağımlılık İlkesi Çerçevesinde Türkiye ve Rusya İlişkileri	
Tezin Yazarı: Sabri ARSLAN	Danışman : Prof. Dr. Nurşin GÜNEY ATEŞOĞLU
Kabul Tarihi: 06.03.2023	Sayfa Sayısı: Ön kısım + 87 (tez) + 10 (ek)
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
<p>Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Rusya Federasyonu ilişkilerini karşılıklı bağımlılık ilkesi çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır.</p> <p>Soğuk Savaş'ın bıraktığı tahribatlardan en büyüğü Sovyetler Birliği'nin dağılması olmakla birlikte bu dönemde iki devletin de bölgesel ve küresel çaptaki angajmanları çok farklı bir yapıya sahiptir. Ancak soğuk savaş döneminin getirdiği zemin Türkiye ve Rusya'yı birçok ortak noktada buluşturmuştur.</p> <p>Bahsi geçen bu ortak noktalar, Soğuk Savaş dönemi koşullarının hızla değişmesi ile ticaret ve enerji kolları en başta olmak üzere farklı mali, politik ve sosyal konularda iş birliği ve ortaklık alanlarının da hızla gelişmesinin önünü açmıştır. Bu durumun iki devletin ortak çıkarları ile kuvvetlendirilmesi iki ülkenin de menfaatine olup önemli boyutta ekonomik, politik ve stratejik katkı sağlamıştır.</p> <p>Yalnız bahsettiğimiz bu iş birlikleri ve diplomatik ilişkiler her zaman düz bir çizgide seyretmemiş, iki devletinde küresel ve bölgesel ölçekte bazı beklentilerinin ve çıkarlarının zamana göre değişmesi ile gelişen istikrarsızlıklar da belli zamanlarda baş göstermiştir.</p> <p>Ancak kompartımanlaştırma siyaseti gereği, ulusal çıkarların ön planda tutulması, politik ve iktisadi konuların olası çelişkilerin birbirlerinden ayrı tutulması ikili iş birliklerinin olumlu düzeyde seyretmesi için destekleyici olacaktır.</p> <p>İki ülkenin de jeopolitik ve stratejik konumlarının ön planda olması, bölgelerindeki siyasi ve ekonomik tehditlerin aynı ölçüde olmasa da benzer yönlerinin bulunması ve Sovyetler Birliği'nin bulunduğu coğrafyadaki diğer Türk cumhuriyetlerine hâkim olması ile gelişen bir tarih olgusunun aslında bu iki devletin çıkarlarını aynı doğrultuda yürütmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.</p> <p>Bundan hareketle tezimizin odaklandığı noktaların temelinde gerek Rusya Federasyonu'nun gerekse Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bahsi geçen ortaklıklardan büyük ölçüde yararlanabilmesi için bu iş birliklerinin birlikte analiz edilip birlikte yönetilmesi gerektiği kanısı vardır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Türkiye, Rusya, Karşılıklı Bağımlılık İlkesi	

İstanbul Nişantaşı University, Graduate Education Institute Abstract of Master's Thesis

The Title of Thesis: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Karşılıklı Bağımlılık İlkesi Çerçevesinde Türkiye ve Rusya İlişkileri	
Author: Sabri ARSLAN	Supervisor : Prof. Dr. Nurşin GÜNEY ATEŞOĞLU
Date: 06.03.2023	Nu. of Pages: Pre text +87 (main body) + 10 app.
Department: Political Science And Public Administration	Subfield : International Relations And Political Science
<p>This study aims to analyze the relations between the Republic of Turkey and the Russian Federation within the framework of the principle of interdependence.</p> <p>Although the dissolution of the Soviet Union was one of the biggest damages left by the Cold War, the regional and global engagements of the two states in this period have a very different structure. However, the backdrop of the Cold War period has brought Turkey and Russia together on many common grounds.</p> <p>These commonalities have paved the way for the rapid development of cooperation and partnerships in different financial, political and social areas, especially in trade and energy, with the rapid change of the Cold War era conditions.</p> <p>Strengthening this situation with the common interests of the two states is in the interest of both countries and has made significant economic, political and strategic contributions.</p> <p>However, these cooperation and diplomatic relations have not always followed a straight line, and instabilities have emerged at certain times as the expectations and interests of both states on a global and regional scale have changed over time.</p> <p>However, due to the policy of compartmentalization, prioritizing national interests and keeping political and economic issues separate from possible contradictions will be supportive for the positive course of bilateral cooperation.</p> <p>The fact that the geopolitical and strategic positions of both countries are at the forefront, that the political and economic threats in their regions are similar, albeit not to the same extent, and the fact that the Soviet Union dominated the other Turkic republics in its geography, as well as a history that developed with the Soviet Union's dominance over the other Turkic republics in its geography, revealed the necessity for these two states to pursue their interests in the same direction.</p> <p>From this point of view, the main focus of our thesis is the belief that in order for both the Russian Federation and the Republic of Turkey to benefit greatly from the aforementioned partnerships, these collaborations should be analyzed and managed together.</p>	
Key words: Türkiye, Russia, İnterdependence. compartmentalization	

GİRİŞ

Soğuk savaş döneminde ve öncesinde Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti Karadeniz bölgesinde, Orta doğuda ve Kafkasya'da bölgesel aktörlerden olmalarına rağmen, uzun yıllar boyunca aralarındaki ilişkiler gözlemlendiğinde iki devlet arasında canlı bir diplomatik ilişkinin olmadığını söylemek mümkündür. Gerek ikili politik ilişkiler gerekse bölgesel ve global gelişmeler çerçevesinde iki tarafında zaman zaman farklı beklenti ve çıkarlarının doğması, bahsi geçen bu durağan seyre zemin hazırladı denilebilmektedir. Bununla birlikte dönem itibariyle bulunulan çizgilerden ötürü iki tarafın birbirlerine karşı hissettiği güvensizliğin etkisi de ortak bir akıl yürütmenin önüne geçtiği ve söylenebilmektedir.

Öte yandan yine Soğuk savaş dönemi ve öncesinde gördüğümüz tablo şudur ki; Türkiye'nin ve Rusya'nın Asya ve Avrupa dünyası ile kendi menfaatleri doğrultusunda ilişki kurma önceliği ve kendi başlarına hareket etmesi, ortak misyon ve vizyona dayalı diplomatik ilişkilerin doğmasının da önünü kesmiştir. Yani Soğuk Savaş dönemi boyunca iki devlet arasındaki diyalogun oldukça mesafeli geçtiğini söylemek mümkündür.

1990'lı yılların başlarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çöküşü ile sonuçlanan Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasındaki monoton sayılabilecek diplomatik ilişkilerde yeni bir kapı aralandı.

Bu kapının aralanmasına vesile olan hareket aslında Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ni bir tehdit olarak algılayan olması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Sovyetlerin ani çöküşünü bir fırsat olarak görmesi şeklinde okunabilmektedir. Zira Sovyetler Birliği'nin hakimiyeti altında kalan Türk toplumları Sovyetlerin çöküşü ile deyim yerindeyse özgür kalmıştır. Bu durumu Türkiye "Adriyatik'ten Çin Seddine kadar Türk coğrafyasının yeniden doğuşunun başlangıcı" olarak yorumlamış bu yorumdan hareketle de devlet menfaatini göz önünde bulundurarak yeni ve sağlam ilişkiler kurmayı hedeflemiştir.

Özellikle 90'lı yılların sonu 2000'li yılların başlarından itibaren Sovyetler Birliği'nin halefi sayılacak olan Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerde başta enerji olmak üzere ticaret ve turizm alanlarında da önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Hareketlenen bu ilişkilerde başkent Ankara ve Moskova arasındaki diyalog bahsettiğimiz bu kollar arasındaki olası gücü hissetmiş ve her iki devletin de menfaatine olacak ikili ilişkileri geliştirme yoluna gitmiştir.

Soğuk Savaş döneminin ardından yaşanan bu gelişmeler her iki ülkenin de dış politika yapım süreçlerini şekillendirme konusunda oldukça önemli bir yer tutmuş ve ileri ki zamanlarda yaşanacak olan olumlu siyasi ve ekonomik iş birliklerinin rahatlıkla işlenmesini sağlamıştır. Buna ek olarak bu dış politika yapım süreçleri yine önümüzdeki dönemde iki tarafın da buldukları coğrafya itibarıyla ortak tehdit unsurları çerçevesinde değerlendirilebilecek, çevresel tehditlerde analiz edilerek bir plan ve menfaat ilişkisi doğrultusunda hareket ettikleri görülmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Soğuk Savaş'ın bitiminden bugüne kadar olan zamanda karşılıklı güven duygusuyla hareket edildiği takdirde her iki devlete de büyük ölçüde menfaat temin edebilecek ortak alanları keşfetmiştir. Bu bağlamda başta enerji, ticaret ve turizm alanlarında oldukça önemli bir yol kat etmiş ve bu sayede ticaret hacmi karşılıklı ilişkilerin gelişmesi ile her sene önemli oranda artış sergilemiştir. Türkiye'yi her yıl ziyaret eden milyonlarca Rus turistten büyük ölçüde turizm geliri elde edilmiş, enerji alanında ise Rusya, Türkiye'nin ilk nükleer güç santralini kurması projesine destek vermiştir. Ayrıca Türk Akımı olarak bilinen doğalgaz boru hattının inşası için de anlaşma sağlanmıştır (Koçak, 2017).

Tüm bu anlatılanlar göz önüne alındığında aslında Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin buldukları bölgenin 2 önemli aktörü olmasıyla birlikte, karşılıklı diplomatik diyalogların gelişmesiyle burada okunan olgu şudur; Batı Bloğuna karşı Doğu'da bir güce ulaşmak ve Batı'ya olan bağımlılığı minimize edecek olası güce erişmek amaçlanmıştır.

İki ülkenin birbirine karşı attığı bu adımları Rusya penceresinden değerlendirdiğimizde çöken Sovyetler Birliği'nin peşinden kendi bünyesinde birçok sorunla karşılaşan bir Rusya görmekteyiz. Bundan sonra atacağı adımlarda coğrafyanın bütünlüğünü koruyacak adımların yüklediği sorumluluklar, bunun yanında Kafkaslarda ve Orta Asya'da oluşan sorunlar ve en önemlisi de çöküşün ardındaki yönetimin batı yanlısı bir düşünce çizgisi üzerinde yürümesi yeni doğan Rusya Federasyonu'nun Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı hamlelerinde müspet bir etki oluşturmuştur.

Bu adımla birlikte Rusya'nın, Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan kutuplaşan dünyada bölgesel ve uluslararası aktörlere karşı kendi konumunu ve gücünü gösterebildiği veya göstermeyi amaçladığını değerlendirebilmekteyiz. Çünkü savaşın getirdiği bir sisli havadan dolayı dostların ya da düşmanların kolay ayırt edilemediği bir dönemde ve her zaman olduğu gibi devletlerin ortaya çıkan bu yeni dünya düzeninde kendi çıkar ve menfaatlerini düşünerek adım atmalarının gerekli olduğu açıktır.

Burada anlatılmak istenen aslında devletlerin birbirlerine olan ihtiyacıdır. Kavram olarak tanımlamak gerekirse bu husus "karşılıklı bağımlılık" ilkesinin tezahürüdür.

Küresel sistemin baş aktörleri olan devletler iktisadi ve politik bakımdan ulusal menfaat tanımlaması yaparken, "egemenlik" kavramına oldukça büyük bir önem atfetmişlerdir. 1980'li yılların başlarından itibaren karşımıza çıkan Soğuk Savaş'ın bitmesi ile artık egemenlik tanımlamasından çok devletlerin birbirlerine ihtiyaçları olduğu kanısı belirginleşmiştir. Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye tarafından formüle edilen ve "karşılıklı bağımlılık" kavramıyla tanımlanan bu süreç Soğuk Savaş'ın sonrasında daha çok ön plana çıkan küreselleşme söylemiyle birlikte anılarak daha güçlü bir norm haline gelmiştir (Keyman, 2006).

Karşılıklı bağımlılık ilkesi; uluslararası siyasette, devletlerarası veya devletlerin aktörleri arasındaki karşılıklı etkileşimin oluşturduğu belli şartları ifade etmektedir. Özetlemek gerekirse karşılıklı bağımlılık; sosyal açıdan toplumların ve diplomatik açıdan devletlerin arasında birden fazla etkileşim kanalının oluşturduğu ilişkilerin bütünüdür (Robert O. Keohane, 2001).

Karşılıklı bağımlılık ilkesinin görüldüğü küresel bir sistemde iki devlet arasında olumlu veya olumsuz olarak ortaya çıkan bir gelişme her iki devlet içinde bir sonuç doğurmaktadır. Ancak ortaya çıkan bu sonuç iki devlet için de aynı oranda etki oluşturmaz. Devletlerden biri diğerine göre her zaman daha avantajlıdır. Ve bu avantaj uluslararası sistemde elde bulunan bir koz anlamına gelebilmektedir. Ancak her durumda iki devlet de yürütülen uluslararası ilişkinin sağlıklı bir düzeyde devam etmesi üzerine bir menfaat tanımlamasına sahip olacaktır ki; işte bu durum karşımıza karşılıklı bağımlılık teorisini çıkarır (Wagner, 1998).

Bölgesel ve küresel anlamda her ne kadar iki devlet için de siyasi düşünce ve menfaat farklılıkları zaman zaman baş gösterse de uzun vadede bakıldığında ikili ilişkilerin gelişmesi neticesinde ortak iş birliği noktalarında gerçekleşecek olan sürekli düzeyde ilerleme bir güven ortamı tahsis edecek ve bu durum iki devlet içinde farklı diyalogların gelişmesine olanak sağlayarak farklı kollardaki potansiyel gücün meydana gelmesine zemin hazırlayacaktır.

Bu araştırma temel olarak 5 ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Karşılıklı Bağımlılık teorisi kısaca anlatılacak. Daha sonra Türkiye ve Rusya'nın tarihsel arka planı ele alınacak ve Neo-Avrasyacılık kavramı ile sentezlenecektir.

İkinci bölümde, Jeopolitik konum faktörü üzerinde durulacaktır.

Üçüncü bölümde, Türkiye ve Rusya arasındaki ekonomik adımlar irdelenecektir.

Dördüncü bölümde, ortak tehditler kapsamında Türkiye ve Rusya ilişkileri kritik edilecektir.

Altıncı bölümde, Avrupa ve ABD merkezli değerlendirmeler aktarılacaktır.

Bundan hareketle çalışmamızda,

- Soğuk Savaş'ın ardından dünyadaki küresel siyaset nasıl değişmiştir?
- Türkiye'nin küresel sistemde baş aktör olan devletler için önemi nedir?
- Rusya'nın, Batı'nın genişlemeci politikalarına karşı Türkiye ile belirli alanlarda iş birliğine gitmesinde iki taraf için de ne gibi artılar ve eksiler vardır?
- Ulusal ve uluslararası diplomaside Karşılıklı Bağımlılık teorisi önemi nedir? Ülke çıkarları için gerekli midir?
- ABD, NATO ve AB Rusya için bir tehdit midir?

Gibi sorulara yanıt aranacak ve tezimiz,

- Türkiye ve Rusya ekonomik, politik ve sosyal anlamda kalkınma için karşılıklı bağımlılık ilkesi çerçevesinde ikili ilişkilerini pozitif tutmalıdır.

- Rusya Federasyonu Batı'ya karşı elindeki en büyük koz olan enerji kaynaklarını avantaja çevirebilmek için transit bir ülke olan Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır. Dolayısı ile Avrupa ile yaşanan enerji krizinde aktif olarak hareket edebilmek için Rusya ve Türkiye ilişkilerini olumlu yönde ilerletmelidir.
- NATO, Rusya için potansiyel bir tehdit oluşturmaktadır.
- Türkiye, Doğu ve Batı blokları arasında jeopolitik konum itibarıyla önemli bir noktadadır.

Gibi hipotezler doğrultusunda şekillenecektir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmamızın amacı Soğuk Savaş'ın getirdiği ve yeniden şekillenen yeni dünya düzenini Türkiye ve Rusya ilişkileri perspektifinden değerlendirmektir. Bu değerlendirme devletlerin birbirlerine ihtiyaçları olduğunu savunan "Karşılıklı Bağımlılık" (Interdependence) ilkesi çerçevesinde yapılacak olup Türkiye ve Rusya'nın bu ilke doğrultusundan hareketle küresel siyaseti nasıl okudukları tanımlanacaktır.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışma, literatürde "Interdependence" olarak bilinen "Karşılıklı Bağımlılık" teorisinin devletlere ve çıkarlarına sağladığı yarara dikkat çekmesi bakımından önem arz etmektedir. Türkiye ve Rusya ilişkileri odak noktasından hareketle dünyadaki diplomatik dilin ve dış politika yapım süreçlerinin Soğuk Savaş sonrası dönemde hangi yöne evrildiği sorularına yanıt aramaktadır. Türkiye'nin son dönemde diğer devletlerle olan ikili ilişkilerinde izlediği stratejilere de dikkat çeken çalışmamız, Türkiye harici diğer devletlerin de dış politikadaki bakış açılarına değinmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma oluşturulurken ikincil ve nitel veriler başta olmak üzere belirli oranda istatistiksel ve nicel veriler de kullanılmıştır. Çoğunlukla doküman incelemesi ve bunlardan çıkarılan düşünce ve sonuçlar ile şekillenen çalışmada ilk etapta araştırma soruları oluşturularak hipotezler kurulmuş, kurulan bu hipotez ve sorulara objektif bakış açısıyla cevap aranmaya çalışılmıştır. İncelenen kitap, tez, makale, dergi vs. dokümanlardan alınan bilgilerde gerekli atıflar yapılmış olup dipnot şeklinde belirtilmiştir.

BÖLÜM 1: KARŞILIKLI BAĞIMLILIK İLKESİ VE TARİHSEL ARKA PLAN ÇERÇEVESİNDE YAKIN DÖNEM TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ

1.1 Karşılıklı Bağımlılık İlkesi

Küresel sistemin temel aktörleri olan büyük devletler politik ve iktisadi perspektiften milli menfaat tanımlamalarını ‘‘hakimiyet, üstünlük’’ kavramları üzerine kurgulamıştır. Bu söylem 1980’lere kadar devam ederken Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile daha çok devletlerin birbirlerine olan ihtiyaçları üzerinde şekillenmiştir. Bu şekillenme Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye tarafından ‘‘karşılıklı bağımlılık’’ (interdependence) kavramı ile ifade edilmiş, Sovyetler Birliği'nin çöküş sürecine girmesiyle birlikte ‘‘küreselleşme’’ kavramının da dünya literatüründe önemli bir kavram haline gelmesiyle birlikte daha da güçlenmiştir.

1980’lerin ortalarından sonra küresel sistemde başlayan değişim devletleri, aslında uluslararası sisteme hâkim olan aktörleri birbirleriyle iş birliği içine girmeye ve dış politika yapım süreçlerini de bu yönde şekillendirmek zorunda bırakmıştır. İşte bu zorunluluk karşılıklı bağımlılık ilkesini ortaya çıkarmada önemli bir etken olmuştur.

Genel itibariyle karşılıklı bağımlılık plüralist olarak bilinen çoğulcu uluslararası ilişkiler literatüründe farklı ülkelerin karşılıklı etkileşimin şekillendirdiği koşulları ifade eden bir kavramdır (Gürkaynak, 2009).

Karşılıklı bağımlılık teorisinin temellenebilir olması için bazı ilkelerin olması gerekmektedir. Bunların başında ‘maliyet unsuru’ başta gelir. Keohane ve Nye göre, uluslararası aktörler arasındaki diplomatik ilişkilerde karşılıklı bağımlılık ilkesinden söz edilebilmesi için iki taraf arasında maliyet unsurunun var olması gerekmektedir. Maliyet unsuru ise iki tarafın sınırsızca hareket özgürlüğüne bir kısıtlama getirmektedir. Devletlerin birbirleriyle girdiği etkileşim eğer sadece fayda üzerine kurgulu ise, taraflara herhangi bir maliyete yol açmıyorsa bu tür ilişki karşılıklı bağımlılık teorisinin dışında tutulmaktadır.

Karşılıklı bağımlılık ilkesinin oluşma şartlarında; pazarlık gücü (bargaining power), etkilenme derecesi (vulnerability), ve hassasiyet (sensitivity) kavramları karşımıza çıkmaktadır.

Örneğin devletler arasında birinin diğeri üzerindeki pazarlık gücü karşı tarafın hassasiyetine ve etkilenme derecesine bağlı olmaktadır. X ülkesi ve Y ülkesi arasında karşılıklı bağımlılık ilkesi oluşmuş ise herhangi bir olası olumsuz durumda her iki taraf da aynı etkilenmektedir. Fakat bu ilişki X ülkesine göre Y ülkesi için daha önemlidir. Yani burada önemli olan. Devletler arasındaki karşılıklı bağımlılık durumu her zaman simetrik değildir. Bu durum asimetrik ilişkiyi de yani örneğin pazarlık gücünü eline geçirerek diğere devletin davranış biçimini etkileyebilme durumunu da ortaya çıkarabilmektedir. Keohane ve Nye'e göre uluslararası konjonktürde devletler arasındaki diplomatik ilişkiler oldukça karmaşık bir hal almış ve bu karmaşık durum devletleri birbirine karşı savunmasız bırakmıştır. Bundan sebep küreselleşmenin ortaya çıkmasının akabinde karşılıklı ihtiyaçlar gün yüzüne çıkmış ve bu konu devletleri birbirlerine karşı daha hassas yapmıştır (İshankulov, 2019).

Küresel dünyada politik değişim ulaşım ve iletişim teknolojilerinin oldukça muazzam bir ivme ile gelişmesinin ardından küresel ticaret hızla artmaya başlamış bu da devletler arasındaki bağlantıları arttırmıştır bunun yanı sıra ticaretin kolay bir hal alması toplumlara sirayet etmiş ve refah seviyelerinin devletler nezdinde yükselmesiyle birlikte devletlerin talepleri artmış ve bununla birlikte devletleri yöneten hükümetlerin temel hedefleri gelir kaynaklarının artması olmuştur. Tüm bunların ışığında devletler arasındaki iktisadi bağlantıların artmasıyla oluşan karşılıklı bağımlılık durumu devletleri daha çok iş birliği yapma konusunda teşvik etmiştir.

1.2 Soğuk Savaş Dönemi Türk-Rus İlişkileri

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Türkiye gibi jeostratejik bir konumda olan bir devlet ile politik ve ekonomik anlamda her dönem belli bir diplomasi çerçevesinde ilişkilerini yürütmüştür. Soğuk Savaş döneminde de Türkiye açısından da Sovyetler Birliği açısından da iki ülkenin dış politika yapım süreçleri belirli konularda örtüşmüştür. Bu konuların başında özellikle 1960'lı yılların ortasından itibaren Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye başlaması ile yeni bir boyut kazanan Sovyetler Birliği ve Türkiye ilişkileri olmakla birlikte 1964 tarihinde Johnson mektubu olarak bilinen hadisenin yaşanması gelmektedir.

Sovyetler Birliği'nin kurulmasından itibaren Türk-Sovyet ilişkileri yüksek gerilimli olmasa da pozitif ve negatif süreçler olmak üzere Soğuk Savaş dönemine kadar ilerlemeyi sürdürmüştür. Ancak Soğuk Savaş dönemine geldiğimizde Sovyetler Birliği Türkiye'yi NATO'ya ye olduğu için bir tehdit olarak nitelendirilmiş ve Amerika Birleşik Devletleri'nin emrinde hareket eden bir ülke olarak görmüştür (Solak, 2019).

Sovyetler Birliği kadar Türkiye de Sovyetleri bir tehdit olarak kabul etmiştir. Nitekim tarihsel arka plana baktığımızda Rusya'nın Doğu ve Batı Karadeniz üzerinde hakimiyetini arttırmak istemesi ve yıllardır süre gelen sıcak denizlere inme politikası Osmanlı Devleti'nin ortasından itibaren iktisadi ve politik olarak zayıflamasının sebebi olmuştur. 18. ve 19. yüzyıllarda dönemin arlık Rusya'sının yayılmacı bir politika izlemesi ve Osmanlı Devleti ile girdiği savaşlar neticesinde bugün dahi Türkiye'yi oluşturan 80 milyon insanın yaklaşık %55'i arlık Rusya, Balkan ve Sovyetler Birliği coğrafyasından g etmeye zorunlu olmuş insanların ailelerinden oluşmaktadır (Kanbolat, 2010).

Yaşanan sorunlara ilave olarak yakın dönemin en büyük meselesi olarak kabul edilen "Boğazlar Sorunu" Sovyetlerin ve Türkiye'nin karşı karşıya gelmesine sebebiyet vermiştir. SSCB Rus gemilerinin Akdeniz ve Karadeniz'i birbirine bağlayan Türk boğazlarından dilediği gibi geçebilmesi için diplomatik baskı uygulamıştır. Bununla birlikte Sovyetler Birliği Kars, Bitlis Erzurum, Van ve Muş bölgelerinin Ermenistan ve Gürcistan lehine olarak toprak talebinde bulunmuştur. Türkiye'nin bu isteği reddetmesi de iki ülke arasında bir krizi ortaya ıkarımiştır. Bu kriz ile İkinci Dünya Savaşı'nın son dönemlerine kadar politik anlamda tarafsızlığını koruyan Türkiye, dengeleme siyasetinden taviz vermemeye çalışsa da NATO'yu ve Amerika Birleşik Devletleri'ni yanında görmek istediğini söylemek mümkündür.

Bununla ilgili olarak dönemin ABD Dışışleri Müsteşarı Dean Acheson'ın gönderdiği bir mektupta Amerika'nın Sovyetlerin boğazlar konusunda ki isteğine karşı tutumu Türkiye'den yana olarak açıklanmış ve Sovyetlerin asıl amacının Türkiye üzerinden bir kontrol mekanizması oluşturarak istediği politikaları yürütme olduğu vurgulanmıştı. Bununla birlikte Sovyetlerin bu konudaki ısrarlarına ve uygulayacağı stratejilerde saldırganlığa gittiği takdirde politik ve askeri tüm hareketlerinde buna izin verilmeyeceği beyan edilmişti (Hasanlı, 2011).

Burada üzerinde durulması gereken önemli husus Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetlerin Türkiye'den toprak talep etme konusunda Sovyetlere karşı olumsuz bir yaklaşımda bulunmazken, boğazlar konusunda boğazların Sovyetler birliğinin egemenliğine geçmesine karşı çıkmıştır. Bunun nedeni ise boğazlarda söz sahibi olacak olan Sovyetler Birliği'nin etkisi altına giren Türkiye'nin, ABD'nin çıkarları ile ters düşmesidir (Oran, Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919 -1980, 2002).

Aslında burada Batı'nın gördüğü tabloyu yorumlamak mümkündür. Sovyetler Birliği önce Türkiye üzerinde bir kontrol sağlayacak ve bu şekilde kendi bölgesi dışında olan Doğu'ya doğru yayılmacı bir strateji izleyerek Batı'ya karşı bir gövde gösterisinde bulunacaktı. Dolayısı ile ABD tarafından bunun önlenmesi için bir strateji planlanacaktı. Rus yönetiminin yıllardır süregelen sıcak denizlere inme politikasının önüne geçmek ve Türkiye'yi de Sovyetlerin kullanmasını önlemek için bir dizi adım atılacaktı.

Nitekim ABD hükümeti sadece Ortadoğu coğrafyasının değil Batı Bloğu için de oldukça önemli bir yer tutan Türkiye'yi Sovyetlere karşı kendi çıkarları doğrultusunda destekleme stratejisini izlemiştir. Çünkü Türkiye Amerika'nın Sovyetler birliğini durdurma politikası konusunda Doğu Akdeniz ve Orta Doğu coğrafyalarındaki Sovyet tehdidinin önüne geçmek bakımından oldukça kilit bir noktadaydı. Dolayısıyla bu doğrultuda bir adım atılması planlanmıştı ki bu adımların en önemlisi ise Truman Doktrini idi. Dönemin Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Henry Truman 12 Mart 1947'de ABD'nin Sovyetlerin dünyaya yaymaya çalıştığı komünizm ile mücadele edeceğini açıklayarak doktrini ilan etmiş oldu (Kocaoğlu, 1947).

Bu da aslında ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında büyük bir kırılma yaşayan Avrupa'ya karşı iktisadi desteğin sağlanmasını içeren Marshall Planına zemin hazırlamıştı. Dolayısı ile Marshall Planı ve öncesinde gelen Truman Doktrini bir nevi Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikalarına karşı attığı adım idi. Nitekim belirtildiği gibi Türkiye ABD için stratejik bir öneme sahipti. Sovyetlerin bir nevi Batı'ya açılan kapı olarak da nitelendirdiği Türkiye ABD'nin güvenliğini de sağlıyordu.

Aslında burada dikkat edilmesi gereken şey sadece ABD'nin güvenliği değil, Türkiye'nin de güvenliği için dengeleme siyasetinden vazgeçmeyerek aynı zamanda Doğu'dan gelen tehditlere karşı yüzünü Batı'ya doğru çevirmesinin gerekli olduğudur. Nitekim Türkiye, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri ile adım atması ve bilhassa ilerleyen süreçte

NATO'ya dahil olması Sovyetler Birliği'ne karşı iktisadi politik ve askeri anlamda elinin gclenmesi olarak okunabilecektir.

Truman Doktrini ve Marshall Planı adımlarının uygulanmasından sonra Sovyet dış politikasında bazı farklı görüşler ortaya çıkmıştır. 5 Mart 1953 tarihinde Sovyetler Birliği Komnrist Partisi Başkanı Josef Stalin'in ölümünün gerçekleşmesinden sonra yönetime gelen Nikita Kruşçev Sovyetler Birliği i ve dış politikalarında bir nevi fikir değişikliği oluşturabilmiş "barış içinde hep birlikte yaşama" felsefesi ile hareket etmiştir (Oran, Türkiye'nin 'Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu' Nedir? (Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1970), 1970).

Ancak Türkiye Cumhuriyeti Devleti Sovyetlerin bu yakınlaşma stratejisine cevap olarak dönem itibariyle içinde bulunduğu Batı ile ilişkileri yoğunlaştırma stratejisine devam etmişti. Bunda, 1960'lı yılların başlarında Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Türkleri arasında yaşanmaya başlayan kavgalar, 20 Aralık 1963'te 300'den fazla Kıbrıs Türkünün ve 170'ten fazla Rum'un öldürülmesi ile sonuçlanan Kanlı Noel adı ile anılan meselenin açığa çıkması, Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile ilişkilerinde diplomatik anlamda bazı gerilimlerin yaşanması etkili olmuştur.

Nitekim Kıbrıs Türk'lerinin egemen bir devlet olma isteğine Sovyetler sıcak bakmıyordu. Çünkü Kıbrıs'ta bir Türk devletinin kurulması halihazırda NATO'ya ye olan Türkiye Cumhuriyeti ile Kıbrıs'ın da NATO ile iş birliği yapmasına zemin hazırlayabilirdi. Bu durumla karşılaşmak Sovyetler Birliği için bir tehdit idi. Bununla birlikte Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel 1967 yılının Eylül ayında, dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ise 12 Kasım 1969 yılında Sovyetlere ziyarette bulundular. Bu ziyaretler ikili ilişkilerdeki dalgalanmayı önlemek için yapılmıştı. Görüşmelerle birlikte ikili ilişkilerde iktisadi kalkınmanın önemine vurgu yapılmış ve bu konularda gelişmelere dayalı bir strateji izlenmek istenmişti (Topsakal, 2016).

Tüm bu önemli gelişmelere baktığımızda Sovyetler Birliği ve Türkiye'nin ikili ilişkilerinde Soğuk Savaş döneminin oldukça etkili olduğunu ve ikili ilişkilerde dönem dönem bazı kırılğanlıklar yaşandığını görmekteyiz. Ayrıca Türkiye'nin milli ve bağımsız bir dış politika yapım süreci takip etmesi ile dengeleyici bir g olarak kendini gclendirdiğini, bunu Sovyetlere karşı da kullanma hazırlığında olduğunu ve bununla birlikte kırılğan dönemleri minimum düzeyde tutabilmeyi amaçladığını söylememiz de

mümkündür. Nitekim Sovyetler Birliği bazlı baktığımızda Batıya açılan ülke olan Türkiye, Batı tarafından da Sovyetler tehdidine karşı önem verilmesi gereken bir ülke konumunda olduğu görölmektedir.

1970'li yıllara yaklaşırken, NATO'ya dahil olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin biraz önce de bahsettiğimiz gibi milli ve bağımsız dış politika adımları uygulaması Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri ve NATO arasında bir gerilime sebebiyet vermiş bu durumla birlikte Sovyetler Birliği ve Türkiye diplomatik anlamda yakınlaşmaya başlamıştır.

Bunun öncesinde ABD ve Türkiye arasındaki ilişkinin bozulmasına sebep olan bir diğer olay ise Küba Füze Krizi olarak da adlandırılan Ekim 1962'de Amerika'nın İtalya ve Türkiye'ye kendi kararınca nükleer başlıklı füzeler koymasını bunun akabinde ise Sovyetlerin de Küba'ya aynı şekilde nükleer silah yerleştirmesi Batı ve Türkiye'nin arasını açmış Türkiye'yi Sovyetler ile ilişkileri daha da güçlendirme aşamasına getirmiştir (Şimşek, Johnson Mektubu ve Türk-Amerikan İlişkileri Etkisi, 2010).

1960'lı yıllar boyunca inişli ve çıkışlı bir şekilde devam eden Sovyetler Birliği ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişki, 1970'li yıllara geldiğimizde ABD ve SSCB arasında 1969 yılının Kasım ayında iki devlet arasında imzalanan Anti-Balistik füze Anlaşması ile yani stratejik olan silahların sınırlandırılması anlaşması ile ilişkiler daha olumlu bir şekilde ilerlemeye başlamıştır. Bu durum Sovyetler Birliği'nin ABD ve Türkiye ile olan ilişkilerinde daha ılımlı bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte bu dönem, 3 Temmuz 1973 tarihinde başlayan ve Helsinki Süreci olarak adlandırılan, milletlerin faydasına olması için diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi ve yoğunlaştırılmasına yönelik bir konferans ile sağlanmıştır. Nitekim 1970'li Yıllar Boyunca Türkiye Cumhuriyeti'nde kurulan neredeyse bütün hükümetler dış politika adımlarında Sovyetler ile diplomatik ilişkilerin daha olumlu seyretmesi konusunda mutabık kalmıştır (Koritskiy, 2010).

1970'li yıllarda Sovyetler Birliği ve Türkiye arasındaki politik ve ekonomik ilişkilerde sağlam bir ivme yakalansa da Sovyetler Birliği'nin 24 Aralık 1979'da Afganistan'a yaptığı askeri müdahale, Sovyetler Birliği ve ABD arasında da bir gerilime sebep olmuştu. ABD Afganistan'dan yana bir tavır almış ve müttefiklerine de Sovyetlere karşı gelmeyi önermişti.

Afganistan hadisesinin üzerinden bir yıl geçmeden Türkiye Cumhuriyeti'nde 12 Eylül 1980 tarihinde askeri bir darbe yapılmıştı. Bu darbe ile Genelkurmay Başkanı olan Kenan Evren iktidara gelmiş ve yeni yönetimle birlikte dış politika yapım sürecinde ABD ile yakınlaşma politikasına gidilmiş ancak Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasında da denge politikası izlenme konusunda karar kılınmıştır. Bu strateji ile Türkiye, Sovyetler ile ilişkilerinde Afganistan müdahalesinde sarsıldığını gördüğümüz ilişkilerde pozitif yönde sayılabilecek bir ivme oluşmuştur. Bunu Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Turgut Özal'ın 1986 yılında Sovyetler Birliğine bir ziyaret gerçekleştirmesi kanıtlar niteliktedir. Buradaki görüşmelerden sonra 14 Şubat 1986 tarihinde enerji arz tedariklerinin çeşitlendirilmesi amacı ile BOTAŞ Sovyetlerden gaz alımına yönelik Soyuzgazexport şirketi ile bir anlaşma imzalanmış ve 1987'de de Türkiye doğalgaz ile tanışmıştır (Büyükakıncı, Türk-Rus İlişkilerinin Değerlendirilmesi: Güvenlik Sorunsalından Çok Boyutlu Derinliğe Geçiş, 2012).

1.3. Soğuk Savaş Dönemi Sonrası Putin İktidarına Kadar Olan Sürede Türk Rus İlişkisi

1990'lı yılların başlarında Soğuk Savaş'ın hemen akabinde var olan dünya düzeni köklü bir değişikliğe gitmişti. Bu değişim ile devletler arası diplomatik ilişkilerde yeni bir dış politika yapım süreci başlamıştı. SSCB'nin ani dağılması ile bu köklü değişimden sonra Türkiye ve Sovyet sonrası yeni kurulan Rusya Federasyonu arasındaki ikili ilişki de daha farklı bir düzeyde gelişmeye başladı.

Bunun öncesinde soğuk savaş dönemi psikolojik olarak Türkiye'yi de yıpratmıştı. Örnek vermek gerekirse Türkiye'nin güvenlik algıları bu dönemde Sovyetlere kaymış ve Sovyetlerin bir tehdit olacağı görülmüştü. Ancak bu dönemin ardından ikili ilişkilerde umut vaat eden bir politik ilişki süreci başlamış oldu.

Bu ilişkinin olumlu düzeyde seyretmesinin bazı sebeplerini sıralamak gerekirse; yeni kurulan RF'nin eski süper gücünü kaybetmesi, egemenliği altında bulunan Orta Asya ülkelerinin bağımsızlık ilan etmeleri ve tüm bu sorunların getirdiği iç politikada yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar Rusya Federasyonu'nu iç ve dış politikada zor durumda

bırakmıştır. Nitekim kendi içerisinde yaşadığı bu sorunlar da dış politikada izleyeceği yolda onu daha uzlaşmacı bir politika izlemeye itmiştir.

Sovyetlerin dağılması ve komünizm ideolojisinin eski gücünü kaybetmesi ile daha önce güvenlik anlamında da Türkiye'yi düşündüren Sovyetler varlığının ortadan kalkması aslında Türkiye'nin de yeni Rusya ile yeni bir sayfa açmak istemesinin temelini oluşturmuştur. Bunun akabinde ikili ticari ilişkiler gelişmeye başlamış, resmi rakamlar ve gayri resmi (Bavul ticareti) rakamlar birlikte baz alındığında iki devlet arasındaki dış ticaret hacmi yaklaşık 800 milyon dolar ile 1 milyar dolar arasında bir seviyeye ulaşmıştır. (Büyükakıncı, Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Rusya İlişkileri, 2004)

Süreç ilerlerken 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Rusya ve Türkiye arasında bazı görüş ayrılıkları baş göstermiştir. Bunun en büyük nedeni, Rusya içerisinde Soğuk Savaş döneminin ardından yönetimi ele alan Batı yanlısı "Atlantikçi" grubun yönetimdeki başarısızlığı ve kendilerini "Yeni Avrasyacı" olarak tanımlayan diğer grubun iktidara geçmesi ile başlayan süreçti. Yeniden süper güç olma yolunda adım atan ancak topraklarının büyük bir kısmını kaybeden Rusya'nın soğuk savaş sonrası dönemde bu kutuplardan hangisinde konumlanması gerektiği toplum içinde bir bölünmeye sebebiyet vermişti. Çünkü bir taraf Batı ile yakın ilişkiler kurarak Batı'nın değer ve kültürlerinin benimsenmesini savunurken diğer taraf Rusya'nın köklü tarihinin Batı'dan çok daha medeni ve modern olduğunu savunuyordu.

Dolayısıyla 1990'lı yılların başından Yakın Çevre Doktrininin ilan edilme tarihi olan 1993 yılına kadar Rusya kendini yeniden keşfetme ve dış politika stratejilerini belirli bir plan dahilinde uygulamak üzere yola çıktı. Atılacak olan dış politika adımlarında küresel düzen içindeki devletler ile düşman veya dost şeklinde bir ilişki yürütmekten kaçınılarak Rusya'nın milli menfaatler çerçevesinde yeni bir dış politika yapım süreci kurgulanmaya başlandı. Buna örnek olarak; 1991 yılında Rusya Federasyonu devlet başkanı Boris Yeltsin NATO'ya bir mektup göndererek örgüte üye olmak istediğini dahi belirtmiş ancak NATO kanadından bu teklife tamamen pozitif bir cevap gelmemiştir.

Daha sonra Kuzey Atlantik İş Birliği Konseyi askeri iş birliğini geliştirmek için ortaya Barış İçin Ortaklık Programı adı verilen bir plan koydu. Bu plan Rusya için ilk etapta kabul edilebilir olarak gözükse de NATO'nun Bosna'daki tutumu yüzünden katılmakta çekimser davrandı. Ancak 1994'te Rusya bu programı kabul etti.

1990'lı yılların ilk yarısına kadar Batı'ya karşı daha ılımlı olarak dış politika adımları atan Rusya bu dönemin diğer yarısından sonra daha çok Yeni-Avrasyacı kavramıyla bütünleşip yakın çevresiyle olan ilişkilerini bu ekseninde ilerletmeyi tercih etmiştir. Yani ABD ve Sovyetler Birliği arasında Soğuk Savaş'ın son dönemde Batı'ya karşı bir ilginin olduğu dış politika yapım sürecinin, yerini Batı'ya karşı ilgisi azalmış, Orta Asya ve Kafkaslar bölgesine odaklanmış bir ideoloji ile değiştirildiğini söylemek mümkündür. Nitekim bu doğrultuda 1993 yılında RF'nin Yakın Çevre Doktrinini ortaya atması bunu kanıtlar.

Bu doktrine göre de Rusya'nın güvenliğini tamamen sağlaması için Sovyetler Birliği'nin hâkim olduğu bölgeleri de kontrol altına alabilmeliydi. Bu yüzden Rusya'nın yıkık bir ekonomiyi tekrar canlandırabilmek başta olmak üzere sınır güvenliğini de koruyabilmek için Orta Asya ve Kafkasya ile ilişkilerin geliştirilmesinden yana bir tavır almıştı (Yılmaz M. E., 2011).

Rusya'nın Yakın Çevre Doktrinini ilan etmesinin ardından Türkiye ve Rusya arasındaki ikili ilişkilerde bazı olumsuz düşüncelerin olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Nitekim bunun en büyük örneği Sovyetler Birliği'nin çökmesinin akabinde kendi egemenliklerini kazanan Türki Cumhuriyetler ile Türkiye arasında diplomatik bir ilişkinin cereyan etmesi Rusya'yı da bir nevi rahatsız etmiştir. Bununla birlikte Türkiye yönetimi tarafından "Adriyatik'ten Çin seddine kadar büyük Türk dünyası" gibi söylemler Rusya kanadını düşünmeye sevk etmiştir (Sönmezoğlu, 2006).

Ancak 1999'da dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit'in Moskova'ya yaptığı bir ziyaret ve yine o dönem Başbakan olan Vladimir Putin ile yaptığı görüşmede ikili iş birliklerinin askeri ve ekonomik alanlarda geliştirilmesi yönüne değinilmiş, uluslararası terör olgusuna karşı mücadelede ortak fikir birliğine varılmış ve Türkiye'nin gerçekleştirdiği bu ziyaret ile gerginlikler bir nebze olsun azalmıştır.

2000'li yılların başına gelindiğinde Rusya Federasyonu'nda devlet başkanı değişimi olmuş ve daha önce başbakan olan Putin Rusya'nın yönetimine gelmiştir. Putin'in iktidara gelmesi ile Rusya'nın temel olarak üzerinde durduğu konu çevre ülkeleri ile olan ilişkilerini sosyal, politik ve ekonomik yönden arttırmak olmuştur. Buna örnek olarak 10 Ekim 2000 tarihinde Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan, Belarus ya da diğer adıyla

Beyaz Rusya ve Rusya arasında Avrasya Ekonomi Topluluğu isminde bir anlaşma imzalanmıştır.

Soğuk Savaş dönemi ile farklılaşan dünya şartları yeni bir siyasi düzen ortaya çıkarmış ve bu yeni düzenle birlikte Rusya ve Türkiye diplomatik bağı da yeni bir evreye girmiştir. 1990'lı yıllarla başlayan ve bilhassa Putin iktidarı ile devam eden yeni dönem, Rusya ve Türkiye arasında karşılıklı bağımlılık ilkesinin netleşmeye başladığı ikili ilişkileri bize göstermiştir.

1.4. Türk-Rus ilişkilerinde Yeni Avrasyacılık Kavramı

Neo- Avrasyacılık kavramı genel çerçevede ABD başta olmak üzere Batı bloğunun tekeline kurtulmak olarak yorumlanabilmektedir.

Bu fikri literatürde kullanılan isim Aleksandr Dugin olmakla birlikte, ABD'nin en büyük öznesi olduğu Kuzey Atlantik Paktı yani NATO ve genişlemeci tutumu Rusya tarafından bir tehdit olarak algılanmış ve Dugin bu birleşime karşı olarak Avrasya bölgesinde bir birlik oluşturulmasının önemine dikkat çekerek bulunduğu jeopolitik konum itibari ile de Rusya'nın bu birliğin baş aktörü olması gerektiği tezini savunmuştur. Bu bağlamda Rusya'nın yapacağı ilk iş kendi bölgesi ile oluşturacağı güçlü politik ve ekonomik ilişki güçlenecek daha sonra Batı'ya karşı bir duruş sergilenebilecekti (Özsağlam, 2006).

Avrasyacılık ideolojisi 1920'lerin başında "Klasik Avrasyacılık" olarak karşımıza çıkmış ve 1980'li yıllara geldiğimizde Soğuk Savaş döneminin Sovyet Birliği aleyhine sonuçlanacağını anlayan Batı karşıtı grup tarafından Neo-Avrasyacılık olarak yeniden canlanmıştır (Akgül, 2009).

Soğuk Savaş sürecinin son dönemleri olan 1985'li yıllar Sovyetler Birliği'ne ekonomik, politik ve sosyal anlamda bir nevi psikolojik buhran yaşatmıştır. O dönemin dış politika yapıcıları Batı merkezli bir ideolojiyi benimsemiş ve Batı'nın atmış olduğu adımların takip edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Sovyetler Birliği içindeki bu Batı yanlısı grup kendilerine karşı olan Batı karşıtı grupla bir mücadeleye girmiş ve bir süre Sovyetler Birliği'nin yönetiminde söz sahibi olmuştur. Christian F. Wehrschutz'un tanımlamasıyla Rusya'yı çocukları gibi seven Batıcılar ile anaları gibi seven Slavofiller Sovyetlerdeki

devlet nosyonunu etkilemiş ve devleti iktisadi açıdan da zayıf düşürmüştür (Wehrschutz, 1998).

Tam olarak Avrasyacılık'ın tekrar gündeme gelmesi yeni Rusya'nın kurulması ile başlamış ve Batının adımlarının taklit edilmesinin Sovyet gücüne hiçbir etkisinin olmadığı anlayışı devlet içindeki anlaşmazlıklar görülerek güç kazanmıştır.

Avrasyacılık kavramını Türkiye bazlı incelediğimizde 1990'lı yılların bilhassa ikinci yarısında daha çok gündeme gelen bir kavram olduğunu görürüz. Türkiye'ye göre Avrasyacılık, bağımsız dış politika adımları izleyebilmek için Batı bloğuna karşı olarak başta RF olmak üzere Hindistan Çin ve İran gibi köklü ve bölgesel anlamda güçlü olan ülkelerle diplomatik ilişkiyi ve bölgesel iş birliğini güçlendirmek şeklinde tanımlanabilir. Ancak buna ek olarak Türkiye'nin bir dönem başta Azerbaycan olmakla birlikte diğer Orta Asya'daki Türki Cumhuriyetler ile siyasi ve iktisadi anlamda iş birliğine gidilmesinin kendi dış politikasında tasarladığı Avrasyacılık kavramıyla daha çok örtüşmektedir. Nitekim Kafkasya ve Orta Asya Türkiye'nin dış politikası açısından önemli bölgelerdir. Dini ve de etnik bağların bulunduğu bölgeler olmalarının yanı sıra enerji başta olmak üzere kurulan ilişkilerle ve ticaret hacminin artmasıyla ekonomik kalkınmanın da beraberinde geleceği bir yol olarak görülebilmektedir.

Türkiye'de Avrasyacılık kavramına olan ilgi Türk dış politika yapım sürecinde resmi bir söylem olarak yer almasa da kamuoyunda 2000'li yılların başlarından itibaren artmıştır. 2000 yılında Rusya Federasyonu'nda iktidara gelen Vladimir Putin ve 2002 yılında Türkiye'de gerçekleşen genel seçim sonuçları ile yönetime gelen Adalet ve Kalkınma Partisi ile yeni bir döneme girilmiş ve bu dönemde Rusya ile ilişkiler gelişme gösterirken Türkiye, Avrupa Birliği ve ABD ile bazı sorunlar yaşamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 1 Mart 2003 tarihinde oylanarak kabul edilen Irak Tezkeresi ve bunun hemen akabinde 4 Temmuz 2003 tarihinde Kuzey Irak'ın Süleymaniye vilayetinde 11 Türk askerinin Amerikan 173. Hava İndirme Tugayı'na bağlı askerlerce başlarına çuval geçirilerek alıkonulması kamuoyunda Anti-Amerikancılığı beslemiş ve bu süreçle birlikte Avrasyacılık'a duyulan ilgi artmıştır.

Bununla birlikte Soğuk Savaş akabinde küresel sistemin yeniden tasarlandığı bir döneme girilmiş ve Türkiye'nin Batı bloğu ile ekonomik, sosyal ve politik ilişkileri yeniden şekillenmişti. Batı kanadının Türkiye ve AB arasında var olan karşılıklı bağımlılık ve

Türkiye'nin yıllardır bir çözüm beklediği üyelik gelişmeleri Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerinin konumunu belirlemekteydi. Bununla birlikte ABD'nin de Sovyet sonrası dönemde küresel düzeydeki dış politika stratejileri ABD ve Türkiye arasındaki ilişkileri etkilemiş ve bu da bahsettiğimiz Anti-Amerikancılığın ve Batı karşıtlığının beslenmesine zemin hazırlamıştır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1990'lı yılların başında ani bir çöküşle dağılmasının hemen akabinde Türkiye Sovyetler Birliği'nin yetki alanlarında faaliyette olmak istemiş ve bu düşüncesinin gerçekleşebilmesi için bir dönem Batı destekli bir politika gütmüştür. Ancak Orta Asya'da ve eski Sovyet'in hâkim olduğu alanlarda etkin bir şekilde hareket etme düşüncesinde istediği sonucu elde edememesinden sonra AB ve ABD ile çıkarları uymamıştır.

1990'lı yılların başından itibaren Türkiye'nin terör örgütü PKK ile yapmış olduğu mücadele ve Kuzey Irak'ta meydana gelen güç dengelerinin değişmesi Türkiye'nin Ortadoğu politikasında bir güvenlik kaygısını meydana getirmiştir (Svistunova, 2010). Türkiye bu ortamda uygun stratejiyi yüzünü daha çok Doğu'ya çevirmekte bulmuş, dini ve etnik bağlarla bağlı olduğu Orta Asya ve Kafkasya coğrafyası ile ilişkisini arttırma yolunu tercih etmiştir.

Bu bilgilerin ışığında şunu kavrayabiliriz; Türkiye'de Avrasyacılık'ın şekillenmesinde dış politikada hissettiği tehdit algısı önemli bir yer tutmaktadır (Perinçek, 2006). Nitekim Türkiye, ayrılmaz bir parçası olduğu Avrupa, ticaret hacminin büyük bir kısmını sağladığı ve NATO gibi bir savunma örgütüyle müttefik bir durumda olduğu ABD ile olan ilişkilerinde kendi çıkarına olmayacak bir strateji gördüğünde buna karşı bir adım atıp stratejik konumunun da farkındalığı ile hareket ederek yeni bir düşünce içine girmesi gayet doğal olarak okunabilecektir.

Türkiye'nin ve Rusya'nın dış politika yapım süreçlerinde Avrasya'cı bir ideolojinin dönem dönem ağır bastığı görülse de tam manası ile Avrasya Birliği'nin kurulmasının kolay bir şekilde gerçekleşmeyeceği görülmektedir. Nitekim Türkiye'nin olası bir Avrasya birliğinde Rusya'nın merkezi bir otorite olmak istemesine olumlu bakmayacağı kesindir. Zira aksi durumda Türk dış politikasında "Adriyatik'ten Çin Seddine Kadar Türk Dünyası" görüşü üzerine şekillenen Avrasyacılık kavramı dış politikada içi boşaltılmış bir kavram olarak karşımıza çıkacaktır. Öte yandan Türkiye'nin NATO ile müttefiklik

ilişkinin olması ve Rusya'nın NATO konusunda görüşlerinin olumlu olmamasından ziyade bir tehdit olarak görmesi de bunu kanıtlar niteliktedir.

Buna bir diğer örnek; Suriye'ye yapılan operasyonlarda İran ve Rusya ile bölgede iş birliği yapılmış ve Türkiye buradan başarılı bir askeri operasyon ile çıkmıştır. 27 Şubat 2020'de Rusya ve Suriye Silahlı Kuvvetlerinin İdlip'te Türk Silahlı kuvvetlerine bağlı tabura düzenlemiş olduğu saldırı ile "İdlip Krizi" adını alan bir gerginlik yaşanmış ve bu gerginlik operasyonel iş birliğinde dahi beklenmeyen sonuçlar doğabileceğini göstermiştir.

Özetle belirtmek gerekir ki Rusya ve Türkiye'nin Neo-Avrasyacılık kavramı üzerindeki tanımlaması ideolojik bazda farklılıklar gösterse de; temel düzeyde tam anlamıyla bir Batı karşıtlığı yarışına girmeyip Batı ile de ilişkilerin normal seviyede devam etmesi gerektiği ancak bölgenin ekonomik ve politik bağımsızlığının kazanılması şeklinde olmaktadır.

BÖLÜM 2: JEOPOLİTİK KONUM VE BÖLGESELLEŞME

2.1. Jeopolitik Konum ve Dünya Siyaseti Üzerindeki Etkisi

Jeopolitik kavramı fiziki anlamda devletlerin yerel güçlerini ve dış politika yapım süreçlerindeki stratejilerini şekillendiren temel etkenlerden biridir. Bu kavram ayrıca, Birinci Dünya Savaşı sonrasında da devletlerin diğer ülkelerle olan diplomatik ilişkilerinde ne tür adımlar atacağını belirlemede yardımcı olurken Soğuk Savaş döneminde İkinci Dünya Savaşı'nın kazananları olan ABD ve Sovyetler Birliği'nin arasında şekillenmiştir. Amerikan Dış Politikası, bulunduğu bölge için de Sovyetler birliğini kontrol altında tutmak olarak tasarladığı jeopolitik konum faktörünü Sovyetler Birliği ise çevreleme stratejisi olarak dış politika yapım süreçlerine dahil etmiştir. Aynı zamanda bu kavram bir etki alanı olarak tanımlanabilir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme bakıldığında iki kutuplu bir dünya düzeni içerisindeki Sovyetler Birliği ve ABD güçleri, kendi oluşturdukları güç dengesi stratejisiyle küresel etki alanı yarışına girmiştir (Balcı, 2016).

Etki alanı kavramı üzerinde durmak gerekirse; tüm dünyada bulunan deniz ve kara bölgeleri, zengin enerji kaynakları, hammadde kaynakları, bulunulan coğrafi konumun getirdiği ve küresel anlamda diğer devletlerle doğrudan veya dolaylı olarak diplomatik bir ilişki geliştirme imkânı sağlayan nicelik ve niteliklerin bütünüdür. Coğrafi konum sadece bir ülkenin fiziki olarak yerini belirtirken, jeopolitik ise bir ülkenin küresel ve bölgesel güç merkezlerine göre konumunu belirtir (İşcan, 2004). Yani etki alanı bir ülkenin coğrafi konum dolayısıyla taşıdığı nitelikleri, jeopolitik konumuyla birleştirerek iç ve dış politikayı şekillendirmeye olanak sağlayan bir niteliktir. Özetle; coğrafi konumun dünya siyaseti üzerindeki etkisi jeopolitiğe de bağlıdır denilebilir.

2.2 Sovyetler Birliği'nin Doğu ve Batı ile İlişkileri

II. Dünya Savaşı'nın akabinde Türkiye'nin SSCB ile yakaladığı I. Dünya Savaşı'nda başlayan olumlu ivme bir nevi sekteye uğramış ve Türkiye'nin yeni bir dış politika stratejisi arayışı başlamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri Sovyetler Birliği'nin Boğazlar ve Türkiye'nin hudutları hususlarında bazı kabul edilmesi güç istekleri

olmuştur. Bu durum Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana daha çok benimsediği "Batı bloğuna yaklaşma" politikasını da daha belirgin hale getirmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan mutlak zaferle ayrılan ülkeler ABD, İngiltere ve dönemin Sovyetler Birliği olan Sovyet Rusya'sı olmuş ve bahsettiğimiz kabul edilemez istekler Sovyetlerin, Ardahan ve Kars bölgelerinin Sovyetler birliğine teslim edilmesini içeren ve bunun yanında Türkiye'ye ait boğazlarda Sovyetler Birliği'ne denizde ve karada üstler verilmesi olmuştur. Daha da ileri giden Sovyetler Birliği Montrö Boğazlar Sözleşmesinin değiştirilmesini ve Sovyetler Birliği ile Türkiye arasında yeni bir sözleşme yapılmasını talep etmişlerdir (Ertem, 2009).

Sovyetler Birliği'nin bu yaklaşımı savaş sonrası dönemde ABD'ye bir nevi gövde gösterisi olarak yorumlanabilmektedir. Nitekim Sovyet Rusya'sının bu talebi ile Sovyetler Birliği kendi etki alanlarını daha da büyütecek ve bu onu küresel anlamda güçlü kılmaya yönelik bir adım olmuş olacaktı.

Bu talebin bir diğer önemli sonucu da Türkiye'nin İngiliz ve Fransızlara yakın çizgide bir dış politika stratejisi oluşturmasını gerektirmiş ve bir denge politikası arayışına girilerek İngiltere ve Fransa ile ittifak kurulmuştur. II. Dünya Savaşı boyunca Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerindeki negatif etkileri sürmüş ve Türkiye, güvenliğinin teminini Batı eksenli modelde aramıştır (Ataç, 2017).

Türkiye her ne kadar Batı eksenli dış politika konusunda ilk zamanlar hedeflediği gibi bir destek bulmakta zorlanansa da Sovyetlerin bu talebi ile birlikte ve en önemlisi boğazların kontrolünün Sovyetler Birliği'ne bırakılması hususunda ABD ve İngiltere'nin menfaatleri olumsuz etkilenecek ve Karadeniz'in Sovyet gölüne dönmesi anlamına gelen bu talep tüm Batı'ya karşı bir tehdit olarak algılanacaktı. Dolayısı ile Sovyetler Birliği'nin genişleme stratejisinin bu şekilde oldukça kolay olacağını düşünen Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'yi bu konuda desteklemiştir. Amerika'nın bu tutumu Türkiye'yi Amerika'ya daha fazla yaklaştırmış ve Türkiye ortaya çıkan Sovyetler Birliği tehdidine karşı her şeyden öte bağımsızlığını sürdürmek ve sınırlarını güvende tutmak ve bunun yanında önemli bir konu olan ve o dönem gittikçe kötüleşen ekonomisini rahatlatmak için ABD'nin iktisadi ve askeri desteğini doğrudan alan bir dış politika stratejisinin ilerlemesini istemiştir.

ABD'nin Türkiye'ye doğrudan yardım etmeyi kabul etmesinin en önemli sebeplerinden biri de 1947 yılında ABD Başkanı Harry Truman tarafından Sovyetler Birliği'ni tehdit olarak görüp ortaya attığı Truman Doktrinidir. Bu öğreti ile Amerika'nın küresel anlamda dış politika stratejisi değişmiş ve tehdit olarak görülen Sovyetler Birliği'ne yeni bir karşıtlık ilan edilmiştir. Bu doktrine göre de Amerika, Sovyetler Birliği'nin oluşturmaya çalıştığı, devletlere dayattığı komünizm ideolojisini bir baskı aracı olarak kullandığı devletlere askeri ve iktisadi olarak yardım yapacaktır.

Dönemin Sovyetler Birliği lideri Josef Stalin, Türkiye'den Ardahan, Artvin ve Kars illerinin Sovyet yönetimine bırakılmasını ve yukarıda da belirttiğimiz gibi boğazlarda askeri bir üst kurmak istemesi üzerine dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ABD'den yardım istemiş ve 1947 yılında Truman Doktrini ile yardım başlamıştı.

Truman Doktrini Türkiye için bir yardım planı olarak görülse de iki farklı planın zeminini oluşturmak da önemli bir yer tutmuştur. Birincisi Sovyetler Birliği'nin direkt olarak baskısı altında olan ülkelere -ki başta Yunanistan ve Türkiye- ekonomik yardım yapmasına yönelik olan plandır. Bu plan 1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konmuş Marshall Yardımları olarak bilinen ekonomik yardım programıdır. İkinci plan ise ABD'nin dış politika stratejisinin değişmesini sağlamış, I. Dünya Savaşı sonunda benimsediği politikaların tam tersi olarak küresel politikada oldukça aktif bir rol üstlenmiştir.

Sovyetler Birliği Türkiye'ye Boğazlar hususunda istediği talebi yinelemiş bu ABD'nin Türkiye'nin daha çok yanında olmasına ve Türkiye'yi desteklemesine sebebiyet vermiştir. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri'ne göre Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Türkiye'nin toprak bütünlüğünü göz ardı etmesi ve sadece kendi çıkarları doğrultusunda yayılmacı bir politika izleyerek Türkiye'nin bir kısım topraklarını kendi topraklarına katmak istemesi Sovyetler Birliği'nin etkisinin doğuya doğru kayacağı ve bununda komünizm ideolojisinin tüm dünyada yayılacağına göstergesi olarak kabul edilebilir.

Her ne kadar Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin hazırladığı Marshall Planı'ndan istediği oranda bir yardım alamasa da bu plan dahilinde Türkiye'ye düşen görev Avrupa ülkelerine hammadde ihraç etme göreviydi. Bunun yanında Türkiye tarım ve madencilik kollarında gerekli olan malzemeler başta olmak üzere 59 milyon dolarlık bir yardım alabilmiştir (Sedat, 2010).

2.3. Türkiye'nin Bulunduğu Bölgedeki Rolü

Türkiye coğrafyası genel anlamda Batı ve Doğu kanatlarının kesişim merkezi olmakla birlikte tüm Türk diyarının merkezi olarak da görülmektedir. Taşıdığı niteliklere binaen global ölçekte ve yerel ölçekte siyasi bakımdan da diğer devletler tarafından odaklanılan bir ülke konumundadır. Bu nitelikler, iktisadi, sosyal ve politik bakımdan Türkiye'nin dış politika yapım süreçlerine etki etmiş ve bir yön vermiştir. Nitekim Türkiye'nin dönemsel olarak yaşadığı ekonomik sıkıntılar, askeri problemler ve siyasi hamleleri biçimlendiren en önemli unsur da bulunduğu jeopolitik konumdur.

Avrupa'nın bir parçası olan Türkiye aynı zamanda Orta Doğu'nun da bir parçası olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla Türkiye, Avrupa ve Orta Doğu yani Batı ve Doğu blokları arasında kalan kilit bir ülke olmasıyla birlikte tarih sahnesinde her zaman ön planda olan ve bu bölgelerde yaşanan olumlu veya olumsuz bir olaydan da direkt olarak etkilenen bir ülke olmuştur.

Nitekim buna verilebilecek en iyi örnek yıllardır Orta Doğu coğrafyasında devam eden çatışma ortamıdır. İstikrarsızlık, ekonomik kriz ve iç siyasetteki dengesizliğin hâkim olduğu Orta Doğu coğrafyasında yaşanan tüm gelişmeler Türkiye'nin dış politika adımlarını doğrudan etkilemiştir.

Coğrafi olarak yakın ve uzak ülkeler yaşanan gelişmeler, atılan adımlar ve izlenen dış politika süreçleri Türkiye'nin dışarıya karşı bakışını her dönem değiştirmesine sebep olmuş ve bununla birlikte kendi çıkarına uygun bir strateji geliştirmesinin önünü açmıştır. Nitekim bahsettiğimiz bölgedeki devletlerde yaşanan gelişmelerin Türkiye'nin dış politika yapım süreçlerini etkilemesi ile alakalı husus bunu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bulduğumuz yüzyılın küresel aktörleri arasında Amerika Birleşik Devletleri, AB, Çin Halk Cumhuriyeti ve RF olarak sayılabilirken İslam dünyası ve bilhassa Türkiye de bölgesel ve küresel bir aktör olarak Türkiye artık bu grupta yer almaktadır (Denk, 2000). Dolayısı ile taşıdığı nitelikler bakımından jeopolitik olarak sayılan küresel aktörlerin tam ortasında yer alan Türkiye bu güçler için oldukça önem taşıyan bir devlettir.

Genel itibariyle bulunduğu konumunun özellikleri ve şu anda mevcut olan şartların getirdiği imkanlar Türkiye'yi yaşadığımız küresel ve bölgesel düzeyde oldukça arar bir ülke haline getirmiştir (İlhan, Avrupa Birliğine Neden Hayır: Jeopolitik Yaklaşım, 2000).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güvenlik kaygıları neticesinde dış politika yapım süreçlerini Batı'ya doğru yönlendirmek Türk dış politikasının savaş sonrası dönemde Batı yönlü şekillenmesini sağlamıştır.

Dış politika yapım süreçlerini, saydığımız birçok özelliğine ve bulunduğu konuma göre programlayan Türkiye'nin Kuzey Atlantik Paketi'ne üye olan tek Müslüman ülke olması da önemli bir noktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güvenlik kaygıları neticesinde dış politika yapım süreçlerini Batı'ya doğru yönlendirmek Türk dış politikasının savaş sonrası dönemde Batı yönlü şekillenmesini sağlamıştır. 1952 yılında NATO'ya giren Türkiye, başta ABD'nin Orta Asya, Ortadoğu, Kafkaslar ve kısaca Doğu bloğunda atacağı hamlelerde iş birliğini zorunlu hale getiren bir ülke konumuna erişmiştir. Nitekim bu husus, başta da söylediğimiz gibi Türkiye'nin Doğu ve Batı arasında kilit bir ülke olmasının örneği olarak görülebilmektedir.

Yine bu argümanı destekleyecek bir çıkarımda bulunacak olursak, NATO'nun Türkiye ile yakın ilişkiler içinde olmak istemesinin bazı temel sebepleri olduğunu görebiliriz. NATO'nun küresel misyonu, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye ilişkileri, Türkiye'nin AB ile olan ilişkileri, Doğu Avrupa ve Balkanların NATO içindeki önemi ve Rusya ile olan ilişkiler, NATO'nun Türkiye'yi içeren bir siyasi denklemde izleyeceği politikaları bize anlatmaktadır (Davutoğlu, 2013). Yani özetle belirtmek gerekirse Türkiye NATO'nun üç ayağından biridir. Doğu ve Batı kanatlarına karşı izlenecek dış politika stratejilerinde Türkiye'nin olması Türkiye ile iş birliğine gidilmesi NATO için önemli bir adım olarak okunabilmektedir.

Türkiye'nin NATO'ya katılması, yeni politik imkanları beraberinde getirmiş ekonomik ve sosyal kalkınmanın da önünün açılmasına zemin hazırlamıştır.

Bunların en başında da enerji konusu gelmektedir. Enerji bağlamında ve bilhassa enerji transferi hususunda Türkiye dünyada önemli bir konuma sahiptir. Ortadoğu ve Avrupa'nın bir parçası olan Türkiye, etrafında bulunan komşu devletler ile pozitif diplomasiyi ilerletmek durumundadır. Enerjide çok büyük oranda dışa bağımlılığı

bulunan Türkiye bunu kırmak için ve enerjiyi bağımlılığını tekelden çıkarıp tedarik konusunda yelpazesini genişletmesi de yine bu ilişkilerin pozitif anlamda ilerlemesinden geçmektedir. Nitekim Türkiye bunu başarmıştır. Başta Rusya olmak üzere İran ve Azerbaycan gibi ülkelerle birçok boru hattı projesinin hayata geçmesine vesile olmuş ve Avrupa'nın enerji tedarikinde söz sahibi bir ülke olmuştur.

Jeostratejik ve mutlak konumun ve bunların getirdiği nitelikler, Türkiye'nin yakın zamanda oyun kurucu bir devlet olmasını kolay kılacaktır. Özetle, Türkiye'nin Batı ve Doğu için önemli bir yerde olması şu an ki konjonktürde Türkiye'nin önemini daha da arttırmış ve devletlerin dış politikada atacağı adımlarda Türkiye denklemleri bir siyaset izlenmesinin daha fayda sağlayacağını bize açıklar niteliktedir.

2.4. Rusya'nın Bölgeselleşme Adımları

Sovyet sonrası dönemin başlangıcından 1993 yılına kadar, Batı karşıtı olan Avrasyacı görüş ile Batı yanlısı olan Atlantikçi görüş arasında bir rekabet söz konusu olsa da 1993 yılına geldiğimizde Rusya'nın yakın çevre Doktrinini ilan etmesi ile Rusya'nın dış politika yapım süreçlerinde öncelik olarak Avrasyacılık kavramı üzerine yoğunlaştığını görebiliriz. Rusya açısından Avrasyacılık; jeopolitiğe daha fazla önem vermektir. Bu anlayışa göre Rusya ne Batı ne de Doğu'dadır. Jeopolitik konumu itibariyle başlı başına kendine yeten sosyo-kültürel olarak da diğer medeniyetlere oranla köklü bir medeniyettir. Batıyı Rusya için önemli bir tehdit unsuru olarak gören Avrasyacılık ideolojisine göre dış politikada sürekli olarak dostluktan ziyade çıkar olguları hedef alınmalıdır (Sönmez, 2010).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte gerçekleşen çöküş ve Sovyet sonrası dönemde önceden beri diğer devletler ile geliştirmiş olduğu diplomatik ilişkiler de zarar görmüştür. Ortaya çıkan tablo ise durumu dağılma döneminin ilk başlarında yeni bir dış politika yapım stratejisi geliştirmeye itmiş ve bunu da dağılma sonrası da bir müddet devam edecek politika olan Batı ile yakınlaşmak da bulmuştur. Bunu destekleyici bir örnek olarak Sovyet sonrası Yeltsin döneminde Rusya'da 1996 yılına kadar Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Andrei Kozirev'in Batı

yanlısı grup olarak bilinen Atlantikçilerin politikalarını izlemesi verilebilir (Rubinstein, 1997).

Aynı zamanda Batı ile ilişkilerin canlandırılması akabinde bir parçalanma süreci ile kendi egemenliklerini kazanan bazı ülkelerin bölgede ortaya çıkması Sovyetlerin eski büyük gücünün bu ayrılıklarla birlikte yavaş yavaş yok olmasından ötürü Avrasya coğrafyasında da kurulacak olan iktisadi ve politik iş birliklerinin ve diplomatik yaklaşmanın oluşturulmasında fayda sağlanacağı öngörülmüştür.

Sovyetler Birliği'nin bulunduğu coğrafyada iktisadi ve politik amaçlarının başında küresel ekonomiye yeniden entegre olma ve bölgeselleşme kavramını doğru okuyarak ilerlemek vardır. Yani bölgeselleşmekten kasıt, bölge içi ticaret ve yatırımlarla birlikte bölgede ekonomik bir bağımlılık oluşturarak kendini güçlü kılmayı hedeflemektir. Dolayısıyla da en başta SSCB'nin resmen dağıldığını ilan eden Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri ile oluşturulacak olan derin ilişkiler bunu sağlayabilecektir.

Özetle burada anlatılmak istenen, dünya üzerinde bir süper güç olarak görülen Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş dönemi sonrasında dağılma sürecine girerek parçalanması ve Rusya Federasyonu'nun kurulmasıyla birlikte büyük Rusya'nın tekrar dünya sahnesinde önemli bir rol oynayabilmesi için Sovyet sonrası dönemde bir değişim geçirmesi ve sosyal, politik ve ekonomik olarak yeniden yapılanması gerekmektedir.

Burada yinelenmesi gereken önemli bir husus vardır, Rusya Çarlık döneminden beri devam eden iki farklı görüş etrafında şekillenen bir dış politika yapım sürecine sahip olmuştur. Bu görüşlerden biri Batıya olan yakınlık ile Rusya'nın amaçlarına ulaşacağı Atlantikçi görüş olup, diğer bir görüş ise tam zıt olarak Batıya karşıt olan Avrasyacılık görüşüdür (Büyükakıncı, Vladimir Putin Dış Politikasına Bakış, 2004). Vladimir Putin'in yönetime gelmesiyle birlikte ise Putin iktidarı Atlantikçi ve Avrasyacı yaklaşımları birbirine entegre ederek bir dış politika stratejisi izlemiştir.

Bildiğimiz gibi Putin'in 2000 yılında iktidara gelmesiyle birlikte Rusya'nın en temel amacı kaybettiği itibarını yeniden kazanmak olmuştur. Dolayısıyla Putin yönetiminin Rus dış politika yapım süreçlerinde 1993 yılında ilan edilen Yakın Çevre Doktrinine de sadık kalarak yeni bir dış politika inşa edilmesi gerektiğini vurgulamış ve Rusya Federasyonu 2000'li yılların başından itibaren Yakın Çevre Doktrinine istinaden bölge ülkeleri ile olan

iktisadi, politik ve askeri ilişkilerini arttırmıştır. Bunun yanında da yine küresel aktörlerle de diplomatik diyalogunu ilerletme yolunu seçmiştir.

Aslında burada görülen şey Putin iktidarının "Pragmatist Milliyetçilik" kavramını yansıtmasıdır. Pragmatist Milliyetçilik; yarar sağlayan milliyetçilik olarak tanımlanabilir. Yani dönemselsel olarak değişebilen dış politika çizgisinin devletin çıkarları ve yararı doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini savunur. Rusya'nın kültürel ve tarihsel açıdan Batıdan farklı bir medeniyet olduğunu kabullenerek aynı zamanda Batı ve Doğu medeniyetlerinin zenginliklerini de içinde bulundurması nedeniyle bulunduğu coğrafyada bir denge etkisi oluşturduğunu düşünmektedir.

Bu yaklaşım Avrasya bölgesinde istikrarın devamı için eski Sovyet coğrafyasının yeniden bütünleşmesine vurgu yapmakta ve bununla birlikte Rusya'nın bölgesinde lider ülke olarak önemli sorumlulukları üstlendiğini anlatmaktadır (Margot, 2003).

Boris Yeltsin döneminde Rus dış politikasının şekillenmesinde ekonomik olarak atılacak adımlar öncelikli bir hal almıştı. Vladimir Putin yönetiminde de yine aynı şekilde dış politika yapım süreçlerine ekonomik bazlı yaklaşılmış ve bunun için Batı ile ilerletilecek ilişkilerin ülkeye doğrudan veya dolaylı olarak yatırımların gelmesi ile sonuçlanacağı öngörülmüştür.

Özetlemek gerekirse RF'nin bölgesel olarak güçlenmesi, her zaman hedeflediği eski Sovyet gücüne ulaşma amacına onu yaklaştıracak bir stratejik adım olarak görülmüştür. Nitekim dağılan Sovyetler Birliği'nin parçaları ile bütünleşmeyi sağlamak ve iktisadi, politik ve askeri anlamda entegrasyonu temin etmek Rusya'nın çıkarına olacaktır.

Aslında tüm bu bilgilerin anlatmak istediği nokta gayet açıktır. Soğuk Savaş dönemi boyunca Batı bloğunun ve bilhassa ABD'nin genişlemeci politikaları ile mücadele eden Sovyetler Birliği bir hezimete uğramış ve Batı'ya karşı Doğu bloğu kaybetmiştir. Dolayısıyla ile kaybedilen bu savaş bölgede o dönem bir güç boşluğu oluşturmuş, Putin dönemi ile bu boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

2.5. Türkiye'nin Rusya İçin Doğu ve Batı Arasında Enerji Bağlamında Kilit Ülke Olması

Türkiye günümüzde Doğu ve Batı arasında kalan, jeopolitik konum itibari ile her iki blok ile de yakın temasta bulunarak ticari ve ekonomik anlamda ilerleyecek bir dış politika stratejisine sahiptir. Dolayısı ile Türkiye'nin Doğu ülkeleri ile olan ilişkilerinin Batıya, Batı ülkeleri ile olan diplomasinin Doğuya olumlu veya olumsuz etkileri mevcuttur.

Bu ilişkilerin şekillenmesini sağlayan en önemli unsur enerji konusudur. Dünyanın her geçen gün artan enerji ihtiyacına bir şekilde cevap verilmesi gerekmektedir. Nitekim sanayiden ticarete kadar her noktada enerji kullanımı elzemdir. Yani enerjiye ihtiyaç duyan devletlerin enerjiyi elinde bulunduran devletlerle ilişkilerini sağlam bir zeminde tutması ve pozitif anlamda ilerletmesi enerji ihtiyacı talebine yanıt verecektir.

Bu başlığımızın konusu Rusya için Türkiye'nin ne denli önemli bir ülke olduğu noktasını açıklamaktır. Bu önemin net olarak anlaşılabilir olması için enerji kavramı üzerinde durulmalıdır.

Bildiğimiz gibi Rusya ekonomisinin büyük bir bölümü eldeki enerjinin ihracatı üzerine kurgulanmıştır. Doğalgaz ve petrolün enerjiye bağımlı dış ülkelere satımı ile ticaret hacmi genişleyecek ve Rusya ekonomisi güçlenecektir. Dolayısıyla dünyanın enerjiye olan talebi arttıkça Rusya'nın eli güçlenecektir.

Her geçen gün doğalgaz ve petrole olan bağımlılığın arttığını görmekteyiz. Avrupa Birliği'nin doğalgaz ihtiyacının %40'ı gibi önemli bir kısmını (Euronews, 2022) Rusya'dan gerçekleştirdiği göz önüne aldığımızda ve Türkiye'nin de bu oranın içinde olduğunu kabul ettiğinizde Rusya'nın Avrupa ile gerçekleştirdiği ticaret hacminin -ki bunun büyük bir kısmı doğalgazdır- artması Rusya için oldukça önemlidir.

Burada belirtmemiz gereken diğer bir önemli husus da Avrupa'nın Rusya'ya olan enerji bağımlılığının artması demek bir nevi Batının Rusya'ya bir şekilde muhtaç olması şeklinde de okunabilir. Ancak başka bir perspektiften baktığımızda Rusya gibi ekonomik zemini tamamen enerji ihracatına dayalı bir sistemde mevcut ve potansiyel müşterilere de bir bağımlılık söz konusudur.

Bu karşılıklı bağımlılık dengesinin sorunsuz ilerleyebilmesi için Türkiye büyük bir pay sahibidir. Nitekim enerji konusunda var olan enerjinin ihtiyaç duyulan devletler

tarafından kullanılabilmesi için naklinin gerçekleşmesi gerekmektedir. Dünyadaki petrol ve doğalgaz taşımacılığı da boru hatları sayesinde gerçekleşmektedir. Bu boru hatları devletlerin politik kuvvetlerine ve iktisadi dengelere de tesir etmektedir.

Türkiye hem Doğunun hem de Batının ayrılmaz bir parçası olduğundan dolayı bu enerji kaynaklarının nakli konusunda oldukça jeostratejik bir öneme sahiptir. Bunun yanında Türkiye'nin kendisi de Avrupa coğrafyasının olduğu gibi enerjide dışa bağımlı bir ülkedir. Ancak bu bağımlılığını son dönemlerde gerçekleştirdiği boru hattı projeleri ile karşılıklı bağımlılığa çevirmeyi başarmış ve enerji hususunda transit merkezi olma potansiyelini yükseltmiştir.

Türkiye içinde bulunduğu coğrafya itibarıyla doğal enerji kaynaklarına yakın ve enerji nakil yolları üzerinde olması sebebiyle Rusya ve Batı arasındaki transfere uygun bir ülkedir. Enerjinin üretilmesi ve talep edilmesinden ziyade talep edilen ülkelere, devletlere nakil edilebilmesi için güvenilir bir ağa ihtiyaç vardır. Aksi takdirde enerjinin akamete uğraması ve bunun gibi aksaklıklar ortaya çıkabilmekte ve ulusal veya uluslararası boyutta krizlere sebebiyet verebilmektedir. Enerji arz güvenliği kavramı bu denli önemliyken Türkiye'nin Rusya ve Avrupa arasında bu hususta güvenilir bir ülke olması onu enerji bağlamında yüksek bir konuma taşımaktadır.

Türkiye'nin dünyada önemli bir konumda olmasının avantajlarından ziyade dezavantajları da mevcuttur. Doğu ve Batı arasında kalan Orta Doğu'nun ve Balkanların da bir parçası olan Türkiye mutlak konumunun getirdiği özellikler ile diğer tüm aktörlerin bölgesel ve küresel seviyede dış politika stratejilerinin hedefi hatta hareket noktası durumundadır (İlhan, Türkiye'nin zorlaşan konumu (uygarlıklar savaşı-küreselleşme-petrol), 2004).

Dolayısı ile Türkiye jeostratejik konumu itibarı ile de devamlı olarak bir tehdide maruz kalmaktadır. Bunu sınırlarda mücadele ettiği askeri operasyonlarla da görmekteyiz. Terör tehditleri, bölgesel ve küresel güçlerin hedeflerinin Türkiye'nin milli çıkarları ile ters düştüğü dönemlerde Türkiye'ye uygulanan ekonomik baskılar ve yaptırım tehditleri de bunu kanıtlar niteliktedir.

Ancak unutulmaması gereken en önemli husus şudur ki; dönem dönem gerek Doğu gerekse Batı ile girilen negatif süreçlerin Türkiye'ye yönelik caydırma politikalarının

hiçbir tarafa faydası olmadığını görebilmek mümkündür. Türkiye Avrupa'nın, NATO'nun ve Doğu'nun ayrılmaz bir parçası ve aynı zamanda kuvvetli bir işbirlikçisidir. Bunun farkındalığı iki blokta da bilinmektedir. Enerjiden savunmaya, ticaretten turizme kadar tamamen karşılıklı bağımlılık ilkesi zeminine oturmuş diplomatik ilişkilerin herhangi bir sebepten sekteye uğraması ne Türkiye için ne de başka bir birlik veya devlet için olumlu sonuçlar doğurmayacağı aşikârdır.

BÖLÜM 3: TÜRKİYE VE RUSYA ARASINDA İKTİSADİ İLİŞKİLER

3.1. Türkiye ve Rusya İlişkilerinde Ekonomik Kalkınma Hamleleri

Rusya Federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti stratejik konumları itibariyle aynı bölgede sayılabilecek iki devlettir. Tarihin getirdiği süreçler bu iki gücü bazı dönemler çatıştırmış bazı dönemler ise bölgede yaşanan tehditlerin ortak algılanması dolayısıyla bu tehditleri dengelemek için iş birliği yoluna iletmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında Batı bloğunun Doğu'ya karşı yayılmacı politikasını iki devlet de kendi milli çıkarlarına bir tehdit görmüş ve savaş döneminde dış politika yapım süreçlerinde ortaklıklar kurulmuş ve siyasi ilişkilerde olumlu dönem sürdürülebilir bil hal almıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra ise Rusya ve Türkiye arasındaki iktisadi ilişki de her geçen gün artmıştır. Nitekim ülkeler arası mal girişi ve mal çıkışı şeklinde de tabir edebileceğimiz "bavul ticareti" bu ilişkiyi artıran temel faktör olmuştur. Bununla birlikte 1991 yılında Ticari ve Ekonomik İşbirliğine Dair yapılan anlaşma ile Rusya ve Türkiye arasındaki ekonomik bağlamda gelişmenin önü de açılmıştır.

Yine ekonomik anlamda gelişmeye pozitif etki yapan başka bir adım ise 1992 yılında kurulan Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütüdür. Bu kuruluş Karadeniz Bölgesi'ndeki devletlerin ekonomik bağlamda ilişkilerinin geliştirilmesini hedefleyen bir yapıdır. Bölge ülkeleri olan Azerbaycan Ukrayna gibi ülkelerinin yanı sıra Rusya'da bu birliğin içindedir (Sezer, 1996).

Rusya'nın da dahil olduğu bu gibi girişimlerle birlikte ikili ilişkilerde ekonomilerin birbirini tamamladığını görmekteyiz. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti ihtiyaç duyduğu enerji talebinin büyük çoğunluğunu Rusya'dan karşılarken Rusya da hazır tüketim ürünleri ve gıda ürünleri başta olmak üzere birçok kolda Türkiye'den ürün ithal etmektedir (Özbay, 2011).

Ayrıca bu diyalog karşılıklı bağımlılık teorisini desteklemektedir.

Bununla birlikte değinilmesi gereken önemli bir husus da şudur ki; Türkiye ve Rusya arasındaki ticaret hacmi 2000 yılının başlarından itibaren gelişmeye başlamıştır. RF'nin 1998 yılında yaşadığı ekonomik kriz akabinde yönetime gelen Vladimir Putin ile ve o dönem hızla artan petrol fiyatlarını da göz önüne aldığımızda Rusya'nın ekonomisi pozitif ivme yakalarken benzer şekilde 2001 yılında da Türkiye de patlak veren ekonomik kriz sonrası Türkiye de yine hızlı bir şekilde toparlanma trendine girmiştir. Rusya ile benzer şekilde iktidarın değişmesi ve dönem itibariyle ortaya çıkan enerji ihtiyaçlarının hayli yükselmesi de ikili ilişkilerin artmasını oldukça desteklemiştir.

Bu enerji konusu ile aslında Türkiye ve Rusya arasında ekonomik bağlamda çok büyük ölçüde bir istikrar sağlanmıştır. Nitekim 1997 yılında Moskova ve Ankara arasında imzalanan Mavi Akım Anlaşması bunu kanıtlar niteliktedir. Zira bu anlaşmaya göre Türkiye Rusya'dan her yıl 16 milyar metreküpe yakın doğalgaz alacaktır. Bu, dönem itibariyle Türkiye'nin enerji ihtiyacının büyük çoğunluğunu karşılamış Rusya bağlamında ise Türkiye güvenilir bir pazar haline gelmiştir. Bu farkındalıkla birlikte de yalnız enerji değil bankacılık, turizm ve inşaat gibi alanlarda da ikili ilişkiler oldukça pozitif bir ivme yakalamıştır. Tüm bu yaşanan gelişmelere baktığımızda durumun Türkiye lehine olduğu aşikârdır.

Burada iki ülkenin de birbirlerine karşı bazı hususlarda oldukça gereksinim duyduğu okunmaktadır. Yukarıda bahsettiğimiz Türkiye bakımından enerjide dışa bağımlılık konusunda Rusya'ya olan bağımlılığa karşı, yine bahsettiğimiz gibi inşaat, gıda ve turizm gibi sektörlerde de Türkiye Cumhuriyeti'nin Rusya'nın gözünde daha çok istenmesi aslında ikili ilişkilerin ekonomik bazı ilerlemesinde büyük pay sahibi olduğu görülmektedir.

1990'lı yılların başından beri süregelen Türkiye ve Rusya arasındaki ticari ilişkiler sadece bu çerçevede kalmamış askeri ve sosyal alanlarda da işbirliğinin önü yeni dış politika stratejileri ile birlikte açılmıştır bu sürecin sürdürülebilir olması ve 100 milyar dolarlık ticaret hacmine ulaşılabilmesi ve bölgenin daha istikrarlı ve güvenilir olması da yine bu işbirliğinden geçecektir yani Rusya ve Türkiye arasındaki ikili ilişkinin iyi olması sadece Türkiye-Rusya için değil bölge ülkeleri ve dahi dünya ülkeleri ile birlikte istikrar ve barış mümkün olacaktır (Putuş, 2010).

3.2. Rusya'nın Enerji Stratejileri ve Türkiye'ye Etkileri

Sovyet döneminden itibaren tarihsel süreçlere ve gelişmelere bakıldığında ve bu adımları günümüze kadar taşıyarak incelediğimizde akla ilk gelen olgu Rusya Federasyonu'nun izlemiş olduğu enerji stratejilerinde son 50 yıllık süreçte Türkiye'nin önemli bir rol oynadığıdır. Türkiye bulunduğu bölgede her zaman belirttiğimiz gibi stratejik konum itibariyle önemli bir coğrafyada bulunmaktadır. Rusya'nın da Türkiye'nin de buldukları bölgelerin stratejik öneminin farkında olan iki aktör olarak bu bilinci genel anlamda lehlerine çevirerek ekonomik politik ve sosyal manada kalkınma hamleleri izlediklerini görmekteyiz.

Coğrafi olarak Karadeniz'e kıyısı olan ve sınırları sadece Karadeniz ile kısıtlanmayan bu iki ülke Hazar havzası ve Kafkasya dahil olmak üzere bu bölgelerin Avrupa ile entegre olmasını sağlamaktadır. Bu şekilde değerlendirdiğimizde aslında karşımıza çıkan sonuç Türkiye ve Rusya'nın stratejik anlamda birbirlerine rakip olarak da tanımlanabileceğidir. Buldukları coğrafi konumları akilane bir şekilde yöneterek bu rekabeti iş birliği içinde kendilerine pozitif bir şekilde döndürebileceklerdir. Çünkü karşılıklı bağımlılık bunu gerektirmektedir. Türkiye'nin enerjiye, Rusya'nın da elinde bulundurduğu enerji kaynaklarını uluslararası pazara dağıtmaya ve bundan ekonomik anlamda istifade etmeye ihtiyacı vardır.

Geçmişte gördüğümüz gibi enerji, günümüzde de ve yakın gelecekte de uluslararası diplomaside oldukça belirleyici ve söz sahibi bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim devletler arasında iktisadi karşılıklı bağımlılık kavramını oluşturan en önemli noktanın enerji olduğu görülmektedir. Çünkü tüm dünyada enerjinin ticaretteki rolünün oldukça fazla olması ve enerji tüketiminin yıllar içerisinde de artacağı varsayımı dünyadaki toplam ticarete enerjinin bulunduğu konumu koruyacak ve onu ekonomik ve politik alanda istikrar için oldukça önemli bir alan olarak tanımlayacaktır.

Bu bağlamda RF'nin geçmiş dönemde izlediği ekonomik kalkınma stratejileri son yıllarda Soğuk Savaş döneminde izlenen ekonomik politikalara nazaran değişmiş ve bilhassa 2000 yılından sonra izlenen kalkınma politikalarının temeline enerji oturmuştur denilebilmektedir.

Zira değişen bu yol Rusya'yı ekonomik olarak kalkındırabilecek bir strateji olarak görülmüştür. Buna örnek olarak Gazprom şirketini devletin güvencesi altına almak Avrupa'nın Rus doğal gazına bir nevi muhtaç hale gelmesini sağlamak amaç olmakla birlikte Rusya'yı jeopolitik bakımdan aranılan bir ülke haline getirmiş ve güçlendirmiştir (Sevim, 2013).

Temel hedef enerji ihracatına dayalı bir ekonomi modeli oluşturmaktır. Çünkü Rusya dünyadaki enerji arzının büyük çoğunluğunu (Dünyanın en büyük doğalgaz üreticisi ve Suudi Arabistan'dan sonra en büyük ikinci petrol üreticisidir.) elinde tutmaktadır. Hal böyle iken elindeki bu kaynakları uluslararası sisteme entegre edecek ve bilhassa enerji pazarında bulunduğu konumu koruyarak güçlendirecektir.

Bu hedeflerin gerçekleşmesi için Rusya belli başlı bazı stratejiler de geliştirmiştir. Bunlardan bir tanesi Orta Asya'da bulunan ve kendi kontrolünde olmayan enerji kaynaklarının halihazırdaki boru hatlarıyla uluslararası pazarla bulaşmasını bir nevi engelleme politikasıdır. Bu bağlamda kendi enerjisini daha az maliyetle bilhassa Avrupa'ya ulaştıracak yeni boru hatları inşa edecektir. Oluşturduğu ve oluşturacağı boru hatlarıyla bilhassa batı ile doğrudan kontak kurmaya devam edecektir.

Rusya'nın enerji bağlamında Türkiye ile arasındaki ilişkisinin gelişmesinde 1967 tarihli I. Ekonomik-Teknolojik İş birliği Anlaşması'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanması ilk adım olarak kabul edilmiştir. Bu anlaşmadan sonra ilk etapta 7 tane teknoloji ve sanayi fabrikası kurulmuş ve genel olarak istihdam Rus işgücü olarak tercih edilmiştir. Bu adımlarla birlikte bahsi geçen fabrikalar olarak İskenderun Demir Çelik Fabrikası, Manavgat Hidroelektrik Santrali, Aliağa Petrol Üretim Tesisleri ve Seydişehir Alüminyum Fabrikası gibi birçok önemli üretim fabrikasının temelleri atılmıştır. Kurulan üretim temelli bu fabrikalarla birlikte yıllık 1 milyon ton çelik, 2 milyon ton alüminyum ve 3 milyon ton petrol gibi kaynaklar ülkemizde üretime geçmeye başlamıştır (Cumhuriyet, 1967).

Yaşanan bu pozitif gelişmelerin ardından enerji bağlamında olan ilişkilerin daha da ileri düzeye taşınması ve imzalanan anlaşmaların aşamalarını gözlemek için dönemin Sovyetler Birliği Devlet başkanı Nikolay Podgorica 1972 yılında İstanbul'a gelmiştir (Milliyet, 1972). Gerçekleştirilen bu iade-i ziyaret olumlu bir atmosferde gerçekleşmiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinin temelini daha da sağlamlaştırmıştır. Nitekim

Türkiye Cumhuriyeti'nin Sovyetler Birliği olan dış ticaret hacmi 1971 yılına baktığımızda 100 milyon dolar civarındayken 1972'de 160 milyon dolara ve 1973 yılına geldiğimizde de 170 milyon dolara ulaşmıştır (Qasımlı, 2013).

1967 yılında başlayan kayda değer bu gelişmeler iki ülke için ekonomik ve politik anlamda güçlü bir zemin oluşturmuş ve bundan sonra kurulacak diplomatik ilişkiler bu temel üzerine inşa edilmiştir. Nitekim 1986 yılına geldiğimizde iki ülke arasında bir doğalgaz anlaşması imzalanmıştır. 25 yıl sürecek olan bu anlaşma ile doğalgazın ticareti ve taşımacılığına dair ilk adım atılmış olup ülkemiz üzerinden ilk doğalgaz ithalatı da 1987 yılında gerçekleşmiştir (www.petform.org.tr, 2022).

Bu hususu Türkiye açısından değerlendirdiğimizde tüm dünya ile entegre olmuş bir ülke olan Türkiye Cumhuriyeti'nin enerji ihtiyacı günden güne arttığı için enerjinin arz güvenliğini sağlamak amacıyla bazı stratejileri geliştirmek durumunda kalmıştır. Çünkü enerji alanı Türkiye'nin önemli boyutta odaklandığı alandır. Nitekim ihtiyaç duyduğu enerjinin sadece yüzde 25'ini kendi karşılayabilmektedir geri kalan bölüm ithal enerji kaynakları olmak durumundadır.

Aslında enerji alanında Türkiye'nin bulunduğu konum itibariyle şanslı bir ülke olduğunu söylememiz mümkündür zira Ortadoğu'ya ve Rusya'ya yakın bir coğrafi konuma sahip olan Türkiye bu ülkeler ile başta enerji iş birliğini ilerletmeyi amaçlamaktadır. Ancak bu amaçlanan strateji tek taraflı değildir. Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik konum itibariyle kıtalar arasında bir geçiş ülkesi olması enerji bağlamında Türk-Rus ilişkilerinin pozitif yönde ilerlemesine oldukça katkı sağlamıştır. Çünkü Rusya için Türkiye, Rusya'nın elindeki doğalgaz ve petrol gibi kaynakları güvenli ve az maliyetli bir şekilde uluslararası pazara ulaştırmak için oldukça stratejik bir öneme sahiptir. Bunun yanında Karadeniz'e kıyısı bulunan Rusya'nın enerjisi uluslararası pazara ve bilhassa Batı bloğuna iletebilmesi için Karadeniz'i kullanması gerekmekte ve politikasını gerçekleştirebilmek için de neredeyse tarihinden beri temel hedeflerinden olan sıcak denizlere doğru açılmasının tek yolu olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin sahip olduğu İstanbul ve Çanakkale boğazlarına ihtiyaç duymaktadır (Girgin, 2014).

Bu gelişmeler sonuçlandığında gösteriyor ki Rusya'nın Türkiye Cumhuriyeti ile kurduğu pozitif münasebetler tek taraflı değil karşılıklı bağımlılık ilkesinin temelidir. Yani yapılan iş birlikleri iki ülkenin de iktisadi verilerine olumlu etki yapmaktadır. Oluşan bu etkinin

yalnızca ekonomik olarak değerlendirilmesi doğru bir yaklaşım olmamakla birlikte ikili ilişkilerin siyasi ve sosyal manada da bir bağımlılık oluşturacağı göz ardı edilmemelidir.

Burada bir diğer önemli ve üzerinde durulması gereken mesele şudur; genel anlamda Türkiye eğer Rusya'nın bilhassa Batıya açılan vazgeçemediği bir kapısı olmaya devam ederse bu Türkiye'nin lehine olmakla birlikte Türkiye'nin enerjiye olan bağımlılığından doğan ihtiyacına bir nevi garanti olacak ve bahsi geçen karşılıklı bağımlılık daha güçlü bir hal alacaktır.

Ancak aksi gerçekleşen bir durumda, Rusya'nın ekonomisinin enerji ihracatına dayalı bir ekonomi olduğu ve enerjisini tehdit unsuru olarak kullanabilme kapasitesi göz önüne alındığı takdirde doğabilecek çözülemeyen bir sorun, RF'nin bu unsuru kendi lehine kullanabileceğini unutmamak gerekir (Turan, 2009).

Bu durum Rusya'nın, "Rusya Federasyonu Enerji Stratejisi 2030" adlı yayımladığı enerji strateji belgesi ile de açıklanabilmektedir. Belirlenen bu enerji politikalarında Rusya'nın ve Rus halkının refah seviyesini arttırmak başta olmak üzere, uluslararası alanda enerji bağlamında güçlü bir konumda olma, sürdürülebilir ekonomik kalkınma için enerji sektörünün kapasitesini arttırma gibi kendini güçlü kılacak birçok madde mevcuttur. Nitekim bu amaçlarına ulaşmak için her türlü adımın mübah olduğunu savunan devlet anlayışıyla hareket eden Rusya'nın, elindeki enerji silahını kullanma konusunda çekince duymayacağı açıktır.

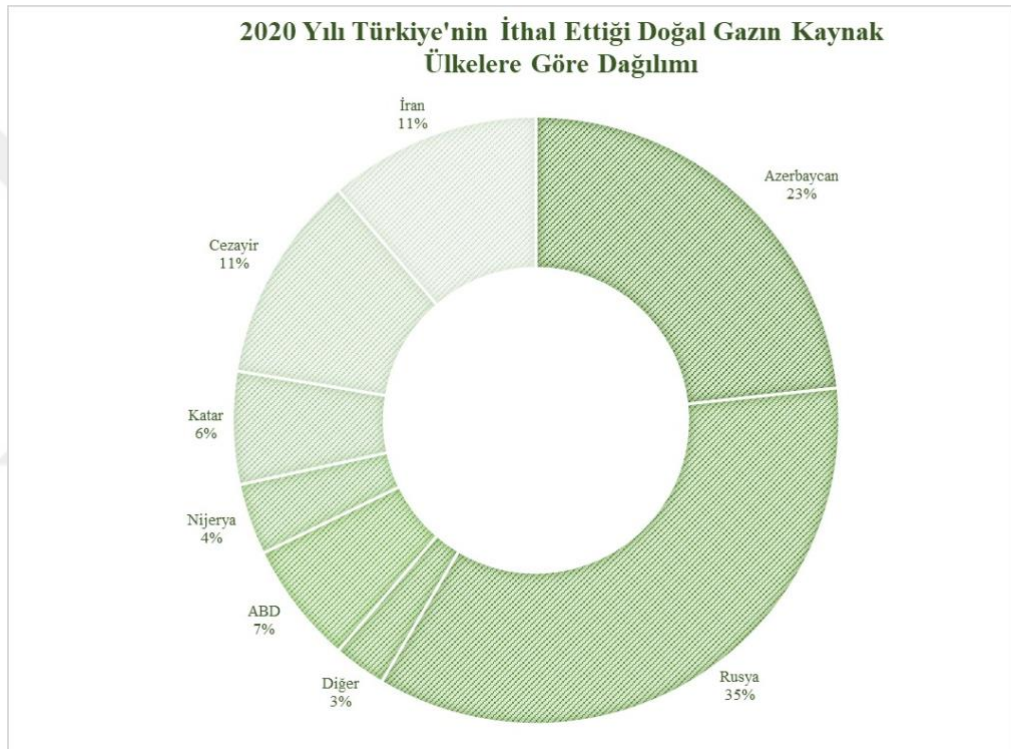
3.3. Türkiye Rusya İlişkilerinde Doğalgaz, Petrol ve Nükleer Enerji Konusu

Soğuk Savaş döneminde ve son yıllarında Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu arasındaki ilişkilerden bahsederken yıllar içinde gelişen diplomatik ilişkilerin tamamen olumlu yönde seyrettiği söylenemez.

Ancak tüm bunların akabinde soğuk savaşın sona ermesi ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 1990'lı yılların ortalarında iki ülke arasında farklı bir ilişki yürütülmüştür. Bunun sebebi iki ülkenin de menfaatine olacak ekonomik çıkarlar ve bölgesel iş birliklerinin arttırılmasında kazan-kazan adımının daha akilane bir strateji olduğunun kabul edilmesi olarak yorumlanabilir.

Bu şekilde bir olumlu diyalogun yakalanmasında Türkiye'de ve Rusya'daki iç siyasi dengelerin değişmesinin de hatırı sayılır bir payı vardır. 2000 yılında Rusya yönetimine Vladimir Putin'in gelmesi ve 2002 yılında Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesi ikili ilişkilerin önünü açan gelişmeler olmuştur.

Zaman içerisinde ikili ilişkilerde yakalanan pozitif ivme rayına oturmuş ve iktisadi anlamda dış ticaret oldukça canlanmıştır. Türkiye'nin enerji bağlamında dışa bağlı olması ve doğalgaz konusunda her geçen gün artan enerji talebi konularında da Rusya ile olan ilişkilerde bir karşılıklı bağımlılık meydana gelmiştir.

Grafik 1: 2020 Yılı Türkiye'nin İthal Ettiği Doğal Gazın Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak; petform.org.tr (Erişim Tarihi: 17.07.2022)

Nitekim burada her ne kadar Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığı yani enerjiyi ithal etmesi aleyhine gibi gözükse de dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta vardır. Bildiğimiz gibi Rusya Soğuk Savaş sonrası dönemde dağılan ekonomisini yeniden ayağa kaldırmak için oldukça önemli bir yol olan elindeki enerjiyi ihraç etmeyi hedef belirlemiştir. Kısaca belirtmek gerekirse RF gibi iktisadi temelleri enerji ihracatına dayalı bir ülke, enerjisini ihraç ettiği ülkelere karşı bağımlıdır. Yani özetle her ne kadar Türkiye

Cumhuriyeti enerji ihtiyacı konusunda Rusya'ya bağımlı ise Rusya'da da Türkiye Cumhuriyeti'nin enerji talebine bağımlıdır.

Yine şunu da belirtmekte fayda vardır ki; Türkiye ve Rusya arasındaki ilişki sadece enerjiden oluşan bir diplomatik ilişki değil aynı zamanda bölgesel ortak çıkarlar için birlikte çalışılmasının her iki ülkeye de fayda sağlayacağı bir sistemin kurulmasına yönelik bir ilişkidir.

Buna verilebilecek en iyi örneklerden birinden kısaca bahsetmek gerekirse; 2003 yılında Amerikan uçaklarının Türk Hava Sahasını kullanmasının Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde reddedilmesi Türk-Rus ilişkilerini aslında bir zeminde birleştirmiştir. Irak'ın işgal süreci ile ABD'nin ve bilhassa NATO'nun Doğu'ya doğru yayılmacı bir politika izlemesi Rusya tarafından kabul edilemez bulunmuş Türkiye'de bu durumdan hoşnut olmamıştır.

Dönem itibariyle bugüne baktığımızda Türkiye'nin kendi bölgesinde diğer ülkelerle olan diplomatik ilişkilerini ilerleterek kendi dış politika yapım stratejisini oluşturmaya çalıştığını görmekteyiz. Enerji bağlamında Türkiye Cumhuriyeti'nin bir geçiş ülkesi olması Doğu ve Batı arasında bir köprü görevi görerek bilhassa enerjinin aktarımı için doğrudan devrede olan bir ülke olması, bölge ülkeleriyle olan ilişkilerin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Yani en çok enerji ithal ettiği Rusya ve bölgedeki daha çok petrol bağlamında diğer enerji gücü olan İran ile kurmuş olduğu ilişkiler ve diğer taraftan AB ve NATO çerçevesindeki ilişkilerini sağlam tutması geçiş ülke konumunu güçlendirecektir.

3.3.1. Türk Akım Projesi

'Türk Akım' 10 Ekim 2016 tarihinde resmîyet kazanan, Rusya dan başlayıp Türkiye Cumhuriyeti üzerinden Avrupa'ya doğalgaz taşımayı amaçlayan projenin adıdır. Öncülü olarak Güney Akım projesi ile Avrupa'ya elinde bulundurduğu doğalgazı Ukrayna üzerinden satmak isteyen Rusya Ukrayna ile yaşadığı krizler den sonra farklı bir alternatif ile ulaştırmak istiyordu. Güney Akım Rus doğalgazının Rusya'dan başlayıp Karadeniz'in yaklaşık iki bin metre altından önce Bulgaristan'a ulaştırmak ardından buradan ulaşan gazı iki hat ile ayırmayı amaçlamaktaydı. Birinci hat ile Yunanistan üzerinden İtalya'ya

ulaşan gazın ikinci hat ile de Sırbistan ve Macaristan üzerinden geçerek Avusturya'nın Baumgarten limanına ulaşması beklenmekteydi (Hürriyet, 2016).

Burada önemli bir meseleden de bahsetmek gerekir ki Güney akım projesinde Sırbistan Bulgaristan ve Macaristan'ın bu projede yer almasının sebebi olarak aslında Rusya'nın balkan bölgesini de pazara katmayı hedeflediğini ve bilhassa maliyet unsurlunu da yol çeşitliliği oluşturarak düşürmeyi amaçladığı görülebilmektedir.

Tüm bu yaşanan olayların ardından 1 Aralık 2014 tarihinde Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştiren Rusya devlet başkanı Vladimir Putin Güney akım projesinin rafa kalktığını bunun yerine Türkiye ile yeni bir proje oluşturulacağını açıkladı. Bu proje Türk Akım 'ıdır. Bu projenin hayata geçirilmesi Türk-Rus ilişkilerinde önemli bir adım olarak yorumlanmış ve ikili iş birliğini bir nevi ihtiyaç haline getirmiştir. İki hattın oluşması bu projenin her hattı 15 milyar metreküp doğalgaz taşıma kapasitesine sahip olduğu için Türkiye olduğu kadar Avrupa'nın Güney ve Güneydoğu bölgelerinde kalan ülkeler açısından oldukça önemli bir projedir (euronews, 2018).

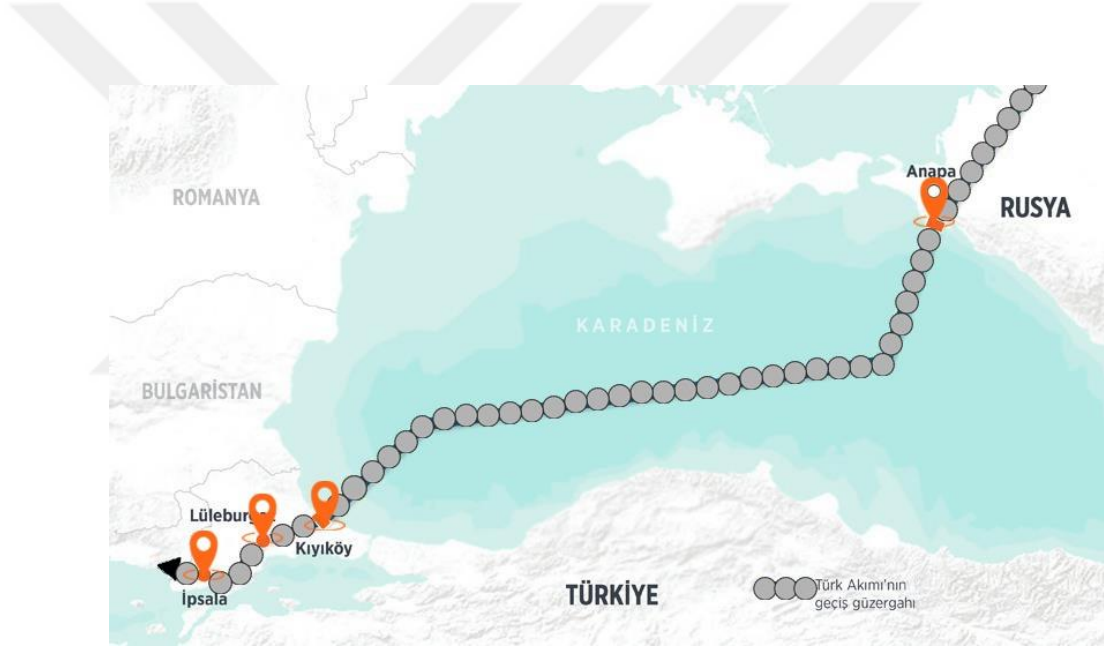
Doğalgaz, çevre dostu olmakla birlikte taşıma, maliyet, depolama ve küresel çapta 200 yıldan fazla yetecek bir bolluğa sahip olması ile tüm dünyada yenilenebilir enerji kaynaklarında bir numaralı kaynaktır. Isıtma gücü ve hızlı kullanımı göz önüne alındığında Türkiye açısından da yıllar içerisinde en çok aranan yakıt olmuştur.

Ekonomik kalkınmaya da hayli etkisi olan doğalgazın ülkelere kattığı değeri çabuk kavrayan Türkiye Cumhuriyeti bu kaynaktan yararlanmak için oldukça uygun Jeopolitik konuma sahiptir. Türk Akım projesi ile Türkiye Rusya'dan direkt olarak aldığı gaz ile doğrudan bir alıcı statüsüne geçecek ve Karadeniz üzerinden gelen bu boru hattı Türkiye'nin arz yollarının çeşitlenmesine olanak sağlayarak gaz aldığı diğer üretici ülkelerle olası bir krizin etkisini azaltırken bu sayede enerji arz güvenliğine oldukça değer kazandıracaktır (TürkStream, 2022).

İhtiyaç duyduğu enerjinin büyük bir kısmını ithalat yaparak elde eden Türkiye Cumhuriyeti bu alanda dışa olan bağımlılığını azaltmak amacıyla bu proje ile birlikte oldukça önemli bir adım atmıştır. Bu bağlamda hem elinde bulundurduğu enerji kaynaklarını çeşitlendirerek doğalgaz ve petrole olan bağımlılığını azaltmış olacak hem de bölgedeki ikili ilişki yürütme potansiyeli yüksek olan devletlerle enerji zeminine

dayanan iş birlikleri geliştirerek Türkiye'nin enerji alanında da bölgesel bir aktör olma yolunu açacaktır (Kaya E. T., 2014).

Bu proje ile toplamda 31,5 milyar metreküp doğalgaz taşınacaktır. Bu, 39 nükleer santralin ürettiği enerjiye, 120 binin üzerinde rüzgâr tribününün ürettiği enerjiye ve 15 milyon hanenin yıllık enerji tüketimi ne denk bir enerjidir. Bu yönüyle de ekonomik olarak yüksek öneme sahip olmakla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin bu önemden aldığı pay da Türkiye'nin jeostratejik önemini arttırmış ve doğu ile batı arasında adeta bir köprü görevini üstlenen Türkiye Cumhuriyeti Türk Akım projesi ile Avrupa'nın Güneyi ve Güneydoğusuna olan enerji arzında temel bir aracı rolünü üstlenmiştir (TürkStream, 2022).

Şekil 1: Türk Akım Projesi

Kaynakça; turkstream.info (Erişim Tarihi: 20.06.2022)

Ne var ki gayet olumlu bir havada seyredilen proje ile ilgili çalışmalar 2015 yılına geldiğimizde aniden negatif bir sürece girmiş ve bu süreç Rusya'nın beklediği doğrultuda gerçekleşmemiştir. 2015 yılının Kasım ayında Türk Hava sahasını ihlal eden bir Rus savaş uçağı SU-24 sahaya girmiş ve bu uçak Türkiye Cumhuriyeti tarafından vurularak düşürülmüştür. Bu olay iki ülke için büyük bir diplomatik krizin başlangıcı olmuştur. Moskova ve Ankara arasında oldukça hararetli günler yaşanmıştır. Bu durum karşısında Rusya Türkiye Cumhuriyeti'ne birçok koldan yaptırım uygulamış turizm, ticaret ve tarım

gibi sektörlerde önceden beri sürdürülen gelen iş birliği tamamen kesilmiştir. Tüm bunların yanında Türk Akım projesi ile ilgili yapılan anlaşmalarda askıya alınmıştır.

Krizin ilk başlarında iki taraf da anlaşmaya varmamış olsalar dahi bu kriz yaklaşık 10 ay sonra çözülmüş ve bu durumda Ankara ve Moskova arasındaki iş birliğinin krizlerden daha önemli olduğu netlik kazanmıştır (Sıvış, 2019).

2016 yılında İstanbul'da Dünya Enerji Kongresi düzenlenmiş (aa.com.tr, 2016) ve bu kongre ile Türk Akım projesi için bir milat olmuştur. Dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar bakanı Berat Albayrak ve Rus mevkidaşı Aleksandr Novak arasında bu proje tekrar görüşülmüş ve bir anlaşmaya varılarak projenin hazırlıkları başlamıştır.

Burada belirtmek gerekir ki hipotezimizde de belirttiğimiz gibi uçak krizinin çok uzun olmayan bir süre içerisinde çözülmesinin temelinde şu vardır; Türkiye ve Rusya'nın karşılıklı bağımlılık ilkesi çerçevesinde politik ve iktisadi anlamda refah ve kalkınma için ve buldukları jeostratejik konum itibari ile güçlü aktörler olmaları sebebiyle ilişkilerini pozitif tutmak kendi çıkarları doğrultusunda önemli oranda değer sağlayacaktır.

Türkiye'nin her geçen gün doğal gaz ihtiyacı artmaktadır. Türk akım projesinin bir hattı direkt olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 15,75 milyar metreküplük bir enerji ihtiyacını karşılayacaktır. 2017 yılında 50,7 milyar metreküp olan doğalgaz ihtiyacı, 2030'da 67.5 milyar metreküp olacağı varsayıldığında her geçen gün artan doğalgaz talebinin karşılanması yeni arz kaynaklarının ülkemize gelmesiyle karşılanacağından dolayı Türk akım projesi ile birlikte yaklaşık 15 milyon hanenin doğalgaz ihtiyacı karşılanmış olacaktır. Bu sayısal veriler ile projenin önemi de net bir şekilde ortaya konmaktadır (Üstün, 2017).

Bu projenin önemli bir etkisi de Türkiye ve Rusya dışında üçüncü ülkelere olmuştur. ABD ve Avrupa Birliği Türk Akım projesine bir nevi tepki göstermiştir. Çünkü Türk Akım projesi bilhassa AB'ye göre doğalgaz arzından ziyade daha önceleri Ukrayna aracılığıyla yollanan doğalgazın alternatif bir yolu olmak için yapılıyordu ve bu tartışmaya açık bir konuydu (Euractiv, 2022).

Avrupa Birliği Komisyonu ve Rus enerji şirketi olan Gazprom arasında uzun süredir devam eden anlaşmazlıktan ötürü AB'nin enerji politikası ile doğalgaz boru hatlarının kullanımı yasaklanmıştır. Aslında Rusya yönetimi bu politikaya karşı akilane bir strateji

izlemiş ve aldığı bu karşı tavrı Avrupa Birliğine üye olmayan bir ülke olan Türkiye Cumhuriyeti ile bertaraf etme ve elindeki gazı ulaştırmanın yollarını aramıştır. Bu durumda en akılcı yol Türk Akım projesi olmuştur.

Türk Akım'ının Avrupa birliği ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından olumsuz bir tavırla karşılanmasının bazı temel sebepleri mevcuttur. Gazprom ile anlaşmazlığı devam eden AB'nin bir nevi çaresizlik içinde kaldığı ve farklı bir arz zinciri arama çalışmasına başladığını gördük. Aslında bunun altında yatan mesele ABD'nin AB'ye sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) ihracında artış olması ve bu projenin devletler arasında yüksek sesle telaffuz edilmesinin akabinde dönemin ABD Başkanı Trump ve ekibi projeye oldukça negatif bir tepki vermesi görülebilir. Bu tepkiye zemin olarak Ukrayna'nın transit ülke hakkının yok sayılacağını göstermiş ve buna ek olarak Avrupa Birliği'nin Rusya'ya doğalgaz konusunda daha da bağımlı hale geleceğini ifade ederek bu projeye karşı çıkmıştır.

Aslında burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus vardır. O da ülkeler arası karşılıklı iş birliğidir. Bütün devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmek istediği bu örnekle açık bir şekilde görülmektedir. Rusya'nın Avrupa Birliği pazarına girmek için değişik stratejiler geliştirmesi (Güney Akım gibi) bu enerji politikalarının akıllıca yürümesi için Bölgesi'nde kilit bir ülke olan Türkiye'yi seçmesi, Türkiye'nin Türk Akım projesi ile doğalgaz ihtiyacının bir kısmını karşılayarak karlı çıkması ve AB'nin ve ABD'nin yine kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek bu projeye tepki göstermesi bir zincir halinde karşılıklı bağımlılık teorisini ve ülkelerin birbirleri ile olan ilişkilerinde mutlak surette ekonomik politik ve sosyal anlamda bir çıkar aradığını desteklemektedir.

Buradan özetle Türk Akım projesi Türkiye Cumhuriyeti'nin bulunduğu coğrafyada bir enerji üssü olmaya başlamasının sinyalini vermiştir. Nitekim Türkiye bulunduğu jeostratejik konumdan dolayı enerji kaynaklarının en başta Avrupa Birliği olmak üzere diğer bölgelere ulaştırılmasında (bilhassa Batı bloğu) bir köprü görevi görmektedir. Bu durum Türkiye'nin bilhassa Avrupa birliği ile enerji arzı hususunda karşılıklı diyalogunu arttıracak ve iki taraf için de pozitif etki oluşacaktır. Burada Türkiye'nin avantajı olarak görülebilecek bir durum da doğusunda enerjiyi elinde tutan ülkelere komşu olmasıdır. Nitekim enerji bir ticaret malı sayıldığında bunu üreten ve elinde bulduran devletler

uluslararası pazarlara girmeye karar verdiklerinde Türkiye'nin konum itibariyle projelerde rol üstlenmeye hazır bir ülke konumunda olduğu açıktır (Furuncu, Enerji Güvenliği ve Karşılıklı Bağımlılık Perspektifinden TürkAkım Projesi , 2018).

3.3.2 Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Rusya ikili ilişkilerinin temel zemini bilhassa Soğuk Savaş dönemi sonrasında enerji odaklı inşa edilmeye başlanmıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin 1991'de dağılması ile kendi bağımsızlığını ilan eden devletler ortaya çıkmış ve önceden beri süregelen Rusya'nın tasarrufunda olan enerji kaynakları artık Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan gibi devletlere dağılmıştır.

Bu devletler kendi egemenliklerini kazandıklarında ellerinde olan enerjiyi iktisadi kalkınma aracı olarak kullanmaya çalışmış ve bununla birlikte Batı bloğu ile diplomasi kurarak iktisadi kalkınmanın yanında politik ve sosyal alanda da varlıklarını kanıtlamaya başlamışlardır. Bu durum Rusya cephesinde, Rusya'nın enerji bağlamında monopol durumunu kırmanın adımı olarak da görülmüştür.

Enerjinin dağıtımını konusunda stratejik konum bakımından burada İran unutulmamalıdır. Zira yine Orta Asya tarafından İran da Batı bloğuna enerji transferi hususunda uygun bir ülke olarak görülmüş ancak bilhassa 1979 İran devriminden itibaren ABD ile arasında Soğuk rüzgarlar esmeye başlaması İran'ın başkenti Tahran'da bulunan Amerikan Büyükelçiliği'ne yapılan saldırılar ile neredeyse ABD ve İran arasında ilişkiler bitme noktasına gelmiştir. ABD'den sonra Avrupa Birliği de 1995 yılında İran'ı teröre destek veren ülkeler listesine almış ve İran ile petrol alışverişini tamamen durmuştur. Yaşanan Tüm bu gelişmelerden sonra İran transit ülkesi, Rusya ve Orta Asya'daki enerji kaynağına sahip ülkeler için Türkiye'ye karşı alternatif bir yol olmaktan çıkmış ve Türkiye bu konuda rakipsiz sayılmıştır.

Türkiye Doğu ve Batı arasında sahip olduğu bu konumu ve elindeki bu potansiyeli ilk adım olarak sayılan Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı ve Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı ile kanıtlamıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı 2002 yılında imzalanan anlaşma ile başlamış yine 2002 yılının Eylül ayında Azerbaycan'ın Şangeçal kentinde

temeli atılmıştır. (www.tccb.gov.tr, 2002) 2006 yılında ise açılışı yapılan boru hattının getirdiği petrol Ceyhan limanına ulaşmıştır.

Türkiye için oldukça önemli bir proje olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı'nın Türkiye bölümü 1074 kilometre, Gürcistan bölümü 260 kilometre ve Azerbaycan bölümü ise 440 kilometre olmak üzere 1774 kilometrelik bir uzunluğa sahiptir. Günlük 1 milyon varil ve yıllık da 5 milyon ton kapasitesi bulunan boru hattı yaklaşık 4 milyar dolara mal olmuştur. Toplam işletim süresi 40 yıl olmakla birlikte bu sürenin tarafların uzlaşması halinde 10'ar yıllık sürelerle uzatılması da mümkün olacaktır (BTC Türkiye Direktörlüğü., tarih yok).

Şekil 2: Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı

Kaynakça; botas.gov.tr (Erişim Tarihi: 16.06.2022)

Rusya ile doğrudan ilgisi olmayan bu projeden bahsedilmesinin sebebi, Rusya'nın Azerbaycan'ın petrol kaynaklarını kendinden habersiz ve de tam bağımsız bir şekilde uluslararası enerji piyasasına sürmesinden kaynaklı olan Rusya'nın duyduğu rahatsızlıktır. Nitekim Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bu projeye destek vermesi Batı bloğunun Rusya'ya olan bağlılığının kırılması anlamına gelmekteydi.

Dolayısıyla dünyadaki doğalgaz ve petrol rezervleri bakımından lider ülkeler arasında bulunan Rusya için böyle bir boru hattının inşası Rusya'nın ekonomik ve politik

istikrarının sarsılması olarak yorumlanabilmektedir. Bu yaşanan gelişmelerin akabinde Rusya bu projenin etkisini azaltmak için yeni bir strateji geliştirerek Mavi Akım projesini önermiş ve devreye sokmak için çalışmalara başlamıştır.

Önerilen Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı yaklaşık 1213 kilometre uzunluğunda olup Beregovaya Kompresör İstasyonu'ndan başlayan ve Karadeniz'in sularından Samsun'a ulaşır oradan da Avrupa'ya uzanan bir projedir. Mavi Akım projesi dünyanın en derin sularında döşenen boru hattı özelliğini taşımakla birlikte deniz tabanında bulunan çamur ve volkanlar gibi olumsuzluklar konusunda oldukça eleştirilmiş ve teknik açıdan imkânsız ve hayal ürünü olarak görülmüştür (Ediger, Enerji Arz Güvenliği ve Ulusal Güvenlik Arasındaki ilişki, Enerji Arz Güvenliği,, 2007). Tüm bu olumsuz düşüncelerin aksine 25 yıllık bir anlaşma imzalanmış ve 2003 yılında hizmete açılmıştır.

Şekil 3: Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı

Kaynakça; botas.gov.tr (Erişim Tarihi: 16.06.2022)

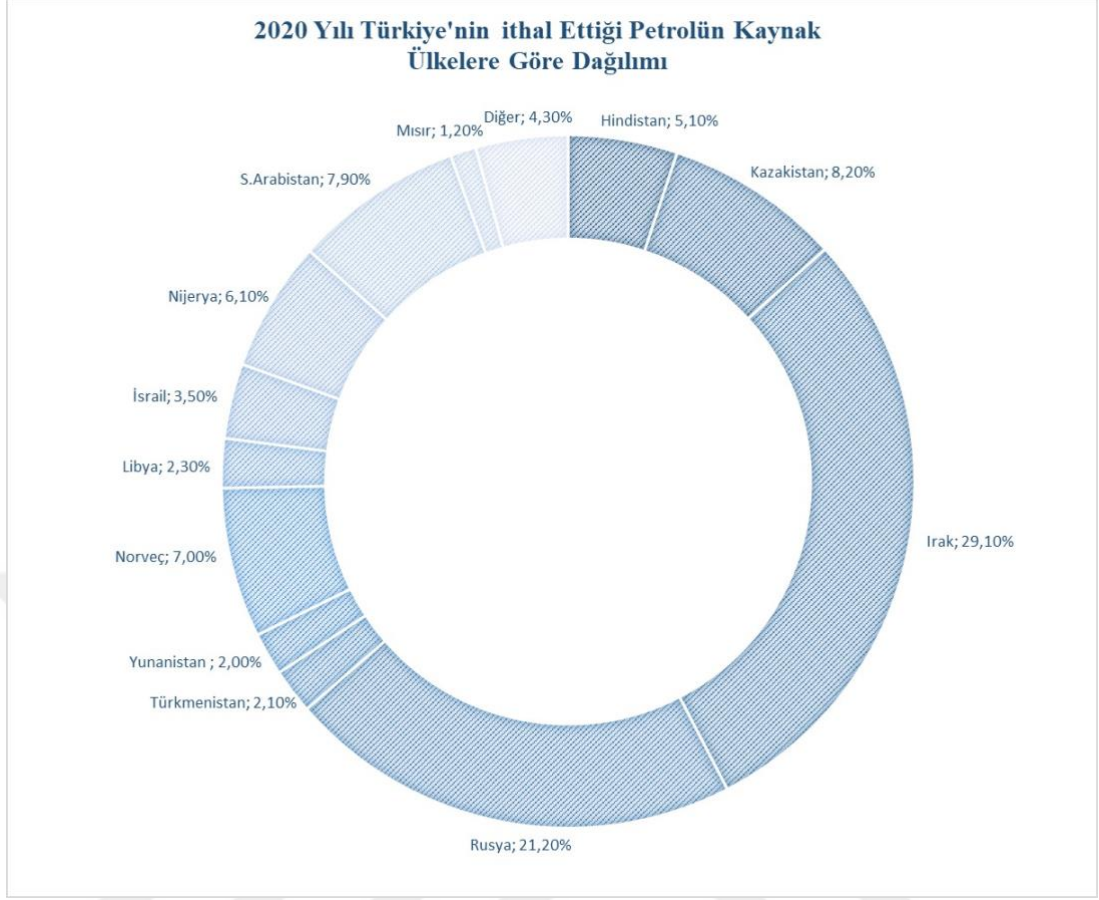
Rusya Mavi Akım projesini gerçekleştirerek oldukça büyük bir başarıya ulaşmış Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri gibi iki katı gücün planlarının seyrini değiştirmiştir. Şunu hususa dikkat çekmek gerekir ki burada Türkiye'nin rolü oldukça belirginleşmiştir. Rusya'nın elde ettiği başarıdan daha fazla karla çıkarak iki ayrı boru hattının kilit noktası olmuş ve enerjinin transferi için en uygun ülke konumunu sabitleyerek jeopolitik ve jeostratejik alanda üstünlük kazanmıştır.

Türkiye'nin bu üstünlükleri kazanmasında avantajlı olduğu konu, doğusunda, kuzeyinde ve güneyinde dünya enerji kaynağı olarak petrol ve doğalgazın %65'inden fazlasına sahip olan ülkelerin mevcut olmasıdır. Hal böyle iken Türkiye, doğu ile batı arasında geçiş ülkesi olma avantajı yakalamıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin üç tarafı denizlerle çevrili olan bir yarımada olduğunu da düşünürsek denizden geçen boru hatlarının yapımı karasal olan boru hatlarının yapımından daha fazla maliyetli olduğu için Türkiye bu konuda da avantajlı bir durumdadır.

Bu proje ile Rusya Türkiye'ye gelen bu doğal gazın kapasitesini tam olarak kullanmak ve farklı boru hatları ile elindeki enerjiyi başta İsrail olmak üzere Yunanistan ve İtalya kadar da uzanmasını talep etmektedir. Bu sayede enerji bağlamında kendine bağımlı olan devletlerin sayısını da arttırmış olacaktır Rusya'nın burada Türkiye'yi seçmesinin temel nedeni Aslında başından beri söylediğimiz karşılıklı bağımlılık ilkesinin olmasıdır. Maliyet açısından, enerji arz güvenliği açısından, politik ve iktisadi açıdan her halükârda karlı bir yatırım ülkesi olan Türkiye, enerji dağıtım iş birliğinde olması gereken bir aktör olarak yorumlanmıştır. Bu iş birliklerinden Türkiye talep ettiği doğalgazı temin edecek, Rusya elindeki doğalgazı uluslararası pazarda satma amacına ulaşacak ve iki ülkede karşılıklı bağımlılık ilkesinden pozitif olarak yararlanmış olacaktır.

Tüm bunlar ışığında petrole olan ihtiyacın doğalgaza oranla düştüğünü söylemek mümkündür. Nitekim elektrik enerjisinin her kulvarda kendini göstermesi ve enerji bağlamında oldukça önemli bir rol üstlenmesi doğalgazın petrole oranla daha önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

Petrol bakımından da Türkiye'nin dışa bağımlı bir ülke olduğunu bilmekteyiz. Halihazırda petrol ithalatının büyük çoğunluğu İran ve Rusya başta olmak üzere bölge ülkelerinden elde edilmektedir.

Grafik 2: 2020 Yılı Türkiye'nin İthal Ettiği Petrolün Kaynak Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak:EPDK (Erişim Tarihi: 17.07.2022)

Bu hususta Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu enerjinin çok büyük bir kısmını dışarıdan elde ettiğini ve dolayısı ile enerji bağımlılığını en aza indirmek için de gereken adımları atması gerektiğini söylemek mümkündür. Nitekim bu adımlar başta bölge ülkeleriyle olan diplomasinin geliştirilmesi olmakla birlikte enerji üretiminin Türkiye'de arttırılmasına yönelik adımlarında atılması gerektiği aşikardır.

Bu noktaya örnek vermek gerekirse Türkiye'nin nükleer anlamda büyük bir adım olarak değerlendirebileceğimiz Akkuyu Nükleer Enerji Santrali'nin yapım çalışmalarına yakın dönemde başladığını ve bu projenin çok büyük ölçüde tamamlanarak Türkiye'ye enerji bağlamında büyük bir pozitif etki yapması kuvvetle muhtemeldir. Netice itibariyle nükleer enerjinin çalışma prensibi, su buharıyla birlikte elektrik jeneratörü tribünlerinin çalışarak elektrik üretilmesini sağlayan bir çeşit fiziksel tepkime ile oluşmaktadır. Bu tepkime ile ortaya çıkan elektrik enerjisi ile çok büyük oranda enerji ihtiyacı karşılanabilmektedir.

Tüm bunlardan özetle ortaya çıkarabileceğimiz sonuç Türkiye'nin enerjide dışa bağımlı bir ülke olmasından dolayı doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarını çokça elinde bulunduran bölge ülkeleriyle olumlu ilişkide bulunması ve enerji ihracı yapan ülkelere karşı doğru tabirle iyi bir müşteri olması karşılıklı bağımlılık ilkesini güçlendiren bir adım olacaktır.

3.3.3 Akkuyu Nükleer Enerji Santrali

Bununla birlikte bulunduğu konum itibari ile enerji arz güvenliği konusunda oldukça önemli bir yere sahip olan Türkiye'nin tüm bunlar ışığında nükleer enerji politikasını kuvvetle hayata geçirmesi de dışarıya karşı bağlı olduğu enerji için büyük önem arz etmektedir.

Doğalgaz ve petrol yatakları devletlere sonradan verilmiş veya sonradan kazanılmış bir zenginlik olmamakla birlikte nükleer enerji edinilebilecek bir sistemdir. Bunun yanında doğalgaz ve petrolden sağlanan enerji kadar önemli bir enerji ihtiyacını karşılayabilecek bir güce de sahiptir. Dolayısı ile nükleer enerji santraline sahip bir ülke olmak dünyada da ayrıcalıklı bir konuma sahip olmakla eş değerdir.

21. yy'da nükleer enerji kaynağı; oldukça geniş bir kullanım alanı olması, diğer enerjilere nazaran uygun bir maliyete sahip olması ve yine diğer enerji kaynaklarına göre daha fazla kapasitede enerji üretebilmesi bakımından önem taşımaktadır. Avantajlı özellikleri ile bilhassa gelişmiş ve gelişmekte olan devletler için iktisadi kalkınmada büyük pay sahibi olabileceği görülmüştür. Nükleer enerji, ısınmadan elektriğe kadar bir çok enerji kaynağının etkinliğini büyük ölçüde karşılayabildiği için bir çok devletin sahip olduğu bir enerji kaynağıdır. Tüm bunların yanı sıra günümüzde en çok tüketilen ve ihtiyaç duyulan doğalgaz ve petrol gibi bir çok talep edilen enerji kaynağının yenilenemez enerji olması, Hidroelektrik, Jeotermal ve rüzgar gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının da mutlak konumun verdiği iklim farklılıklarından dolayı uygun olmaması vb. nedenler devletleri nükleer enerjiye teşvik etmiştir (Yılmaz E. A., 2015).

Üretim maliyeti tüm enerji kaynakları arz ve tedarikinde göz ardı edilmeyecek bir unsurdur. Bu bağlamda üretilen enerji değer biriminin daha az maliyetle üretilmesi üretim maliyetlerinin de doğru oranda azalmasına ve bu durumda devletin küresel

pazarda rekabet üstünlüğü sağlamasına olanak sağlamaktadır. Kaldı ki enerjiye artan talebin olduğu varsayımında, devletin gereksinim duyduğu enerjiyi ithal ederek ihtiyacını karşılıyorsa diğerlerine oranla daha az enerji maliyetinin olduğu bir sistem, iç ve dış ticaret istikrarına pozitif tesir etmektedir. Tüm bunların yanında çevre ve doğaya diğer fosil yakıtlara göre daha az zararı olduğu göz önünde bulundurulduğunda nükleer enerjinin devletler tarafından tercih edilmesi akilane bir durum olmaktadır.

Ayrıca Nükleer Enerji sistemi devletlerin teknolojik gücünün de bir kanıtı olarak sunulabilmektedir. Türkiye de nükleer enerjiye yatırım yaparak iktisadi kalkınmanın yanı sıra teknolojik gücüne de yatırım yapacak ve gelişmekte olan ülke seviyesini gelişmiş ülke düzeyine getirmeyi amaçlayacaktır.

Grafik 3: Ülkelere Göre Dünyada Nükleer Enerji Santrali Reaktör Sayıları

Kaynak; enerjiatlasi.com (Erişim Tarihi: 17.07.2022)

Kaldı ki komşu olarak sayılabilecek Avrupa ülkelerinin hemen hemen tamamında, Doğu kanadında Rusya, Güney Kore ve Japonya gibi ülkelerde küçümsenmeyecek sayıda kurulu olan nükleer enerji santralleri göz önüne alındığında Türkiye'nin de yukarıda bahsettiğimiz Akkuyu Nükleer Enerji Santrali projesinin aslında geç kalmış bir adım olduğunu bu projenin daha önce hayata geçmesi gerektiğini söylemek de mümkündür. Ancak oldukça önemli olan bu adım Türkiye'yi de ayrıcalıklı ülkeler kategorisine hızla yükseltecektir.

Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti ihtiyaç duyduğu enerjinin %75'ini fosil yakıtlardan ve ithal olarak temin edebilmektedir. Bu bağlamda Nükleer enerji Türkiye için değeri enerji arz güvenliği için oldukça yüksektir. Bu sayede dışarıya bağlı olduğu ve talep ettiği enerji maliyetleri azalmakla birlikte cari işlemler açığının da azalmasını sağlayacaktır. Örnek vermek gerekirse ilk ünitesi 2023 yılında devreye girecek olan Akkuyu Nükleer Enerji Santrali tek başına İzmir ve Ankara'nın toplam elektrik ihtiyacını, İstanbul'un ise ihtiyacı olan elektriğin % 90'ını karşılayabilecektir (www.trthaber.com, 2022).

Nükleer Enerji'nin Türkiye'de ki tarihsel arka planını ele aldığımızda ilk girişimin 1962 yılında yapıldığını görmekteyiz. Ancak hem dünyanın nükleer enerji sistemine yeni adapte olması hem de dünyada ve ülkemizde nükleer enerjinin zararlarına dair bir çok rapor yayımlanmış ve kamuoyu bu girişimlere dönem itibari ile sıcak bakmamıştır. İkinci girişimde Necmettin Erbakan ve Bülent Ecevit iktidarı döneminde 1975- 1976 yılları arasında yapılmıştır. Ancak 1974 yılında Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a asker göndermesi ve Kıbrıs hareketinin başlaması sebebiyle ekonomik bir darlık olmuş, Birleşmiş Milletler ve Kıbrıs bu hareketi işgal olarak değerlendirmiş, ABD ise Türkiye'ye şubat 1975'de ambargo uygulamaya başlamıştır. Bir çok problemle mücadele eden Türkiye'de ikinci nükleer girişim de askıya alınmıştır. Üçüncü girişim Özal hükümeti tarafından 1982-1985 yılları arasında yapıldıysa da yine belli başlı sorunların ortaya çıkması ile yarım kalmıştır. 26 nisan 1986 tarihine geldiğimizde Ukrayna'nın başkenti olan Kiev'e yaklaşık 130 km uzaklıkta ve kuzeyinde yer alan Çernobil şehrinde büyük bir nükleer patlama meydana gelmiş ve bu olaydan sonra 1990'lı yılların başlarına kadar tüm dünyada nükleer enerji sistemlerine geçiş duraklama dönemine girmiştir. Tüm bu yaşananlar bir kez daha Türkiye'nin nükleer girişimini durdurmuştur. Dördüncü girişim bu kez 1998 - 2000 yılları arasında Mesut Yılmaz ve Bülent Ecevit Hükümeti tarafından denense de çoğu aynı sebepten olmakla birlikte yine başarısızlıkla sonuçlanmıştır (www.ntv.com.tr, 2009).

Ancak en son 2010 yılında yeni bir nükleer enerji projesi konuşulmaya başlanmış ve proje ile ilgili başta Rusya olmak üzere Japonya ile de görüşmeler yapılmıştır. Mersin'de yapılacak Akkuyu ve Sinop'ta yapılacak nükleer güç santralleri projeleri ile birlikte şekillenmeye başlamış, Rusya ile yapılan anlaşmaya göre Akkuyu nükleer enerji santralinin 2023'te devreye girmesi planlanmıştır.

2010 yılının Mayıs ayında Rusya ve Türkiye Cumhuriyeti arasında yapılan anlaşma ile birlikte Mersin ilinin Akkuyu ilçesinde bir nükleer enerji santrali inşa edilecek ve bu santral Rusya tarafından yapılacaktır. 4 adet reaktörden oluşan ve toplamda 4800 MV elektrik üretim kapasitesi olacak olan Akkuyu Nükleer Santrali Türkiye'nin ilk etapta %5'lik enerji ihtiyacına cevap verecektir (Kaya & Göral, 2016).

Burada arka plana atılmaması gereken ve oldukça mühim bir mesele vardır ki o da Türkiye Cumhuriyeti'nin artık bir nükleer enerji santrali'nin ilk adımı atılmıştır bu Türkiye için oldukça önemli bir adımdır. Zira 60 yıldır birçok bahane öne sürülerek rafa kaldırılan veya Batı tarafından engellenmeye çalışılan (Burada şunu belirtmekte fayda vardır ki 1962 yılında başlayan nükleer enerji santrali girişimleri Batı tarafından - Amerikan ambargosu dahil - engellenmeye çalışılmış ve Akkuyu nükleer enerji santrali için AP 2017 yılında Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki müzakerelerin bir an önce askıya alınmasını içeren bir rapor hazırlamış ve bu raporda Akkuyu santralinin iptal edilmesi çağrısında bulunmuştur.) ve artan enerji ihtiyacı gibi büyük bir problemin çözülmesine katkı sağlayacak olan nükleer enerji sistemi için çalışmalar başlamıştır.

Akkuyu Nükleer projesi sadece enerjiye değil bir çok sektöre de fayda sağlayacaktır. Nükleer teknoloji'nin ilerlemesi ile Türkiye gelişmiş ülkeler ligine hızla yaklaşacak, bilhassa bu proje için Rusya'dan transfer ettiği nükleer teknolojiyi kendi bilgi birikimine katacak ve uzun vadede bu transfer de yerli teknoloji ve yazılım içeren projelerin önünü açacaktır.

Bununla birlikte istihdama katkı sağlayacak olan projenin 4 reaktörünün tamamı devreye girdiğinde yaklaşık 16.000 insana iş imkanı oluşturması beklenmektedir. Enerji, ulaşım, savunma vb. iş kollarında oluşturacağı alt yapı ve teknolojik gelişmeler bilhassa bu sektörlerde yerli üretim ve yerli istihdamın da büyümesine pozitif etki yapacaktır (Doğru, 2018).

Şunu da belirtmek gerekir ki; Rusya ve Türkiye ilişkilerini sürekli arttıran temel faktör Türkiye'nin Rusya'dan ithal ettiği doğalgaz'dır. Bu ithalatın karşılıklı ticaret hacmini devamlı olarak arttırması ikili ilişkilerin pozitif manada seyretmesiyle birlikte her geçen gün Türkiye'nin enerjiye olan dışa bağımlılığından da meydana gelmektedir şeklinde yorumlanabilir. Burada ki ticaret hacmi artışı iki tarafın lehine olmakla birlikte Rusya bazlı bakıldığında daha olumlu bir gelişmedir. Çünkü bu Rusya'nın Türkiye'ye daha çok

enerji transferi yapması anlamına gelmekte ve görünen tabloda Türkiye bazlı da bir dengesizlik oluşturmaktadır. Oluşan bu durumun iki tarafa da eşit olumlu yetki yapması için Rusya tarafından bir adımla şekillenmiş olup; inşaat ihalelerinin öncelik Türk şirketlerine verilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun uzun vadede ilişkileri iki taraf için daha da eşit manada pozitifleştirmesi beklenmektedir.

Tüm bunların yanında Rusya'nın bir diğer düşüncesi olarak Türkiye'nin bahsettiğimiz enerji ihtiyacının artışından doğan dış ticaret hacminin dengesiz büyümesini düzenlemek amacıyla doğal gaz ihracatına karşılık olarak mal ve hizmet konusuna da ağırlık vermesi planlanmıştır. Buna en iyi örnek olarak Akkuyu güç santrali için Türkiye'den giden öğrencilere nükleer enerji konusunda Rusya'da teknik eğitim verilmesi, bu öğrencilerin mühendislikten yazılıma bir çok konuda eğitilmesi gösterilebilir. Bahsettiğimiz gibi Rusya'nın mal ve hizmet planının tarım odaklı olduğunu düşündüğümüzde iklim olarak Rusya'nın tarım konusunda zayıf kaldığını ve bu zayıflığın Türkiye'nin tarım gücüyle desteklenebileceğini de yine örnek olarak verebilmekle birlikte bu gibi adımların iki tarafın da iş birlikteliklerini geliştirmesi, iktisadi ve politik alanların belirli bir dengeye oturması karşılıklı bağımlılık ilkesi bakımından önemli olduğu açıktır (Rusya Sanayi ve Enerji Bakanı Viktor Khristenko'nun, Türkiye'yle enerji işbirliğiyle ilgili Rusya'nın Türkiye Büyükelçiliği resmi internet sayfasında yayımlanan 17.11.2005 tarihli makalesi,s.5).

Türkiye Cumhuriyeti'nin enerjiye olan ihtiyacı her geçen gün artmakta ve bunun ilerleyen dönemde de artacağı aşikârdır. Bunun sebepleri olarak ekonominin Günden güne büyümesi nüfus faktörü ve bununla birlikte ortaya çıkan şehirleşme sayılabilmektedir. Şu konuda bir olumsuzluğa dikkat çekmek gerekir ki Türkiye'de bir kişinin yıllık enerji tüketimi hususunda diğer ülkelerle kıyaslandığında düşük olmasına rağmen enerjiye olan ihtiyacı oldukça yüksektir. Bu talebin karşılanması için halihazırda yabancı kaynaklar kullanılırken aslında bu konu enerji arz güvenliği konusunun önemini de ortaya koymaktadır. Türkiye'nin enerji konusunda bahsedildiği üzere %75 oranında bir dışa bağımlılığı göz önüne alındığında enerjinin transferi konusunda bir güvenlik sorununun olabileceği görülmekte ve bu negatif etkinin kırılması için nükleer enerji santrallerinin devreye girmesi gerekmektedir (Altuntaşoğlu, 2003).

Son olarak Akkuyu Nükleer Güç Santrali'ni karşılıklı bağımlılık ilkesiyle birlikte tekrar değerlendirecek olursak; bu proje her iki taraf için de karşılıklı bağımlılık ilkesini dengeli bir biçimde pekiştirecektir. Bununla ilgili olarak nükleer güç santrali projesinin tüm etapları hayata geçtiğinde I. ve II. reaktörden üretilen elektriğin %70'ini III. ve IV. reaktörden üretilen elektriğin ise %30'unu Türkiye Cumhuriyeti 15 yıl süreyle satın alacağını garanti etmiştir. Projeyi yapan şirket geri kalan elektriği enerji piyasasına satabilecektir (www.resmigazete.gov.tr, 2010).

Rusya'nın bu enerji teknolojisini Türkiye'ye entegre etmesi ve yüksek miktarda yatırım yapması ikili ilişkilerde bir güven meydana getireceği ve uzun vadede ilişkilerin pozitif seyredeceğini göstermektedir.

Şunu da unutmamak gerekir ki Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir NATO üyesi ve AB ile diyalogun tamamen kesilmesi mümkün olmaması sebebiyle AB ile konum itibari ile de yakın temas halinde olan bir ülkedir. Yani Rusya elinde bulundurduğu enerjiyi Batı bloğuna ulaştırması için Türkiye'nin bir köprü görevi gördüğünü göz önüne alacaktır. Bu durum ikili ilişkiyi pekiştirecek ve kurulacak olan yeni iş birliklerinin politik ve ekonomik getirileri Rusya ile Türkiye'yi birbirine yaklaştırmaya devam edecektir. Ama unutulmamalıdır ki bahsi geçen bu karşılıklı bağımlılık ilkesinin mutlak surette iki devletin de menfaatlerini dengeleyecek bir düzeyde olması gerekmektedir (Furuncu, Türkiye'nin Enerji Bağımlılığı ve Akkuyu Nükleer Enerji Santrali, 2016).

3.4. Türkiye ve Rusya Arasında Turizm Faktörü

Turizm, Türkiye ve Rusya arasında ekonomik anlamda oldukça büyük önem taşıyan bir husustur. Bunda Türkiye'nin turizm sektörü bağlamında dünyada dikkat çekici bir ülke olmasının yanı sıra Rusya'nın da Türkiye'yi tercih etmesinin payı önemli ölçüde büyüktür. Rusya'nın tercih sebebi olarak değer tutan öncelikli sebebi iki ülke arasındaki köklü ilişkilerin oldukça uzun yıllara dayanıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından önce Mustafa Kemal Atatürk'ün dönemin Sovyet devlet başkanı Vladimir Lenin'e diplomatik ilişkilerin derinleşmesi için yazdığı mektup, Sovyet Rusya ve Türkiye arasında ikili ilişkilerin ortaya çıktığı tarih olarak

görülmektedir. Nitekim bununla birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kurulmasından sonra tanıyan ilk ülke yine Sovyet Rusya'dır.

Dolayısı ile iki ülke birbirlerine politik olarak yakınlaşmanın yanı sıra sosyal ve kültürel alanlarda da yakınlaşmış ve bunun da ekonomiye etkisi gözle görülür şekilde süregelen zaman da artmıştır.

Bahsedilen dönemde geçen süre zarfında her ne kadar iki ülke arasında siyasi, iktisadi ve sosyal alanlarda ilişkiler ilerlese de II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Soğuk savaş dönemi Sovyetler Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin arasını açmış ancak Sovyetlerin çöküşü ile ortaya çıkan Rusya Federasyonu ile açılan ara tekrar kapanmaya başlamıştır. Bu arananın kapanmasında ekonomik anlamda rol oynayan önemli faktör ise turizmdir.

Nitekim Soğuk Savaş döneminin sonlarında Türkiye Cumhuriyeti'ne gelen ziyaretçi sayısı 220 bin civarında iken Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Rusya'nın kurulması ile bu sayı artmaya başlamıştır. Zira 1992 yılında gelen ziyaretçi sayısı 1 milyonu aşmış 1996 yılında ise 1 milyon 500 bine ulaşmıştır (Cengiz Y. , 2010).

Rusya'nın bilhassa tatil sebebi olarak Türkiye Cumhuriyeti'ni seçmesinin sebeplerinin başında konum itibariyle iki ülkenin birbirine yakın olması, hizmet sektörünün Avrupa'ya kıyasla daha ucuz ve kaliteli olması ve vize kolaylığı gelmektedir. Nitekim vize turizm bağlamında en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Başaran, 2004).

Bu konuda Türkiye'nin Rusya ile 12 Mayıs 2010 tarihinde Başkent Ankara'da imzalanan ve 2011 yılında yürürlüğe giren Vize Serbestisi Anlaşması'nın payı oldukça büyüktür. Nitekim yapılan bu anlaşmaya göre Rusya ve Türkiye vatandaşları 30 günü geçmeyen seyahatleri için herhangi bir vize alma zorunluluğunda olmayacaklardır. Tüm bunların yanında iki ülke arasında yaşanan pozitif diplomatik ilişkilerde buna etki etmektedir.

Rusya 150 milyonluk nüfusu ile Türkiye için oldukça önemli derecede turist sayısına sahip olan bir ülkedir. Nitekim Turizm bağlamındaki bu potansiyel ve ekonomik getirisi göz önüne alındığında ve bunlara ilaveten Türkiye'nin ekonomik Rusya'nın ise turizm beklentisi birleştiğinde iki ülke arasında karşılıklı bağımlılık ilkesi bir nevi şekillenecek ve ekonomik anlamda olumlu ivme her geçen gün artacaktır.

Son 15 yıldır Türkiye'ye en fazla turist gönderen ülke haline gelen Rusya için Türkiye, hala turizm bağlamında Rusya'nın en çok tercih ettiği ülke konumunu korumaktadır (www.trthaber.com, 2022).

Türkiye için turizm, ekonomik anlamda oldukça önemlidir. Dövizin turizm yoluyla ülkeye kazandırılması, turizm sektöründeki gelişme ile istihdamın artması ve tüm bunlara istinaden milli gelirin döviz girdileri ile yükselmesi ile ülkeye yapılacak olan yatırımların artması ve bu sayede halkın refahında artış meydana gelmesi olumlu durumlardır.

Tüm bunların yanı sıra sosyal anlamda farklı ülkeler ile kaynaşmayı arttıran turizm bahsettiğimiz gibi dövizin ülkeye gelmesi ile var olan ekonomik açıkları kapatma konusunda pay sahibidir. Nitekim geçtiğimiz yılda tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirüs salgını nedeniyle daralan iktisadi dengelerde bile Türkiye Cumhuriyeti yaklaşık 16 milyon turist ile dünyada turizm bakımından ilk beşe girmiş ve bu turist sayısı ile elde ettiği 10.2 milyar dolarlık gelir ile de dünyada 11. sırada yer almıştır (www.milliyet.com.tr, 2021).

Keza bu süreçte yani salgının başladığı yıl olan 2019 yılında Türkiye'ye ziyaretçi gönderen ülkeler listesinin başında Rusya yer alırken 2020 yılında da Rusya ikinci sırada yer almıştır (KTB, 2019b).

Son yıllara odaklandığımız da Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve RF arasında ilişkilerin artırılması için iki tarafta da çaba gösterildiği görülmektedir. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi 2010 yılında imzalanan Vize Anlaşması da aslında bunun örneklerindedir. Yani Rusya, AB ve ABD'ye dahi vize uygulaması getirirken Türkiye ile yapmış olduğu bu anlaşma bir nevi Türkiye'ye gösterdiği yakınlığın kanıtı olabilmektedir. Nitekim hem iktisadi hem de sosyal açıdan karşılıklı iş birliği ve diplomatik ivme her iki ülkenin de menfaatine olacaktır (Şimşek, Türk-Rus Vize Serbestliği Anlaşmasının Turizm Ekonomisine Katkısı, 2013).

BÖLÜM 4: TÜRKİYE VE RUSYA İLİŞKİLERİNDE GÜVENLİK ODAKLI DIŞ POLİTİKA ETKİSİ VE İŞ BİRLİĞİ ADIMLARI

4.1. Türkiye ve Rusya Arasında Ortak Tehditler Bağlamında Güvenlik Konusu

Türkiye Cumhuriyeti bulunduğu coğrafi konum itibari ile Doğu ve Batı blokları arasında oldukça kilit bir noktada bulunmaktadır. Asya ve Avrupa'nın dışında Balkanlar ve Ortadoğu'ya kadar olan bölgelerle bağ kurabilen bir kavşak ülke olarak tanımlanabilmektedir. Bu vasıflara sahip bir ülke için de "güvenlik" kavramı oldukça ön plana çıkmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde güvenlik kavramı en basit hali ile "olası bir tehlikeden korunma" olarak tanımlanabilmektedir. Bunun yanında içinde bulundurduğu halkın yaşamını normal bir şekilde devam ettirmesi, milli menfaatler sağlanarak toprak bütünlüğünün zarara uğramaması ve milletin temel benliğinin korunması şeklinde de ifade edilebilmektedir. Yani temel bir ifade ile Türkiye için "güvenlik" olgusu tarihsel arka plana baktığımızda dahi devletin sürekliliğinin devam etmesi ve sekteye uğramaması için atılan ve atılacak olan adımların tezahürünü oluşturmaktadır (Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin Güvenliği ve NATO ile İlişkileri", 2001).

Soğuk savaş ile başlayan ve SSCB'nin dağılışı ile sona eren zaman dilimi ile dünyadaki dış politika yapım süreçleri hayli farklılaşmıştır. Bir nevi eski dünya yıkılmış yerine dönemin Amerikan başkanı George Bush'un deyimiyle "yeni dünya düzeni" kurulmaya başlamıştır. Haliyle kurulacak olan yeni düzende güvenlik algıları da değişecektir (Pirinççi, 2011).

Soğuk Savaş sonrası dönem 1990'lı yılların başlarından itibaren girilen süreç tüm dünyanın birbiriyle entegre olmasını gerektiren, karşılıklı bağımlılık ilkelerinin devreye girdiği ve sadece küresel aktörlerin ikili iş birliklerini reddeden bir düzeni ortaya koymuştur. Güvenlik algısı çerçevesinde bu düzeni incelediğimizde öncesinden daha farklı olarak güvenlik kavramının yalnızca devlet seviyesine indirilmesine karşı olan güvenliğin daha geniş çapta ele alınmasını amaçlayan bir süreç yaşanmıştır (Gül, 2016).

Güvenlik algısının değiştiği bu süreçte yeni tehdit algıları da değişmiştir. Bu tehditlere; uluslararası terör, silahlanmanın artması ve kolay ulaşılabilirliği, kitle imha silahlarının

çoğalmas ve devletler içindeki çatışmalar yeni güvenlik algısını temellendiren tehditler olarak karşımıza çıkmıştır.

Konumuz üzere Rusya açısından güvenlik algısını irdelediğimizde, Soğuk Savaş sonrası süreçte Rusya'da iki farklı görüşün yayıldığı görülmektedir. Batıcılık ve Avrasyacılık kavramlarının Sovyet sonrası dönemde oldukça ön planda olduğu açıktır. Batıcılık kavramı Batı ile ilişkilerin artmasını savunurken Avrasyacılık düşüncesi Batıcılığa karşı olarak gelişen ve Rusya'nın geleceğinin Asya'ya yönelmesiyle pozitif ivme kazanacağını öngören bir görüştür. Nitekim bu dönemde Rusya'nın en önemli güvenlik sorunu bu yaşanan ideolojik kimlik problemi olmuştur (Bilgin, 2008).

Sovyetler Birliğı'nin son devlet başkanı Mihail Gorbaçov'da Rusya'nın Batı'dan ziyade Asya yönelmesi ile güçleneceğini savunmuştur. Hemen akabinde yönetime gelen Boris Yeltsin ise Batıcı görüşü savunanlar arasındadır. Onun akabinde iktidara gelen Vladimir Putin ise yine Avrasyacılık görüşünü benimsemiş ve iktisadi kalkınmanın bununla mümkün olacağını savunmuştur. 2011'de Putin'in önermiş olduğu Avrasya Birliğı Projesi savunulan bu stratejinin kanıtı olarak görülebilmektedir.

Burada yoruma açık bir konu vardır ki; Sovyetler Dönemi'nde oldukça rahat bir şekilde okunabilen Batı karşıtlığı Vladimir Putin'in de savunduğu bir konudur. Yani Putin'in devraldığı Rusya'yı eski Sovyetlerin gücüne kavuşturma amacı olduğu yorumlanabilmektedir.

Vladimir Putin'in Batı'ya karşı olan tavrını yine bazı örneklerle açıklamak mümkündür. Örneğin 2001 yılında meydana gelen İkiz Kuleler 'in bombalanması olayı ile ABD'nin Ortadoğu'ya giriş yapmasına ilk etapta karşı çıkmayan RF daha sonra Amerika'nın bölgede kalıcı olabileceğini düşünmesi ile birlikte ABD'yi bir güvenlik tehdidi olarak görmüştür. İkinci olarak Finlandiya'nın NATO'ya katılmayı istemesi sınır komşusu Rusya'nın dikkatini çekmiş ve Rusya kanadında yeni güvenlik önlemlerinin devreye alınması tartışılmıştır (İldem, 2022).

Tüm bu anlatılanların ışığında Rusya ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin güvenlik stratejilerinin gelişmesinde ortak bir payda vardır. Türkiye bir NATO üyesi ve AB ile ilişkileri oldukça kuvvetli bir ülkedir. Dolayısı ile Rusya'nın NATO'ya ABD'ye ve Avrupa Birliğı'ne karşı atacağı adımlarda Türkiye ile diyalog içerisinde olması elzemdir.

Yani Rusya'nın son dönemdeki güvenlik algısı ve buna karşın uygulayacağı stratejilerin kesişme noktası Türkiye'dir denilebilir.

Bunun yanında yukarıda da belirttiğimiz gibi Türkiye'nin güvenlik algısı devletin bekası ve halkın refahı olarak şekillenmekte, Rusya içinde iç ve dış güvenliğin sağlanması temel hedef olmakla birlikte toplumsal istikrar, devletin güvenliği ve milli menfaatlerin korunması temel güvenlik algısıdır. Bununla birlikte karşılıklı bağımlılık ve yeni oluşabilecek tehditlerde yine güvenlik çerçevesi içine girmektedir (<http://mgk.gov.tr> , 2022).

Özetle Rusya'nın ve Türkiye'nin güvenlik algısı çoğu noktada kesişmektedir. Bu noktalara uluslararası terör başta olmak üzere silahlanmanın bireysel ve devletler arasında artması ve bunun yanında toprak bütünlüğünün korunması örnek olarak verilebilmektedir. Dolayısı ile ortak atılacak adımlar, ortak olası tehditleri engelleyebilme yetisine sahiptir.

4.2. Güvenlik Bağlamında Tehdit unsuru olan savaşların etkisi (Çeçenistan Savaşı, Karabağ Sorunu, Güney Osetya Sorunu)

4.2.1. Çeçenistan Savaşı

1994 yılının aralık ayından 1996 yılının ağustos ayına kadar devam eden Birinci Çeçen Savaşı Çeçenistan'ın Rusya Federasyonu'na karşı galibiyeti ile son bulmuştur.

Çeçenistan'ın 1991'de egemenliğini ilan etmesinin akabinde aslında Rusya ve Çeçenistan arasında fiili olmayan bir savaş başlamıştı. 1994 yılına kadar Rusya tarafından herhangi bir saldırı veya askeri operasyon olmasa da Çeçenistan'ın bağımsızlığını tanımama ve iktisadi anlamda ambargolar uygulayarak bir nevi fiili olmayan savaşı körüklemiştir. Ancak buradaki belki de en önemli konu ise Rusya kanadının "Geçici Konsey" adı altında dönemin demokratik yollarla seçilen Cumhurbaşkanı Dudayev hükümetine karşı olan muhalif grupları silahlandırılmış olmasıdır (Utku, Tarihsel Süreç İçerisinde Rus-Çeçen Sorunu, 2018).

Burada Türkiye'nin Çeçenistan'a karşı ilk etapta gösterdiği tutum; Dudayev hükümetinin Çeçenistan'ın egemenliğini ve beyan etmesinin hemen akabinde bilhassa Müslüman

lkeler ile diplomatik diyalogun gelişmesi ve Çeçenistan'ın bölgede güçlü bir ülke olan Türkiye tarafından tanınması için çaba sarf etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti ile de ilişki kurmanın büyük önem taşıdığını dşnmştir. Türkiye'den herhangi bir geri dönüş alamamış olsa da ülkeye ziyarette bulunmuş ancak dönemin başbakanı Süleyman Demirel ile görüşmeden ülkeyi terk etmek durumunda kalmıştır.

Sovyetlerin ardından bölgede kurulan Cumhuriyetler ile ilişkilerini ilerletip ekonomik ve politik anlamda kalkınmanın önünü açmak isteyen Türkiye işgal sırasında her ne kadar eenlere destek mesajları verse de işin resmi boyutlara kadar yükselmesini ve Çeçenistan'ın bağımsızlığını bu süreçte kabul etmemiştir.

Olayın tarihsel arka planına Türkiye perspektifli baktığımızda, Türkiye'nin Sovyet sonrası dönemde ortaya çıkan devletlerle iş birliği düşüncesi henüz fiili olarak başlamadan dahi Rusya ile bazı konularda karşı karşıya gelmesine sebep olduğu yorumlanabilmektedir. Buna bir örnek vermek gerekirse Rusya'nın Çeçenistan'ı henüz işgal etmesinden önce Moskova'da Kürdistan ile ilgili bir konferans gerçekleştirilmiş, Rusya Federasyonu'nun PKK terör rgt ile yakından ilgileniyor imajının oluşması Türkiye'ye bir mesaj olarak iletilmiştir.

Yine bu bağlamda demokratik yollarla seçilen Cevher Dudayev hükümetinin Rusya tarafından bir nevi darbe ile indirilmesi için Çeçenistan'a karşı başlatmış olduğu Savaş Türkiye Cephesi'nde kınanmış ve Çeçenistan'a destek verilmiştir.

Ancak buradaki önemli husus dönemin Cumhurbaşkanı Turgut zal'ın RF'ye karşı temkinli davranması yani ileriye düşünerek ona göre ölçülü bir dış politika gütme stratejisi dikkatleri celbetmektedir. Nitekim Rusya ve Türkiye buldukları bölgede güçlü birer aktördür. Dolayısı ile ikili ilişkilerin küçük menfaatler uğruna çıkmaz bir krize girmesi ne Rusya'nın ne de Türkiye'nin lehinedir. Bundan dolaydır ki Türkiye'nin Çeçenistan'a vermiş olduğu destek ilk etapta sadece söz ile kalmış herhangi bir bağımsızlığı tanıma olgusuna değinilmemiştir.

Sovyetler Birliği gibi bir süper gücün devamı niteliğinde görülen ve dünyanın en güçlü silahlı kuvvetlerinden biri olan Rusya'nın eenlerle yapmış olduğu bu savaşta mağlup çıkması dış politikada ve iç siyasetinde dahi büyük olumsuzluklar doğurmuştur. Sovyet çöküntüsünü henüz hazmedemeyen ve ekonomik anlamda sıkıntılar yaşayan Rus halkı en

başından beri Çeçenistan'a yapılan bu müdahaleye sıcak bakmamış ve bu yenilgi üzerine Rusya yönetimine karşı büyük tepki göstermiştir. İkinci ve en önemli olarak sayılabilecek olumsuzluk ise dış politikada Rusya'nın yaşamış olduğu itibar kaybıdır.

Bu gelişmelerin akabinde 1999 yılında Dağıstan operasyonu patlak vermiştir. Bu savaş Dağıstan İşgali olarak da bilinmektedir. Rusya kanadının uluslararası İslami Barış Tugayı adlı örgütün Dağıstan'ı işgal etmesinin ardından burada kurulması gereken yeni bir yönetimin engellenmesine yönelik yapılan operasyondur. Ancak buradaki diğer önemli husus ve ikinci Çeçen Savaşına zemin hazırlayan bir diğer olay ise Birinci Çeçen Savaşı esnasında Çeçen lider Dudayev 'in suikasta kurban gitmesidir.

Öldürülen lider Cahar Dudayev 'den sonra Şamil Basayev ve Aslan Masadov gibi isimler yönetime geçmek için yarışmışlar, nitekim Aslan Mashadov Çeçenistan'ın yeni lideri seçilmiştir.

Bu operasyonda üzerinde durulması gereken önemli husus da Kuzey Çeçenistan'dan ziyade Kuzey Kafkasya olarak bilinen bu coğrafyada doğalgaz ve petrol gibi kaynakların büyük bir öneme sahip olması Rusya için oldukça önemliydi.

Nitekim Rusya'nın bölgeye bir operasyon gerçekleştirmesinde başkanlık için yarışan isim Şamil Basayev devlet başkanı Aslan Masadov 'un bilgisi olmadan emrindeki askerlerle Dağıstan'a 1998 yılında bir işgal girişimi başlatmasının önemli bir payı vardır.

Yaşanan bu olayların hemen sonrasında dönemin Rusya başbakanı Vladimir Putin ve devlet yönetimindeki Boris Yeltsin Çeçenistan'a yapılacak olan işgal girişiminin resmen başladığını duyurmuşlardır. Operasyon hızlı bir şekilde ilerlemiş ve işgalin başladığı tarihin aynı ayı içerisinde Çeçenistan topraklarının büyük kısmı Rusya'ya geçmiştir.

Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan topraklarını ikinci kez işgale başladığında Türkiye Cumhuriyeti'nde yönetimde bulunan Demokratik Sol parti, Anavatan Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi ortaklığında kurulan hükümetin başı olan Bülent Ecevit RF'yi bu süreçte desteklemiştir. Hatta işgalin devam ettiği sırada Moskova ya resmi bir ziyarette bulunan Bülent Ecevit Çeçenistan'ı "terörist" olarak kabul eden bir bildiriye imzalamıştır (www.yenisafak.com, 1999).

Türkiye'de değişen hükümetle birlikte dış politika adımlarının ve uygulanış şekillerinin de değiştiği net olarak görülmektedir. Oldukça sert bir biçimde vücut bulan bu adım

bilhassa İslami çevrede büyük tepkiye neden olmuş ve hatta içeriden dahi eleştiriler almış olup dönemin muhalefetine olan Fazilet partisinde Çeçenlere addedilen terörist söylemine karşı çıkmıştır.

Birinci Çeçen Savaşı'nda yönetimde olan dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın bahsettiğimiz üzere Rusya ile olan ikili ilişkilerde büyük bir krize neden olmamak için adımlar attığı görülse de bu adımların temkinli bir şekilde atıldığı her iki tarafa da dengeli bir şekilde yaklaşıldığı okunmaktadır. Ancak Özal sonrası dönemde iktidara gelen Bülent Ecevit Özal'ın arka planda attığı insani ve akilane olan politik adımları ön plana taşıyarak Rusya'dan yana tavrı aldığını yüksek sesle dile getirmiştir.

4.2.2. Karabağ Sorunu

Karabağ veya en bilinen ismiyle "Dağlık Karabağ" Güney Kafkasya coğrafyasında yer alan Azerbaycan Cumhuriyeti'ne ait ancak oldukça uzun yıllar boyunca Ermenistan'ın işgal girişimleriyle bir dönem elinde bulundurduğu bölgedir. 1800'lü yılların başlarına kadar uzanan bir tarih dilimini kapsayan Dağlık Karabağ sorunu, 1990'lı yılların başından itibaren şiddetli bir problem olmaya başlamıştır.

Ermenistan ve Azerbaycan Cumhuriyetleri arasında gerçekleşen bu uzun süreli çatışmanın temelinde Rusya Federasyonu'nun gelenekçi bir politika izlemesinin yanında Ermenistan'ın Batı kanadındaki güçlü aktörlerle birlikte izlediği "Ermeni Diasporası" gösterilebilir (SAM, 2013).

Ermenistan'ın 1900'lü yılların başlarında Azerbaycan toprakları bünyesinde kendi nüfusunun arttırılmasıyla Dağlık Karabağ da bağımsız bir alanın ortaya çıkarılmasına öncülük etmesi, bununla birlikte ortaya çıkarılmak istenen bağımsız bölgenin Azerbaycan toprakları içinde olmasına rağmen yönetim kontrolünde Azerbaycan'ın dışı itilmesi son olarak buna istinaden Ermenistan'ın zeminini titizlikle hazırladığı bölgenin yönetimini kendi eline geçirme amacı çatışmaları şiddetlenmesini desteklemiştir.

Bölgede yaşanan gerginliğin Sovyet sonrası dönemde oldukça ayyuka çıkmasının akabinde iki taraf arasında ateşkes oluşabilmesi için bazı adımlar atılmaya çalışılmış ancak bu problem bir dönem dondurulmuş bir sorun olarak kalmıştır. 1994 tarihine geldiğimizde Rusya bir girişimde bulunmuş 5 Mayıs 1994 yılında Kırgızistan'ın başkenti

Bişkek'te Rusya öncülüğünde "Bişkek Protokolü" adı verilen bir protokol ve ardından bir ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Ancak imzalanan bu anlaşma sorunu tamamen çözmemiş sadece bir müddet rafa kaldırmıştır.

Burada çelişkili görülebilecek bir husus vardır. Yakın Çevre Doktrininin ilanından sonra Kafkasya bölgesine yoğun bir ilgi gösteren Rusya her ne kadar Ermenistan'ın yapmış olduğu bu işgali kınayıp karşı çıksa da fiili olarak bu işgali destekler bir tavır sergilemiştir. Nitekim statükonun devam etmesinden yana bir tavır sergilemiş ve aynı zamanda tarafsızlık ilkesi üzerine hareket ettiğini göstermiştir.

Buradan çıkarılabilecek en doğru sonuç RF'nin Azerbaycan ve Ermenistan arasında bir denge politikası yürüterek her iki ülkeyi de kendine yakın tutmak istemesi olarak görülmektedir. Nitekim başta da belirttiğimiz gibi Ermenistan'ın Batı'daki diasporası Batı ile ilişkilerini kuvvetlendirebilir ve Ermenistan Batı bloğunun Kafkasya'ya girmesinde bir köprü görevi üstlenebilirdi. Dolayısıyla oluşabilecek bu durum Rusya için bir tehdit oluşturabilecek düzeyde idi.

Sovyetler Birliği zamanında Sovyetlerin üyesi olan Ermenistan ve Azerbaycan arasında küçük bir iç problem şeklinde ortaya çıkan Dağlık Karabağ meselesi Sovyetlerin yıkılması ve devletlerin kendi egemenliklerine erişmesi ile küresel bir sorun haline gelmiştir. Nitekim Azerbaycan Batı'dan yardım istemek durumunda kalmış ve Birleşmiş Milletler bu hadise ile ilgili o dönem bazı girişimlerde bulunmuştur (Yılmaz R. , 2010).

Ermenistan ve Azerbaycan arasında yaşanan bu çatışma bölgedeki diğer ülkeleri de olayın içine çekmiştir. Nitekim Rusya haricinde bölgesel güç olarak İran ve Türkiye'de bu olay karşısında görüş bildirmiştir. İran tarafsız bir yaklaşımda bulunarak Dışişleri Bakanlığınca bir açıklama yapmış, "çatışmalara son verilmesi" gerektiğini, "BM çatısı altında sorunun çözülmesi" gerektiğini vurgulamıştı (www.sputniknews.com , 2016).

27 Eylül 2020 tarihinde Ermenistan ve Azerbaycan arasında 1994 yılında biten Birinci Dağlık Karabağ Davası olarak da tanımlayabileceğimiz savaşın sonrasında yaşanan en büyük ikinci savaş başlamış oldu. BM'de dahil neredeyse tüm dünya tarafların uzlaşmaları hususunda ve çatışmanın gerginliğinin azaltılması için çağrı yaptı. Rusya ise arabuluculuk görevini üstlenmek ve ateşkes imzalanmasında öncülük ettiyse de

Ermenistan'ın bu ateşkesi ihlal etmesi ve ihlal edilen ateşkes Azerbaycan'ın cevap vermesi ile tam uzlaşma sağlanamadı.

Türkiye cephesinden ise Türkiye Büyük Millet Meclisi Dışişleri Komisyonu'nca Ermenistan'a kınama bildirisi yayınlanmış ve Ermenistan'ın bölgeye karşı işgal girişimleri kabul edilmez bulunmuştur. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin en başından beri Dağlık Karabağ sorusunda Azerbaycan'ın yanında olduğunu bundan sonra da yanında olacağını açıklamıştır (www.ensonhaber.com, 2016).

Türk askeri gücü destekli bu savaş 9 Kasım 2020'de Dağlık Karabağ'ın en büyük şehri olan Şuşa'nın Azerbaycan tarafından ele geçirilmesi akabinde hız kazandı. Ertesi gün 10 Kasım 2020 tarihinde Ermenistan ve Azerbaycan arasında İkinci Dağlık-Karabağ Savaşı'nı bitiren bir ateşkes antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile birlikte Ermenistan aşamalı olarak geri çekilme kararını ve teslim olduğunu ilan etmiştir. Neredeyse iki asırdır çözülemeyen ve tarih sayfalarında çözümlü için somut bir adımı olmayan Dağlık Karabağ sorunu Azerbaycan'ın zaferi ile çözüme kavuşmuştur.

On yıllardır uluslararası düzeyde çözülememiş bir sorun olarak duran ve çözülmesi için de herhangi bir somut adımın yine uluslararası boyutta atılmasının zemini dahi hazırlanmayan Dağlık Karabağ problemi 2020 yılında Azerbaycan'ın hukuksuzca işgal edilmiş olan topraklarını geri alma mücadelesinin topyekûn başlamasıyla ve tarihin seyrini değiştirecek bir neticeye ulaşmasıyla çözüldüğü görülebilmektedir. Hatta soruna artık dondurulmuş bir sorun olarak değil neticesi Azerbaycan'ın zaferi olan tarihi bir hadise olarak bakmakta fayda vardır.

Türkiye'nin Azerbaycan ile yapmış olduğu askeri iş birliği, Irak, Libya ve sınırındaki ülke Suriye'de yürütmüş olduğu askeri operasyonların yanında Karabağ Zaferi'nin de eklenmesini sağlamış ve bölgesel güç olduğunu kanıtlar niteliktedir.

4.2.3. Rusya- Gürcistan Savaşı (Güney Osetya)

Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru kendilerini yönetimde iyice belli eden Batıcılar, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile azınlığa düşmüş ve iktidar Avrasyacıların kontrolüne geçmişti. Başta bahsettiğimiz Sovyet sonrası dönemde Rusya'nın Avrasya'da farklı dış politika adımlarını izlemesi de daha çok Avrasyacı ideolojinin yönetiminde gerçekleşmiştir.

Sovyetler'den ayrılıp Bağımsızlık ilan eden 14 devlet Batı ile hareket ederek ekonomik politik ve sosyal alanlarda gelişme hedefindeydiler. Dolayısı ile Rusya yakın zamanda kendi toprakları içerisinde bulunan ve dahi coğrafi anlamda sınırlarında olan bu ülkelerin Batı'ya karşı yakın tutumlarını hoş karşılamıyordu. Zira Rusya'ya göre batının Kafkasya bölgesinde ilişkilerini geliştirmesi bir nevi bölgeye giriş yapması demektir. Bu Rusya'nın güvenliği için bir tehdit oluşturabilirdi. Küresel aktörlerin bölgeye intikali Rusya'nın menfaatlerini baltalayabilirdi.

Gürcistan' da Batı ile bütünleşme fikrinde olan devletlerden biriydi. Amerika Birleşik Devletleri ve NATO ile ilişkilerini ilerletmek isteyen Gürcistan, Rusya ile karşı karşıya gelmek durumunda kalmıştır. Batı ile bütünleşmesini hızlandırmak amacıyla NATO üyeliğine de başvuran Gürcistan, Rusya tarafından artık bir tehdit unsuru olabilecek ülke konumuna yükselmiştir.

2006 yılında gerçekleşen referandumda halkın yaklaşık %90'ı Güney Osetya'nın bağımsızlığını desteklemiş fakat buna rağmen Güney Osetya diğer devletler tarafından tanınmamıştır. Ancak 2006'daki referandumdan sadece iki yıl sonra Güney Osetya'nın Rusya tarafından tanındığının açıklanmasının akabinde 2008 tarihli Güney Osetya savaşı başlamıştır.

8 Ağustos 2008 tarihinde Gürcistan'a ait silahlı kuvvetleri egemenliğini beyan eden Güney Osetya'ya bir nevi çıkarma yapmışlardır.

Savaş yaklaşık bir hafta sürmüştü ancak bu bir hafta da oldukça büyük zararlar doğmuştur. Nitekim Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy, dönemin Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev ile görüşerek Rusya ve Gürcistan arasında bir Ateşkes Antlaşması oluşmasında öncülük etmiş ve 16 Ağustos 2008 tarihinde Güney Osetya Savaşı fiilen son bulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti açısından da yaklaşık bir hafta süren bu çatışma oldukça önemli ekonomik zararlar doğurmuştur. Örneğin Doğu Karadeniz kıyılarındaki Gürcistan'a bağlı Poti Limanı'nın bombalanması Gürcistan'ın diğer ülkeler ile ve Türkiye ile de ticaret yapmasının önünü kesmiştir. Bunun yanında aynı dönem içerisinde Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattında çıkan bir yangınında meydana gelmesi ile Türkiye'nin ekonomik kaybı artmıştır (ERDİL, 2008).

Türkiye Cumhuriyeti gözüyle gelişen bu olaylara baktığımızda bulunduğu coğrafi bölge itibariyle ve Türkiye'nin Gürcistan'a karşı olan pozitif yaklaşımı da bilindiğinde, Rusya ve Gürcistan arasında yaşanan bu hadisede Türkiye'nin her zaman olduğu gibi dengeleyici bir politika izlediği açıktır. Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan her zaman Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini belirtmiş ve iki ülke arasında suların durulması için Rusya Cumhurbaşkanıyla istişare etmiş ve bölgesel solidaritenin sorunları çözebileceğini vurgulayarak iş birliği teklifini öne sürmüştür (Erdoğan: Gürcistan'a Yardım Edeceğiz , 2008).

Türkiye'nin gösterdiği bu tutum Doğu ve Batı arasında ince bir çizgide dengeli bir şekilde dış politika yapım süreçlerini götürdüğünü açıklamaktadır. Nitekim yine buna bir örnek verecek olursak Türkiye'nin de içinde bulunduğu NATO ve Türkiye'nin yıllardır süregelen diplomatik ilişkisinin olduğu AB Rusya'yı, Güney Osetya'nın tanınması konusunda oldukça sert bir şekilde kınamış ancak Türkiye tarafından bu konuda herhangi bir sert söylem ifade edilmemiştir. Bunun yerine yukarıda da belirttiğimiz gibi Türkiye Gürcistan'ın bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini belirten kısa bir açıklama yapmıştır.

Batı kanadı kadar sert bir tepki verilmemesinin temel sebepleri arasında söylediğimiz gibi dengeleyici bir politika izlenmesi hususunun büyük önem taşıması sayılmakla birlikte Batı'nın Hazar Havzası bölgesine Rusya'yı etkisiz bırakarak ulaşabilmesinin kilit aktörü olarak Türkiye'yi görmesi ve Türkiye'nin bunun bilincinde olması da sayılabilmektedir.

Bununla birlikte Rusya da Türkiye Cumhuriyeti için oldukça önemli bir stratejik ortaktır. İktisadi manada da ikili ilişkilerin sağlam tutulması gerekmektedir Zira 2000 yılının başlarında 4,5 milyar dolar olan iki ülke arasındaki dış ticaret büyüklüğü 2008 yılına geldiğimizde neredeyse 38 milyar dolara çıkmıştır (www.aa.com.tr, tarih yok).

Tüm bunlar ışığında Türkiye'nin Rusya ve Gürcistan arasında yürüttüğü dengeleme stratejisini Batı ile de entegre etmeye çalıştığını görmekteyiz. Nitekim Rusya'nın olduğu kadar Gürcistan da Türkiye'nin enerji bağlamında önemli bir müttefikidir. Dolayısı ile iki ülke arasında veya geniş çapta ele alırsak Doğu ve Batı arasında yaşanacak olan bir çatışmanın Türkiye'ye de sirayet etmesi ve bölgesel konum itibari ile burada ortaya çıkacak herhangi bir olumsuz gelişmeden direkt etkilenecek olması Türkiye'nin aleyhine sonuçlar doğurabilecektir.

Yalnız Türkiye perspektifinde olayları yorumlamak doğru sonuçlar vermeyecektir. Rusya ve Türkiye'nin enerji ortaklığı göz önüne alındığında Türkiye her ne kadar enerjide dışa bağımlı bir ülke olsa da yani talep ettiği enerjinin çok büyük bir kısmını dışarıdan temin ediyor olsa da Rusya'nın elindeki enerjiyi sattığı en büyük müşterilerinden biri de Türkiye'dir ve bilindiği gibi Rusya'nın temel ekonomi döngüsü enerji ihracatı üzerine kuruludur. Yani ekonomik zemini enerji üzerine inşa eden bir devletin sadık müşterilerini kaybetmesi büyük negatif sonuçlar doğurabilme potansiyeline sahiptir. Yine bununla birlikte Rusya'nın, Gürcistan'ın ve enerji ihracatına dayalı ekonomileri olan diğer ülkelerin ellerindeki enerjiyi Batı pazarına sunabilmeleri için de Doğu ve Batı arasında bir köprü olan Türkiye çok büyük önem taşıyan kilit bir ülke olarak görülmektedir.

4.3. Uçak krizi

Soğuk savaşın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin ani olarak dağılmasının akabinde ekonomik çöküş de beraberinde gelmiştir. Rusya ekonomik çalkantının ülke üzerindeki etkisini kırabilmek için buna uygun dış politika stratejileri geliştirmeye başlamıştır. 2000 yılında Vladimir Putin'in Devlet lideri olmasının ardından yaşanan sorunların çözülmesi için daha somut adımlar atılmış, dış politika ve enerji kavramlarının üzerinde durulmuştur.

Ancak tarih 24 Kasım 2015'i gösterdiğinde talihsiz bir hadise yaşanmış ve iki ülke arasında ilişkiler neredeyse tamamen kopma düzeyine gelmiştir. 24 Kasım günü sabah saatlerinde Suriye sınırındaki bazı noktaları bombalayan Sukhoi Su-24 tipi iki Rus savaş uçağı Türkiye Cumhuriyeti hudutlarına girmiş ve Türkiye tarafından sınır ihlali tespit edilen uçaklara sık bir şekilde (www.trthaber.com, 2022) derhal sınırdan uzaklaşmaları

uyarısı yapılmıştır. Ancak angajman kuralları çerçevesinde Türkiye tarafından yapılan uyarılara kulak asmayan Rus uçaklarından biri Suriye hava sahasına geri dönmüş ancak diğer uçağa ateş açılarak uçak düşürülmüştür.

Konu ile ilgili olarak Rusya tarafından hemen bir açıklama yapılmış ve Rus uçağının Türk Hava sahasını ihlal etmediği öne sürülmüştür. Ancak Anadolu Ajansı kurumunca hava sahasına girildiği ve Hatay iline bağlı "Yayladağı" bölgesinde sınır ihlali yapıldığı tespit edilmiştir (www.aa.com.tr, 2015).

Konu ile ilgili taraf olan Rusya devlet başkanı Putin ise oldukça sert söylemlerde bulunmuş, yaşanan olayın Türkiye-Rusya ilişkilerini çıkmaza sürüklediğini ve bir özür beklemediklerini açıklamıştır.

Olayın muhatabı Türkiye'den gelen cevap ise net bir şekilde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dan gelmiştir. Hava sahasının ihlal edilmesinin akabinde gerekli olan müdahalenin yapıldığını, Türkiye'nin kendi hudutlarını korumakla yükümlü olduğunu, buna ise tüm ülkelerin saygı duyması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Rusya'ya karşı herhangi bir askeri müdahalenin söz konusu olmadığını da beyan etmiştir. Ve yine verdiği bir röportajda Rusya'nın beklediği özrün gelmeyeceğini tam aksine Türkiye'nin sınırlarını ihlal eden Rusya'nın özür dilemesi gerektiğini söylemiştir (www.haberturk.com, 2015). Yaşanan bu gelişmelerden sonra iki ülke arasındaki gerilim iyice tırmanmış ve Türk-Rus ilişkileri büyük bir krize doğru sürüklenmeye başlamıştır.

Rusya'nın Türkiye'ye karşı izlediği sert politika devam etmiş ve aslı olmayan "1915 Ermeni Soykırımı" iddialarını dahi kabul etmiştir. Bununla da kalmayan Rusya, Türkiye'yi teröristlere yardım etmekle itham etmiş ve IŞİD ile petrol alım satımını ilerletmek için Türkiye'nin Rus uçağını düşürdüğünü iddia etmiştir. Buna karşılık olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan ise bu söylemi ahlaki bulmadığını belirtmiştir (TCCB, 2016).

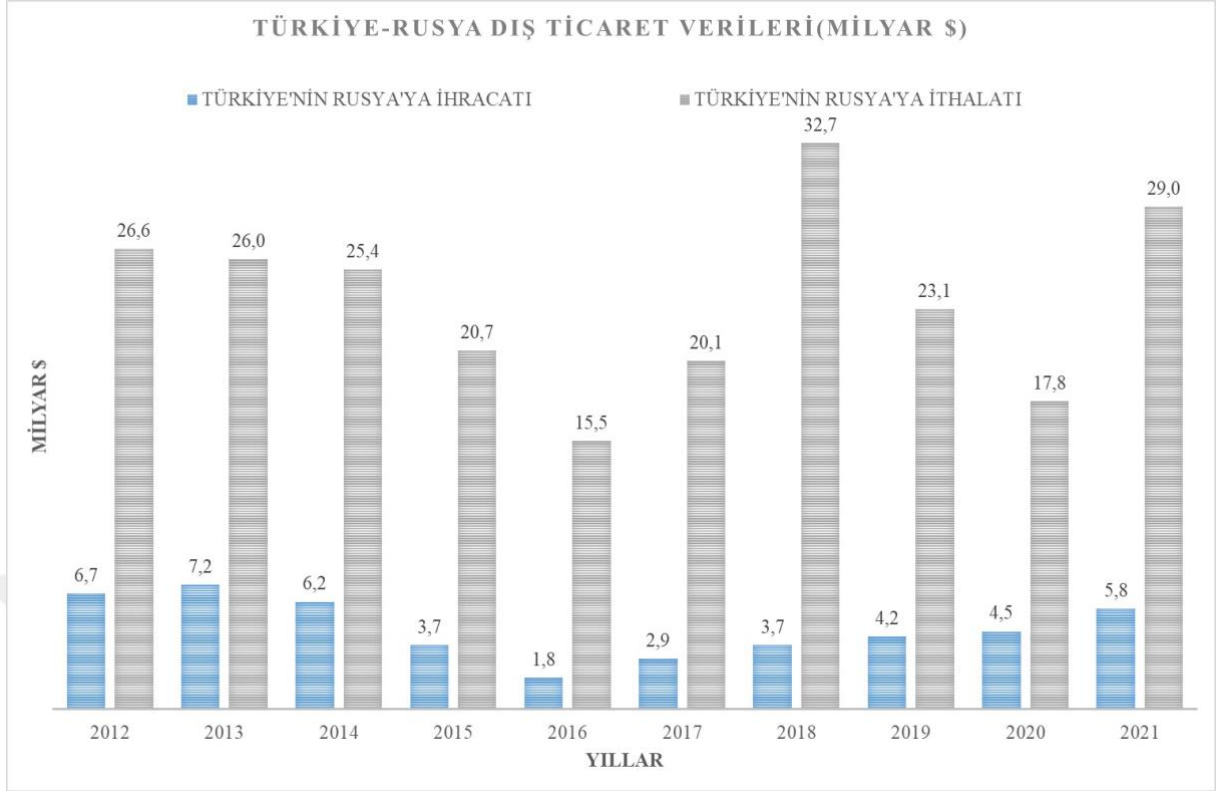
Rusya'nın haksız bir şekilde Türkiye'yi sert söylemlerle eleştirmesi yıllardır inşa edilen diplomatik ilişkileri, iki ülkenin birbirine karşı duyduğu dostluğu derinden sarsmıştır. Hatta yukarıda bahsedildiği gibi Vladimir Putin'in Türkiye'yi teröristlerle bir tutması ortaya çıkan problemin çözülme olasılığını baltalamıştır. Rusya'nın izlediği yıpratıcı politikaların ardından Rus kamuoyunda Türkiye karşıtlığı dahi artmaya başlamıştır.

Tüm bu yaşananların etkisi devam ederken Rusya ve Türkiye arasında ilişkileri normalleştirmeye yönelik bir adım olarak algılayabileceğimiz bazı gelişmeler yaşanmış ve Rusya'nın bazı isteklerini yerine getirilmesine karşın iki ülke arasında buzların erimesi öngörülmüştür. Bunlardan bir tanesi Türkiye'nin Rusya'dan bu elim hadise için özür dilemesi ve bununla birlikte Rusya tarafından Rus uçağını vuran kişi veya kişilerin yargılanması istenmiştir.

Türkiye uçağı düşüren pilot hakkında yargılanma sürecinin devam ettiğini beyan etmiş ve pilotun bu olaydan bağımsız olarak başka bir davadan dolayı yargılanarak tutuklanması Rusya'nın bu isteği bir nevi yerine gelmiştir. Son olarak olayla ilgili Türkiye'nin ölen pilot için tazminat ödenmesi istenmiş ancak Türkiye bu tazminatın söz konusu olmayacağını belirtmiştir.

27 Haziran 2016 tarihine gelindiğinde olayla ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Rus mevkidaşı Vladimir Putin'e yaşanan bu hadise ile ilgili duyduğu üzüntüyü içeren bir mektup göndermiştir. Mektupta herhangi bir özür ifadesi bulunmamakla birlikte "kusura bakmasınlar" ifadesi geçmiş ve bu ifade Rus yöneticilerine değil uçağın düşürülmesi ile ölen pilotun ailesine kullanıldığı anlaşılmıştır. Erdoğan'ın bu mektubu başından beri Türkiye'den özür bekleyen Rusya için yeterli olmuştur (kremlin.ru, 2016). Rusya'ya iletilen bu mektup oldukça sert bir dönemden geçen ikili ilişkileri yumuşatmış ve normalleşme süreci başlamıştır.

Ancak bu süreç Türkiye'ye ekonomik olarak oldukça etkilemiştir. Nitekim Türkiye ve Rusya arasındaki ticaret hacmi oldukça büyüktür. 2015 yılında 24 milyar dolara varan dış ticaret hacmi 2016 yılında 17 milyar dolara kadar düşmüştür. Bunun yanında Türkiye'ye turizm ve inşaat gibi kollarda uygulanan yaptırımlar Türkiye'yi zor bir döneme itmiştir. 2015 yılında Rusya'dan yapılan ithalat %19,3 seviyesinde azalmış, Türkiye'nin Rusya'ya yapmış olduğu ihracat rakamı ise bir önceki yıla göre %40 a varan şekilde düşmüştür (Türkiye İstatistik Kurumu, 2020).

Grafik 4: Yıllara Göre Türkiye Rusya Dış Ticaret Hacmi

Kaynakça; Türkiye İhracatçılar Meclisi (Erişim Tarihi 09.10.2022)

Krizler ilk etapta aşılmış ve uçak krizi ardından yaklaşık 9 ay sonra Erdoğan ve Putin 9 Ağustos 2016'da St. Petersburg'da düzenlenen bir zirve ile yüz yüze görüşmüşlerdir. Yapılan bu ikili görüşmede Türkiye ve Rusya'nın ekonomik olarak iş birliğine devam edeceği ve bu iş birliğini savunma sanayiinde de önemli ölçüde göstereceğinin konuşulması ikili ilişkilerin normal bir seviyeye hızla geleceğini kanıtlar nitelikte olmuştur.

Bunun öncülünde 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de bir darbe girişimi olmuş ve bu darbe girişimini ilk kınayan ülkelerden biri de Rusya olmuştur. Rusya'nın Türkiye'ye karşı bu tutumu yüz yüze görüşme öncesinde dostane bir adım olarak okunabilmektedir.

4.4. Harekatlar Çerçevesinde Terör Sorunu

Türkiye Cumhuriyeti Devleti son dönemde Orta Doğu'ya karşı izlediği dış politikayı sınır ötesi yaptığı hareketlerle biçimlendirmiş ve sınırındaki ülkelerde yaşanan çatışmalar ve terör yuvalarının Türkiye'yi tehdit etmesiyle bu hareketleri güçlü bir dış politika aracı olarak kullanmıştır.

Bilhassa Suriye ve Irak bölgelerinde düzenlemiş olduğu sınır ötesi hareketler küresel anlamda ses getirmiş ve terörle mücadelede büyük bir rol oynamıştır. Bu bölümde ise 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişiminin akabinde yapılan bazı büyük sınır ötesi operasyonlar irdelenecektir.

Türkiye'nin 24 Ağustos 2016'da terör örgütü IŞİD'in etkisi altında olan Suriye'nin Hale iline bağlı olan kenti Cerablus'u terörden temizleme gayesi ile başlattığı Fırat kalkanı sınır ötesi harekâtı ilk sırada yer almaktadır.

Bu operasyon Türk Silahlı Kuvvetleri ve Özgür Suriye Ordusu birlikteliğinde yapılmış olup, hareketin amacı; Türkiye'nin sınır bölgelerinde çoğalan terör tehdidinin bitirilmesi ve bölge halkının güvenliğinin sağlanması başta olmak üzere Türkiye'nin sınır güvenliğinin güçlenmesidir.

Bu hareketle birlikte Türkiye Cumhuriyeti 1974 tarihinde gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra ikinci bir defa sınır ötesinde bir operasyon gerçekleştirmiştir. Bundan dolayı Türkiye için oldukça önem taşıyan bir harekattır.

Bu harekate ABD ve Rusya destek vermiş, Fırat kalkanı Harekâtı başladığında Rusya kanadından herhangi bir karşıt açıklama yapılmamıştır. RF'nin operasyona destek vermesinin temel amacı bölgedeki terör örgütü IŞİD'in varlığıdır. Nitekim Suriye'de bir terör örgütünün yayılması Rusya için de bir tehdittir.

Cerablus'ta bulunan terör yuvalarına yönelik yapılan bu operasyon ilk 15 saatte Cerablus'un IŞİD'den alınmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumak, terör birliklerini yıkmak ve kendi ülkesinin sınırlarında güvenliği sağlamanın operasyonun temel hedefleri olduğunu defalarca belirtmesine rağmen buna karşın Suriye hükümetinden tepki gelmiştir. Yapılan açıklamada "Türk ordusunun tanklarının Cerablus'a girmesi egemenlik ihlalidir." denilmiştir (www.cnnturk.com, 2016).

Türkiye'nin Fırat kalkanı Harekatı'ndan sonra ikinci olarak gerçekleştirdiği operasyon Zeytin Dalı operasyonu veya bilinen adıyla Afrin Harekatı'dır. 20 Ocak 2018 tarihinde Suriye'nin kuzeybatısında yer alan Afrin'e, Fırat kalkanı Harekatı'nda olduğu gibi yine Özgür Suriye Ordusu ile hareket eden Türk Silahlı Kuvvetleri bölgeye bir operasyon düzenlemiş ve yine temel amaç; PKK, DEAŞ, YPG-PYD gibi terör örgütlerini bölgeden temizlemek ve bölge halkının güvenliği başta olmak üzere yine kendi sınırlarındaki güvenliği temin edebilme olarak açıklanmıştır.

Üçüncü ve dikkat çeken bir diğer harekât Barış Pınarı Harekatı'dır. 9 Ekim 2019 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri ve Suriye milli ordusu ile Suriye'nin kuzeyinde başlatılan sınır ötesi harekattır. Bu operasyonun amacı da öncekiler gibi terörün kökünü kazımak ve Türkiye'nin PKK ile yakınlığından dolayı terör örgütü olarak tanımladığı Suriye Demokratik Güçlerinin Türkiye sınırından uzaklaştırılması ve ülkemizde bulunan dört milyona yakın Suriyeli göçmenin burada oluşturulacak güvenli bölgelere yerleştirilmesidir.

22 Ekim 2019 tarihinde Rusya Başkanı Vladimir Putin ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Suriye Demokratik Güçleri'nin Türkiye'nin sınır bölgesinden 30 kilometre uzağa çekilmesi için sağlanan ateşkesin 150 saat daha uzatılması hususunda anlaşmaya varmışlardır. Ayrıca Suriye'nin kuzeydoğusunda Türkiye sınırında bulunan Kamışlı şehri hariç sınırda 10 kilometre uzakta Rus-Türk devriyelerinin konuşlandırılması konusunda anlaşıldı. 23 Ekim tarihinde ise Türkiye Millî Savunma Bakanlığı Barış Pınarı Harekatı'nın sona erdiğini açıklamıştır.

Türkiye'nin son sınır ötesi harekâtı ise Bahar Kalkanı Harekatıdır. 27 Şubat 2020'de Türk Silahlı Kuvvetleri ve Suriye Milli Ordusu'nun Suriye'nin kuzeybatısında bulunan İdlib'e yönelik başlattığı askeri harekattır. Bu harekât Rusya'nın desteklediği Suriye Silahlı Kuvvetleri tarafından 27 Şubat 2020 de yapılan hava saldırısı sonrası başlamıştır (www.aa.com.tr, 2020). Bu harekatın amacını Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar, Astana ve Soçi mutabakatları çerçevesinde olası bir göçü önlemek, kalıcı ateşkesi sağlamak ve Türkiye'nin sınırlarının güvenliğini sağlamak olduğunu açıklamıştır (www.aa.com.tr, 2020).

Türkiye'nin son yıllarda başarıyla gerçekleştirmiş olduğu sınır ötesi harekatlarda kapasitesini tüm dünyaya göstermesi ve bu hususta yani silahlanma ve başarıya ulaşma

konusunda geliştirmesi ABD, Çin ve Rusya gibi oyun kurucu siyasi aktörlerin dikkatini çekmiştir. Bununla birlikte bu başarıların sadece Türkiye'nin sınırlarında kalmayacağı açıktır. Nitekim başarıyla gerçekleştirilen bu operasyonlar yıllardır süregelen Akdeniz hususunda Türkiye'nin konumunu belirgin hale getirecek bir başka örnek olarak Libya konusunda da lehte sonuçlar getirebilecektir.

Nitekim Rusya'nın Kırım'da uyguladığı politikadan sonra Türkiye'nin sınırlarına doğru yayılmacı bir politika izlemesi işten bile değildir. Dolayısıyla bu başarı aslında ABD'nin ve AB'nin Suriye'de azalan siyasi ve askeri güç varlığına istinaden Türkiye'nin kendi sınırlarında olmak üzere bölgede söz sahibi olması Rusya'ya da verilen doğrudan bir mesaj olarak algılanabilmektedir.

4.5 Soçi ve Astana Süreçleri

2011 yılında Arap coğrafyasında özgürlük, demokrasi ve insan hakları temalarıyla Arap halkları arasında bölgesel, politik ve askeri bir hareket yaşanmıştır. Öncelikle Tunus'ta başlayan bu hareket Ortadoğu'nun diğer devletlerine de sirayet etmiş ve bir halk ayaklanması olarak başlayan bu süreç "Arap Baharı" adını almıştır. Önceleri halk ayaklanması olarak gördüğümüz bu olaylar idareler tarafından orantısız güç kullanımı nedeniyle büyük silahlı eylemlere dönüşmüştür. Ortadoğu'yu kasıp kavuran bu olaylar aynı zamanda Türkiye'nin sınır komşusu olan Suriye'ye de yayılmış ve yaklaşık 10 yıldır da net bir çözüme kavuşamayan büyük bir problemin oluşmasına neden olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşan bu krizdeki en büyük amacı tahmin edileceği üzere sınır güvenliğinin sağlanmasıdır. Nitekim Türkiye'nin Suriye ile Batı'da Akdeniz'den başlayan ve Doğu'da Irak sınırı ile kesişen noktalarda sona eren 877 kilometrelik bir kara sınırı vardır. Dolayısı ile doğrudan bağlantılı olduğu bir ülkede oluşan kriz Türkiye'yi de etkileyecektir. Bununla birlikte oluşan askeri ve politik krizlerin akabinde yüzbinlerce Suriye vatandağını ülkesine alan Türkiye oluşabilecek düzensiz göçlerinde farkına varmış ve bunu da engellemek istemiştir. Türkiye'nin bu krize müdahale etmesinin en büyük nedenlerinden biri budur.

Rusya açısından baktığımızda ise Rusya'nın Suriye'de izlediği politikalar kendi çıkarlarını korumak üzere olup Suriye'yi Akdeniz'e açılan bir kapı olarak görmesi ve burada

sağlayacağı üstünlük ile bölgede başından beri istemediği ABD'nin stratejik açıdan Rusya'ya karşı hamlelerinin önüne geçebilmektedir. Rusya bu adımları sayesinde bölgede yani Ortadoğu'da oluşan güç boşluğu dengesizliğini kendi menfaatine çevirebilecektir (Osman, Ağır & Baharçipek, 2020). Türkiye'nin ve Rusya'nın bu olaylarda attıkları ortak adımlar olan 23 Ocak 2017 tarihinde gerçekleşen 1.Astana zirvesi ve 22 Kasım 2017 tarihinde gerçekleşen 1.Soçi zirvesi oldukça önem taşımaktadır.

Yaşanan kriz artık Sadece sınır ülkelerini ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkmış tüm dünyayı üzerinde düşünmeye sevk eden bir problem haline gelmiştir.

İlk olarak 2011 yılında Birleşmiş Milletler insan hakları konseyi halkın barışçıl gösterilerine karşın rejim güçlerinin şiddetli müdahalede bulunmasından dolayı Suriye yönetimini kınamıştır. Bununla birlikte o dönem Beyaz Saray sözcüsü Jay Carney, Şam yönetimini halkın çağrularına kulak vermeye çağırmıştır. Bununla birlikte Suriye'ye yönelik ABD'nin 2004 yılından beri uyguladığı yaptırımların süresi uzatılmıştır. Ancak Burada dikkat çekici olan detay ise Rusya ve Çin'in BM'nin aldığı bu kınama kararını veto etmesidir.

Bunun akabinde BM ve Arap Birliği Suriye özel temsilcisi Kofi Annan Suriye'de şiddetlenen çatışmaları durdurmak için, Annan Barış Planı'nı hazırlamıştır. Bu plan, Suriye'de baş gösteren olaylarda halkın meşru taleplerine cevap verilmesi, saldırıların sona ermesi ve bölgede ağır silahların kullanılmasına son verilmesi, protesto ve barışçıl olan gösterilere saygı duyulması gibi maddeleri içermektedir. Daha sonra Kofi Annan'ın Esad rejimi ile görüşmek üzere Suriye'ye gitmesi ile Şam hükümeti bu barış planını kabul etmiştir.

Suriye'de oluşan çatışmalara yönelik olarak başka bir adım da "Cenevre Konferansları" dır. Ancak Cenevre'de barış için yapılan konferanslar sonuç getirmemiş, bu durum Astana sürecini başlatmıştır. Astana süreci de Suriye'de planlanan barışın gelmesi için atılan diğer adımlar gibi sürekli bir barışın oluşmasını amaçlamıştır bu süreç Suriye krizine yönelik en kapsamlı süreçtir. Nitekim Suriye konusunda garantör ülke olarak tanımlayabileceğimiz Türkiye, Rusya ve İran hükümetlerinin yanı sıra Esad rejimi ve Suriyeli muhaliflerinde yer aldığı birçok toplantı gerçekleşmiş ve günümüze kadar 17 kez görüşülmüştür.

Astana süreci devam ederken 10. görüşme Rusya'nın Soçi kentinde olmuş ve bu toplantı Soçi sürecini başlatmıştır. Burada karşımıza çıkan en önemli unsur Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 10 maddeyi içeren bir anlaşmayı imzalamalarıdır. Genel anlamda Suriye'nin güvenliğini ve toprak bütünlüğünü içeren ve terör hususunda güvenlik sağlamaya yönelik maddeleri içeren bir anlaşmanın imzalanması Türkiye ve Rusya için bölgede iş birliğini geliştirici bir adımdır. 29 Ekim 2019 günü Barış Pınarı Harekâtı kapsamında imzalanan mutabakat muhtırası, Türkiye'nin sınırlarına yönelik PKK tehdidinde istinaden başlattığı Barış Pınarı Harekâtının bir neticesi olarak da yorumlanabilmektedir.

İlerleyen dönemde Türkiye ve Rusya arasında Suriye'nin İdlib kentinde ateşkesin sağlanması amacı ile daha önce imzalanan Soçi mutabakatına ek olarak Moskova anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile İdlib'te Soçi mutabakatından sonra bozulan ateşkesi tekrar sürdürülebilir kılmak amacıyla 3 maddeden oluşan ek protokol kabul edilmiştir. Bu mutabakat ile Rusya ve Türkiye Cumhuriyeti Suriye'de Yeniden ortak devriye ve güvenlik koridor kararı almıştır (www.bbc.com, 2020).

Arap baharı ile fitili ateşlenen Suriye krizinin son bulması için Türkiye ve Rusya oldukça önemli iş birliklerine gitmiştir. Türkiye'nin amacı yukarıda da belirttiğimiz gibi en başta sınır güvenliği olmakla birlikte olası yeni bir göç dalgasının Türkiye'yi ekonomik askeri ve toplumsal açıdan zora sokabileceğinin düşünülmesi bunun engellemeyi çalışmasıdır (Yeşiltaş & Pirinççi, 2020).

Rusya için ise yine yukarıda belirttiğimiz gibi Akdeniz'in Rusya açısından önemli bir bölge sayılması ve ABD'nin Ortadoğu'da oluşan güç boşluğundan faydalanarak kendince yeni bir düzen inşa etmeye çalışması ile Rusya'nın bölgedeki çıkarlarının kötü etkileneceğini düşünmesidir (Yılmaz S. , 2020). Genel anlamda Astana sürecinin başlaması ve devamı niteliğinde olan Soçi görüşmeleri adımları daha önce Rus uçağı krizi ve 19 Aralık 2016'da büyükelçi Karlov'a düzenlenen suikasttan sonra sekteye uğrayan Rusya-Türkiye ilişkilerini güçlendirmiştir.

4.6. Ukrayna Krizi

II. Dünya Savaşı başladığı dönemlerde SSCB, Ukrayna'nın neredeyse tamamını işgal etmiş ve tüm Ukrayna halkını Sovyetler Birliği çatısı altında toplamıştır. Fakat Sovyetlere göre daha farklı bir yönetimle yönetilen Ukrayna halkının Sovyet topraklarına katılması ile bazı sorunlar baş göstermiştir. Örneğin Batı Ukraynalılar, Almanya'nın Nazi ordularına, Doğu Ukraynalılar ise Sovyetler Birliği'nin Kızıl ordusuna katılma ihtiyacı hissetmişlerdir. Bunun akabinde Nazi ordularının Ukrayna'yı işgal etmesi ile Ukraynalılar bir nevi yarı bağımsız bir ülke olmuş ve kendilerinde olan ulusal kimliği koruma çabası altına girmişlerdir. Ancak daha sonra Ukrayna yeniden Sovyetlerin işgaline uğramıştır (Gürsu, 2012).

Sovyetler bünyesindeki Ukrayna'nın kendini ait hissedemediği anlaşılacak topraklarda dönem dönem bazı iç karışıklıklara sebebiyet verdiği görülmektedir. Bununla birlikte savaşın sona ermesinden sonra 1980'li yıllara kadar Sovyetler içinde Ukraynalılar tarafından herhangi bir politik veya sosyal çatışmaya zemin hazırlanmamıştır. 1980'li yılların sonuna kadar devam eden bu süreç 1989 yılında Ukrayna Halk Cephesi'nin başını çektiği bir kısım ayrılıkçı taraftarın yeniden bir canlanması ile değişmiştir. Bu olayların ardından Ukrayna Yüksek Sovyet'i 1990 yılında egemenlik deklarasyonunu ilan etmiş, bununla birlikte 1 Aralık 1991'de yapılan halk oylamasıyla (%71) bağımsızlık resmîyet kazanmıştır (Mustafa Cem Bişgin, 2010).

Genel manada Sovyetlerin ani bir şekilde çöküşünden sonra Rusya kendi bölgesinde istikrarını ve egemenliğini devam ettirme girişimlerinde bulunmuş ve bu stratejiyle ilerleyerek Batılı olan ülkelere karşı ilişkileri kendi lehine bir şekilde ilerletmiş ve Batı'ya karşı bazı sert adımlar atmıştır. Ancak Rusya'nın uygulamış olduğu bu strateji kendi kontrolündeki Ukrayna için doğru bulunmamış ve Rusya arasında birtakım politik anlaşmazlıklar ve uyuşmazlıklar meydana gelmiştir. İşte bu süreçle birlikte Sovyetlerin çökmesinin ardından iktisadi bir krizin başladığı Rusya'da iç çatışma sinyalleri de patlak vermiştir. Olayların akabinde kamu binaları bazı ayrılıkçı ayaklanmacılar tarafından işgal edilmiş ve Ukrayna'nın devlet başkanı Rusya'ya sığınmıştır. Şiddetlenen olaylar karşısında Rusya Ukrayna'ya sert yaptırımlar uygulamıştır. Bu yaptırımlardan biri de Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı meselesine zemin hazırlamıştır (www.aa.com.tr, 2021).

Kiev'de, her zaman Rusya yanlısı politikaları savunan Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç AB Ortaklık Anlaşması'nı imzalamamış ve bunun akabinde 21 Kasım 2013'te Kiev'de bazı Batı yanlısı taraftarlar tarafından protestolar başlamıştır. Sokaktaki şiddetin artması ve halkın tepkisinin çoğalması üzerine Yanukoviç ülkeden kaçmış ve Batı yanlısı olan idareciler yönetimi ele almıştır. Bu hadiseden sonra Kırım'daki Rusya'yı destekleyen halk Kırım'ı Rusya'ya karşı daha aktif bir silah olarak kullanmasının önünü açmışlardır.

Tarih 2014 yılını gösterdiğinde Mart ayında oldukça önemli bir Rus nüfusu barındıran Kırım'da referandum yapılmış ve 60 yıl aradan sonra Kırım Rus yönetiminin eline geçmiştir. Rusya'nın bu adımı karşısında bölge ülkelerinde oldukça tedirginlikler yaşanmış ve Kırım üzerinden bölgede bazı politikalar yeşertmeye çalışan Batılı ülkeler ve her halükârda Rusya'nın güçlenmesini eski Sovyet gücüne kavuşmasını istemeyen Amerika Birleşik Devletleri de bu ilhaka karşı adım atmıştır (www.aa.com.tr, 2020).

Rus yönetimi Batılı ülkelerin bu tavrına aldırılmadan ilhak kararını tanımış ve devlet başkanı Vladimir Putin 19 Mart 2014'te Kırım'ın ilhakını içeren ve yeni federal bölgeler oluşturulmasını öngören yasa tasarısını Rus parlamentosunun sunmuştur. Sunulan bu yasa tasarısı bazı süreçlerden geçerek kabul edildikten sonra 21 Mart 2014'te devlet başkanı Putin, Kırım ve Sivastopol'ün Rusya'ya bağlanması ve yeni federal bölgeler oluşturulmasını öngören yasayı imzalamış, böylelikle Rusya Kırım'ın ilhakını resmileştirmiştir. Yaşanan krizler karşısında tüm dünya harekete geçerek bu olaya tepki göstermiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 27 Mart 2014'te toplanarak Rusya'nın bu tavrını kınamış ve Kırım'ın Ukrayna'nın bir parçası olduğunu savunmuştur. Türkiye ise BM ile aynı tavrı takınarak Rusya'nın ilhak kararını tanımamış ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan "Kırım'ın yasadışı ilhakını tanımıyoruz." diyerek Türkiye'nin tutumunu belirtmiştir (www.aa.com.tr, 2020).

Rusya'nın Kırım politikasıyla Kırım'ı ilhak etmesi, Ukrayna krizine küresel bir boyut kazandırmış ve bu durum Ukrayna'nın farklı bölgelerine de yayılmıştır. İlhak kararının akabinde Rus nüfusunun oldukça yoğun yaşadığı bölgelerde aynı Kırım'da olduğu gibi ayrılıkçı bir kısım taraftar Ukrayna'dan ayrılıp Rusya'ya bağlanmak istemiştir. Bu durum Ukrayna'nın iç politikasında da bir çatışma oluşturmuştur (Işık, 2014).

Yanukoviç sonrası dönemde iktidara geçen yönetim içinde Rusya'ya ve Batı'ya yakın iki karşıt grubun yönetim içi çatışmaları ülkenin siyasi çizgisini oldukça olumsuz

etkilemiştir. Siyasi sistemde ortaya çıkan bu çatışma ile devlette yolsuzluk olayları artmış ve yönetimin şeffaflığı azalmıştır. Tüm bu hal ile halkın istek ve ihtiyaçları geri planda kalmıştır. İç politikadaki düzensizlikler ve siyasal sistemin bozulması süregelen düzeni tahrip etmiş ve ülke ekonomisini zayıflatarak borç yükünü de arttırmıştır (Vügar İ. , 2014). İş bu Rusya'nın Kırım kararı ile birlikte oldukça gerilen Ukrayna krizi 2022 yılının şubat ayında Rusya'nın fiilen başlatmış olduğu savaş ile daha da şiddetlenmiştir.

Rusya'nın 21 Şubat 2022 tarihinde Rus grupların yoğunlukta yaşadığı Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bağımsızlıklarını tanınması ve Rus parlamentosunun da Rus askerlerine bu alanların kullanım hakkını vermesi tüm dünyada tepki ile karşılanmıştır.

24 Şubat 2022 tarihinde ise Rusya devlet başkanı Vladimir Putin, Ukrayna topraklarının 'var olan silahlanmadan temizlenmesi' amacıyla askeri bir savaş başlatmıştır. Başkent Kiev dahil olmak üzere Ukrayna'nın birçok şehri işgal edilmiş ve bu noktalara füze saldırıları düzenlenmiştir. Savaş uçakları, tanklar ve askerlerle çevrelenmeye çalışan Ukrayna'da, Devlet Başkanı Volodimir Zelenskiy Rusya'nın başlatmış olduğu bu girişime karşı halktan destek istemesi ve Rusları işgalci olarak niteleyerek "işgalcilere karşı koyun" şeklinde açıklama yapması ile asker ve sivil çatışmaları başlamış ve olaylar şiddetlenmiştir.

Ukrayna'nın Rusya tarafından saldırıya uğraması ve işgal edilmesi dikkatle incelendiğinde Rusya kanadının, Batının kendi bölgesinde güçlenmesine karşılık bir meydan okuma ve kendi etki alanından caydırıcı bir şekilde uzaklaştırma amacı güttüğü görülebilmektedir. Rusya atmış olduğu işgal girişimi adımı ile başta da söylediğimiz gibi eski Sovyet gücüne ulaşma amacını tüm dünyaya göstermek istemiştir.

Bu savaş tüm dünyada büyük bir yankı uyandırmış, tüm iktisadi dengeleri ve hedefleri bozmuştur. Batı bloğu Rusya'ya karşı birleşerek büyük yaptırımlar uygulamaya başlamıştır.

Türkiye perspektifinden bu savaş ekonomik ve politik açıdan oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Nitekim küresel ekonomiye darbe vuran bu işgal girişimi Türkiye'nin de iktisadi olarak hedeflerini engellemiş ve artan emtia fiyatları ile enflasyonun oldukça yükselmesine sebebiyet vermiştir. Tüm dünya gibi Türkiye'de Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlatmış olduğu askeri savaşın bitmesi için taraflarla görüşmeler yapmıştır.

Türkiye'nin buradaki tutumu oldukça önemlidir. Türkiye gerek Ukrayna gerek Rusya ve gerekse Batı dünyası ile oldukça geniş iş birliğine dayalı diplomatik ilişkiler yürüttüğü için bu savaşta herhangi bir taraf seçmemiş sadece Rusya'yı kınamıştır. Her ne kadar Türkiye Rusya'yı sözlü olarak kınasa ve Rusya'nın bu tutumunu eleştirirse de AB'nin ve NATO'nun Rusya karşı yaptığı yaptırımlara herhangi bir dahili olmamıştır. Burada bir denge politikası yürütüldüğü açıkça görülmektedir. Bu denge politikasının temel amaçlarından biri Türkiye'nin enerji ihtiyacının oldukça büyük bir kısmını Rusya'dan temin etmesi ve bununla birlikte Rusya'dan doğalgaz ithal eden Batılı ülkeler için de enerji arzının güvenliğini sağlayan bir koridor olması sebebiyle Türkiye iki taraf ile de zıt düşmemiş ve dengeleyici bir strateji izlemiştir.

Özetlemek gerekirse Rusya ve Ukrayna arasındaki bu savaş Türkiye'nin de ticari dengelerine hayli zarar verme yetisine sahiptir. Görülen zamanda küresel bir iktisadi krizin oluşturduğu yüksek enflasyon oranları tüm dünya için büyük bir ekonomik tehdit boyutuna ulaşmıştır. Dünyanın en gelişmiş ülkelerinde dahi çeyrek asırdır görülmeyen iktisadi dalgalanmalar meydana gelmiştir. Tüm dünyayı etkisi altına alan koronavirüs salgınının getirdiği ekonomik daralmalar yeni yeni toplanmaya başlamışken Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlatmış olduğu bu saldırı ile tüm ekonomik hedefler altüst olmuştur. Bahsettiğimiz gibi Türkiye'de dünya ile politik ve ticari olarak oldukça entegre olan bir ülke olduğundan dolayı bu problemlerden etkilenmiştir.

Savaşın başladığı tarihten itibaren Rusya ve Ukrayna arasında arabulucu bir rol üstlenmeyi kendine hedef edinen Türkiye öncelikle Ukrayna'nın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne destek vermekte ve Rusya'nın başlatmış olduğu bu işgal girişimini kabul edilemez bulmaktadır. Her ne kadar Rusya'dan yana bir tavır takılsa da Türkiye Rusya ile son yıllarda oldukça pozitif bir ivme de seyreden ilişkilerini zora sokmayacak ve tehlikeye atmayacak dış politika stratejileri uygulamaya çalıştığı görülmektedir.

Burada Türkiye ve Rusya arasında yaşanan bazı sorunların sadece siyasi çizgide kaldığını, iktisadi ilişkilere sirayet etmediğini söylemek mümkündür. O halde karşımıza "karşılıklı bağımlılık" ilkesini net şekilde ortaya koyan "kompartımanlaştırma siyaseti" (compartmentalization) çıkmaktadır.

Kompartımanlaştırma kavramı; politika ve mali konuları birbirinden ayrılması gerektiğini savunan, devletler arası olası bir politik zıtlaşmanın ekonomik iş birliğine

yansımalarının önüne geçmeyi hedefleyen bir kavramdır. Dolayısı ile Türkiye ve Rusya arasında gerçekleşen bahsettiğimiz bazı problem ve krizler (uçak krizi, Suriye ve Ukrayna sorunları) ikili ilişkilerin zaman zaman siyaseten negatif bir çizgide seyretmesine sebep olurken ekonomik bağlamda ilişkilerin normal düzeyde ilerlediğini söylemek mümkün olacaktır.

Ancak şunu da söylemek gerekir ki; kompartımanlaştırma siyasetinin yaşanan veya yaşanabilecek bazı problemler karşısında sınırları olduğu açıktır. Uçak krizinde yedi ay süre ile Rusya'nın Türkiye üzerinde baskı kurmak için ekonomik ilişkileri çoğu sektörde askıya almış olması buna verilebilecek en iyi örnektir yani özetle kompartımanlaştırma siyasetinin ikili ilişkilerde gösterdiği etkiyi ifade edebilmek için bu politikanın sorunsuz işlediği durumlar kadar etkisiz olduğu durumları da incelemek gerekmektedir (www.perspektif.online, 2020).

4.7. 2000 ve Sonrası Erdoğan-Putin İş birliği

2000'li yılların başları hem Türkiye Cumhuriyeti hem de Rusya için ikili ilişkilerde pozitif bir ivme yakalandığı tarih olarak bilinmektedir. Daha önce başbakanlık görevi yürüten Vladimir Putin 7 Mayıs 2000 tarihinde Rusya Devlet Başkanlığına seçilmiş ve Türkiye ile Sovyetler Birliği'nden sonra yeni bir sayfa açılmıştır.

Seçildiği tarihten itibaren de ikili ilişkilere ılımlı yaklaşma adımıyla hareket eden Putin, Devlet Başkanı seçilmesine yakın 1999 yılının Kasım ayında dönemin Türkiye Cumhuriyeti Devleti Başbakanı Bülent Ecevit ile de yüz yüze görüşme yapmıştır.

3 Kasım 2002 tarihinde Türkiye'de erken genel seçim meydana gelmiş, Adalet ve Kalkınma Partisi oyların yüzde 34,3'ünü olarak iktidar olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer hükümet kurma görevini Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül'e vermiş ve 18 Kasım 2002-14 Mart 2003 tarihleri arasında Abdullah Gül başbakanlık görevini üstlenmiştir.

Bu tarihten sonra Rusya ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti arasındaki ikili ilişki kendini daha çok belli etmeye başlamıştır. 6 Aralık 2004 tarihinde resmi ziyaret için Ankara'ya gelen Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin 1972'den beri Türkiye'ye gelen ilk Rus Devlet Başkanı olmuştur. İlk defa Ankara'da yüz yüze görüşme gerçekleştiren Başbakan

Recep Tayyip Erdoğan ve Vladimir Putin arasındaki görüşme ile Türk-Rus ilişkileri yeni dönemde şekillenmeye başlamıştır.

Türkiye'nin ve Rusya'nın buldukları jeopolitik konum itibariyle birbirlerine yakın bir ilişkide yürümleri en akıllıca yol olarak görülmektedir. Putin döneminde daha çok üzerine gidilen Avrasyacılık kavramının (Vügar İ. , 2008) güçlenmesi için ve Rusya bu bölgede gücünü arttırabilmesi için Türkiye'ye ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu ilkenin harekete geçebilmesi için Rusya ekonomik olarak da Türkiye ile ticaret hacmini genişleterek karşılıklı gelişmenin temelini atmak durumundadır. Nitekim iktisadi kalkınma gücünün doğru kullanılabilmesi için en temel unsurdur.

Erdoğan ve Putin'in ilk yüz yüze görüşmesinde terör ve enerji konuları ağırlıklı olmak üzere iki ülkenin enerji üzerine olan ilişkilerinin zemini bu görüşmede hazırlanmıştı. Vladimir Putin'in 2004 yılında Türkiye'ye yaptığı bu ziyaret, seçilmesinin ardından Batı ile entegre olma adımlarını göstermeye yönelik olarak yorumlanabilmektedir. Nitekim enerji konularının görüşülmesi de Batıya açılan kapının Türkiye olduğu kanaatini getirmiştir.

Buna ek olarak da Türkiye Cumhuriyeti'nin Rusya ile yapmış olduğu bu görüşme AB ile olan ilişkilere de aynı pencereden bakma temeli oluşturmuştur Nitekim görüşme tarihi Türkiye'nin Avrupa Birliği'nden üyelik için tarih alma dönemine denk gelmesi bakımından Rusya'nın Türkiye'ye alternatif bir yol olabileceğine dair görüşleri de beraberinde getirmiştir (Ediger, Enerji ve Siyaset: Türkiye-Rusya Enerji İlişkileri).

Vladimir Putin'in tarihi ziyaretinin akabinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan 2005 yılının ocak ayında Rusya'ya gitti. 10 Ocak'ta yapılan görüşmede iki ülkenin arasındaki ticaret hacminin gelişmesi ve iktisadi kalkınma da ortak iş birliği konuları konuşuldu (www.bbc.co.uk, 2005).

Aylar sonra 18 Temmuz 2005 günü iki lider Rusya'nın Soçi kentinde tekrar görüştüler. Yine ekonomi temelli konular olmak üzere enerji konusu da ağırlıklı olarak görüşüldü. Yapılan Soçi görüşmesinden yaklaşık 4 ay sonra 17 Kasım 2005'te bir araya gelen Erdoğan ve Putin Samsun'da 2003 yılından beri Türkiye'ye enerji nakli yapan Mavi Akım projesinin "resmen" tanınması için düzenlenen büyük bir törenle Türkiye ve Rusya

arasındaki enerji ilişkilerinin sağlam bir ivme ile ilerlediğini göstermiş oldu (www.hurriyet.com.tr, 2005).

Tüm bu yaşanan görüşmeler iki lider arasındaki samimiyeti ve dostluğu pekiştirmiş olup devletlerarası diplomaside daha olumlu bir dil yürütülmesine katkı sağlamıştır. Bunun yanında değişen dünya düzeni ile hem Sovyetler Birliği'nin dağılışından sonra ve bilhassa Putin'in seçilmesiyle birlikte yeni politikalar benimsemeye başlayan ve Batı'ya entegre olma adımları izlemeye odaklanan Rusya Federasyonu hem de Erdoğan başkanlığında kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek parti olarak iktidarı ele alması akabinde Türkiye'nin değiştirdiği dış politika stratejileri de ikili iş birliğine kapı açan olgulardır.

1990'lı yılların sonlarında zemini oluşturulan ve daha çok realist ve milli çıkarlar üzerine kurulan dış politika stratejileri AK Parti iktidarında güçlendirilmeye çalışılmış ve bu bağlamda Türkiye'nin Doğu bloğu ile oluşturulması gereken iş birliği için Rusya doğru bir tercih olarak konumlandırılmıştır. Ancak bu dönemde Türkiye'nin Rusya ile olan ilişkilerinin geçmiş dönemlere göre daha göz önünde olması Batı'ya kapılarını kapadığı anlamına gelmemekte, devletin Doğu ve Batı arasında bir denge siyaseti izlediğinin en önemli göstergesidir. Nitekim Avrupa Birliği üyeliğini halihazırda dahi hedeflerinin başında tutması ve ABD ile ticaret hacmi başta olmak üzere olumlu bir çizgide ilerlemeye çalışması Türkiye'nin iki tarafa da yakın olma adımını izlediğini göstermektedir.

Vladimir Putin'in Türkiye ziyaretinden sonra yapmış olduğu açıklamada oldukça manidar olup şunları söylemiştir; "Dünya iki kutupluluktan çıktıktan sonra ilişkilerimizde de değişme başladı. İyi yönde gelişmeler var. Ülkelerimiz arasında bloklarla ilgili taahhütler kalmadı. Kendi çıkarlarımızı düşünmeye başladık. İlginç olan tarihte birçok savaş yaşandı ama günümüzde çatışma ortamı oluşturacak tek bir sorun bile yok. Rekabet için bir neden yok." açıklamasında bulundu (Yetkin, 2004).

Nitekim iki lider arasında olan dostluğun ve samimiyetin artması sonucu, iktisadi kalkınma için karşılıklı ticaret hacmi ve diğer politik ilişkiler zemininde buluşulmuştur. Her ne kadar iki devletin de birbirine benzer amaç ve çıkarları olsa da Rusya'nın PKK terör örgütünü bir terör örgütü olarak kabul etmemesi, Dağlık Karabağ sorununda Türkiye'den farklı görüşü ve Ermeni soykırım kavramına yine Türkiye'den farklı bakması ikili ilişkilerde dondurulmuş sorunlar olarak çıkmaktadır.

Türkiye'nin günden güne artan enerji talebi iki ülke ve lider arasındaki başlıca konuyu oluşturmuş ve bu dönemde ikili ilişkiler diğer ekonomik faaliyetler de başta olmak üzere enerji kavramı çerçevesinde şekillenmiştir. Burada karşılıklı bağımlılık ilkesine istinaden, Türkiye'nin enerji ihtiyacı ve Vladimir Putin Rusya'sının enerji ihracatı ile ekonomiyi güçlendirme politikasını ortak bir zeminde birleştirerek çıkarlar doğrultusunda iş birliğine gidilmesi için adımlar atılmıştır.

Ancak Türkiye tarafından enerji konusuna her ne kadar Rusya doğru bir tercih olarak görünse de Gürcistan ve Ukrayna sorununu dikkate alan Türkiye, Rusya'ya karşı bir taraftan da şüphe ile yaklaşmış ve Rusya'nın bunu bir tehdit olarak kullanması olasılığı üzerinde durularak karşılıklı bağımlılığın Rusya lehine artmasının doğuracağı sonuçlar üzerinde de düşünülmüştür (Kakışım, 2018).

Odaklandığımız iki lider de oldukça pragmatik ve devlet menfaati üzerine ilişki geliştirmeyi hedef haline getiren liderlerdir. Nitekim bu durum değişen dünya düzeninin bir tezahürüdür. Vladimir Putin'in iktidara geldiğinde izlediği kararlı adımları, karakter olarak cesur kimliği ve almış olduğu kararların sonucunu görmekte inatçı bir tutum sergileyerek kararların arkasında durması, onu toplumda beğenilen bir lider yaptığı görülmektedir.

Bunun yanında yine Putin ve Erdoğan'ın iktidara geldiklerinde dış politikayı çok yönlü bir çizgide takip etme hedefleri de paralel olduğundan ikili ilişkilerin bu sayede de canlandığını okumak mümkündür.

4.8. Orta Asya, Kafkasya ve Karadeniz'deki İş Birliği Alanları

Kafkasya ve Orta Asya coğrafyalarından bahsederken Hazar havzasına değinmemek mümkün değildir. Nitekim bu bölgelerdeki devletler Hazar ülkeleri olarak da tanımlanabilmektedir (Azimagha, 2010).

Hazar havzası dünyanın en büyük gölü veya diğer bir tartışma ile oldukça zengin bir denizdir. Bu özelliğinin yanı sıra jeostratejik bir öneme de sahiptir. Nitekim Hazar havzasında bulunan enerji kaynakları yakın ve uzak tarih boyunca emperyal devletlerin emperyal adımlarına hedef olmuştur. Ve bilhassa Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile bölge, dünyanın konuştuğu önemli bir mevzu haline gelmiştir. ABD Enerji Enformasyon

dairesinin tahminine göre, Hazar havzası bölgesinde yaklaşık 48 milyar varil petrol ve 8,3 trilyon metreküplük doğalgaz yatağı bulunmaktadır (Hacıoğlu, 2021).

Hazar havzasının petrol ve doğalgaz bağlamında bu kadar zengin bir bölge olması küresel devletlerin ilgisini çekse de en fazla bölge üzerinde yapılan tartışmaların Rusya ve İran tarafından geldiğini görmekteyiz. Nitekim Batı Sibirya'da petrol üretiminin günden güne pahalılaşması ile Rusya ve ekonomik anlamda sıkıntılar yaşayan İran, Hazar havzasını bir nevi kurtarıcı olarak görmektedir (Cenk, 1999).

Hal böyle iken Türkiye'nin de Hazar havzası ve çevresindeki devletlerle ilişki kurması oldukça önemlidir. Çünkü Türkiye'nin enerji talebini dışarıdan karşıladığı yani enerji ithalatı yaptığı açıktır. Hazar havzasına olan yakınlığı, coğrafi konumu ve bölgedeki gücü ile enerji ihtiyacını karşılama stratejisi başta olmak üzere enerji transferinde de dünyada söz sahibi bir ülke olmayı amaçlamaktadır.

Bunu da dünya petrol rezervlerinin yaklaşık yüzde 60'ını ve doğalgaz rezervlerinin ise %70'ini elinde tutan Ortadoğu, Rusya ve Hazar havzası ile çevresinde bulunan ülkelerle arasındaki ilişkiyi olumlu bir seviyede ilerleterek, çeşitlendirme siyaseti izleyerek ve en önemlisi haklarından ödün vermeyerek başarmayı hedeflemektedir. Nitekim bu hedefler doğrultusunda ulaşılması gereken temel amaç ortada olup coğrafi ve jeopolitik konumu güçlendirmektir. Bu anlatılanlarla birlikte Türkiye'nin Kafkasya'da, Orta Asya'da yani Hazar havzası ve çevresi için uygulayacağı enerji stratejileri oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Hazar havzası, Orta Asya ve Kafkasya bölgelerinde Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya arasındaki ikili ilişkileri oldukça ilgilendiren bir bölgedir. Dolayısıyla iki devletin birbirleri ile pozitif ilişkiler yürüterek kendi menfaatlerine olacak sonuçlar doğurmasını sağlayan adımların atılması bir nevi zaruri bir hal almıştır. Nitekim bu adımların doğru sonuçlar vermesi için kendileri dışındaki bölge ülkeleriyle hareket edilmesi de lüzum görülmektedir. Zira bölgenin enerji kaynakları Kazakistan ve Azerbaycan gibi ülkelerin ekonomilerine oldukça katkı sağladığı ve sağlayacağı açıktır.

Toplam 250 milyar varil petrol barındıran Hazar havzası yaklaşık 25 trilyon dolarlık bir kaynağa da doğrudan sahip olmaktadır. Zaten bölgenin küresel ve bölgesel güç sahiplerinin odaklandığı ve hedeflediği bölge olmasının başlıca nedeni de budur.

Dolayısıyla bu denli bir ekonomik değere sahip olan alan için bölge devletlerinin iş birliği içinde olması iktisadi kalkınmada pay sahibi olacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti bölgede enerji bağlamında transit bir ülkedir. Yani bir nevi Doğu ve Batı arasında bir köprü görevi görmektedir. Jeopolitik konum itibarıyla elinde tuttuğu bu koz enerji üreten ve enerji talep eden ülkeler arasında Türkiye'yi stratejik bir ortak haline getirmektedir. Bu konuda en iyi örnek ise Mavi Akım hattının Şubat 2003 tarihinde açılmasıdır. Türkiye bu proje ile Batı'nın ve bilhassa Avrupa'nın enerjiye ulaşmadaki kilit ihtiyacı durumuna gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bölgede açığa çıkan güç boşluğu bazı aktörler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Bölgesel anlamda Rusya, İran, Türkiye, Çin ve Afganistan gibi ülkeler tanımlanırken küresel çapta AB ve Amerika Birleşik Devletleri bu bölgede bir menfaat arayışına girmişlerdir (Amineh & Houweling, Global Energy Security and Its Geopolitical Impediments—The Case of the Caspian Region, 2007).

Rusya Sovyetlerin ardından yakın çevre doktrini ile bölgede faaliyetini devamlı kılmayı hedeflemiş ve halihazırda elindeki enerji kaynaklarını Batı'ya karşı bir koz olarak kullanmıştır. Bunun yanında Batı bloğu olarak adlandırdığımız AB ve Amerika Birleşik Devletleri ise Rusya'nın bu girişimlerine kayıtsız kalmayarak enerji bağlamında Rusya'dan başka değişik seçenekler aramaya başlamışlardır. Zira ABD'nin terörle mücadele adı altında Afganistan'a yerleşerek bölgedeki dinamikleri yakından izleme politikası izlediği açıktır.

Yine bununla ilgili olarak Türkiye üzerinden Avrupa Birliği ülkelerine doğalgaz nakli gerçekleştirmek için bir boru hattı projesi ortaya çıkmış ve 2009 yılında proje netleşerek Nabucco Doğalgaz Boru hattı ismini almıştır. Nitekim bu proje Rusya'dan alınan doğalgaza başka bir seçenek olarak sunulmuş ve AB ve ABD tarafından destek görmüştür (www.utikad.org.tr, 2011). (Bu proje her ne kadar Azerbaycan doğalgazının Bulgaristan, Romanya ve Türkiye üzerinden Orta Avrupa'ya transferini ön görse de daha sonra 2013 yılında alınan bir kararla proje için Trans-Adriyatik Boru hattı tercih edilmiştir.)

Rusya ve Türkiye perspektifinden baktığımızda ikili ilişkilerin her iki devlet içinde Kafkasya ve Orta Asya da attıkları adımlar ve takip ettikleri dış politika yapım süreçlerinin en mühim olan ve dikkat edilmesi gereken noktası Rusya Federasyonu'nun

Batı bloğu ile kurmuş olduğu ilişkilerdir. Nitekim Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının hemen akabinde Avrupa Birliği ve Amerika ile iyi geçinen Rusya bu tarihten sonra Sovyetlerin ardından bağımsızlığını kazanan yeni devletlerle de ilişkilerini ilerleterek Orta Asya'da yeni çıkarların peşine düşmüş ve bundan hareketle atmış olduğu adımları "Avrasyacı" kimliği ile dış politika yapım sürecine yansıtmış ve yakın çevre doktrini ile kimliğini pekiştirmiştir (Gökhan, 2010).

Yakın Çevre Doktrini'nin dinamiklerinden biri de Rusya'nın bulunduğu coğrafyada, Sovyet döneminde kendi egemenliği altında bulunan ve sonradan bağımsızlıklarını ilan eden devletleri inceleme ve diğer ülkelerle olan ilişkilerini mercek altına almak istemesidir. Zira Rusya, Sovyetlerin çöküşünden önce bu bölgedeki enerji üretiminin ve nakli için gerekli olan yolların kontrolünü elinde tutarken daha sonra dağılma süreci ile bu gücünü yitirmiştir. Tekrar bu güce kavuşmak isteyen Rusya, Doğu ve Batı bloklarındaki enerji pazarlarına, elinde bulundurduğu doğalgaz ve petrolü ihraç etmek ve bu ihraç için gerekli olan nakil kanallarını da tekrar elinde tutmayı amaçlamaktadır. Nitekim Rusya'nın ekonomik gelirinin çok büyük çoğunluğu enerjiden gelmekte olduğu unutulmamalıdır.

Dolayısıyla Rusya'nın yakın coğrafyasında etkili olabilmesi ancak başta hedeflediği iç ve dış güvenliği sağlamak ve kendi bölgesindeki emniyeti sağlamakla mümkündür. Örnek vermek gerekirse Karadeniz'de Rusya'nın arzusu dışında gerçekleşebilecek her türlü olay Rusya için mutlak bir tehdittir ve müdahale gerektiren bir durumdur. Ve yine Rusya'ya göre bu bölgede istikrar olması için Rusya'nın üstünlüğünün kabul edilmesi tehdit olarak gördüğü Batı'nın yayılcı politikalarından bu bölgenin uzak tutulması gerekmektedir.

Soğuk savaşın bitmesi ile Karadeniz'e Batı kanadından ekonomik gerekçeler ile de yaklaşmış ve Orta Asya'da bulunan enerji kaynaklarının Avrupa'ya transferi için Karadeniz Bölgesi oldukça cazip hale geldiği görülmektedir.

Ancak bu husus Rusya açısından değerlendirildiğinde önemli bir nokta karşımıza çıkmaktadır. O da Karadeniz'in Rusya için bahsettiğimiz bu enerji nakli konusunda çok mühim bir yer teşkil etmesidir. Nitekim Avrupa'nın hedeflediği enerji nakli için Karadeniz bölgesinin bir araç olarak kullanılmasında, Rusya bu aracın kendi kontrolünde olmasını istemektedir (Ahmet Şefik Mollamehmetoğlu, 2010).

Bunun nedeni oldukça basittir. Bahsi geçtiği gibi kontrolün Rusya'nın elinde olması demek iktisadi olarak kalkınmanın önünde olası engellerin zayıflaması demektir. Nitekim Rusya, Sovyetler Birliği enkazından elindeki enerji kaynaklarının ihraç ederek ekonomik sorunlarla mücadele etmiştir. Bu kontrolün Rusya'da olması onun işini kolaylaştıracaktır. Bir diğer hususta elinde tuttuğu bu enerjiyi her zaman bahsettiğimiz gibi Batı'ya karşı bir silah olarak kullanabilme potansiyelinin gerçeğidir. Yani Batı'nın araç olarak gördüğü Karadeniz'i elinde tutmayı başaran bir Rusya ekonomik ve politik anlamda kendini güçlü hissedebilecektir.

İş bu durumun Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya arasındaki ilişkiye etkisi irdelendiğinde karşımıza bazı çelişkiler çıkmaktadır. RF'nin son yıllarda Karadeniz Bölgesi'nde silahlı gücünü arttırmaya çalışması ve bölgedeki ülkelere karşı saldırgan bir dış politika adımı atması NATO ve müttefiki olan Türkiye tarafından da hoş karşılanmamıştır. 2016 yılının Mayıs ayında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan konuşma yaptığı esnada bu konu ile ilgili olarak "NATO Genel Sekreteri Stoltenberg'e Karadeniz'de görünmememiz, Karadeniz'i adeta Rus gölü olarak gösteriyor. Karadeniz'i tekrardan istikrar havzası kılmalıyız, dedim." (Erdoğan'dan NATO'ya 'Karadeniz' Çağrısı, 2016) Şeklinde ifade etmiştir. Burada aslında Türkiye'nin Karadeniz'deki yoğun Rus gücü varlığından bir rahatsızlık duyduğunu ve Rusya'nın da Türkiye'den ziyade NATO'nun Karadeniz'de gücünü arttırmasından rahatsızlık duyduğunu ve Türkiye'nin de bir NATO müttefiki olmasından kaynaklı bu rahatsızlığın içine dahil olduğunu okumak mümkündür.

Ancak şu önemli husus gözden kaçmamalıdır ki farklı devletlerin ve dahi NATO'nun Karadeniz'de olan faaliyetlerini gereğinden fazla arttıracak girişimde bulunması Türkiye tarafından da hoş görülmecektir.

İşin özü Türkiye Cumhuriyeti Karadeniz'de yıllardan beri izlediği dengeleme stratejisini sürdürecektir. Coğrafi olarak on yıllardır Karadeniz Bölgesi'nde komşu olan Rusya ve Türkiye yakalamış oldukları olumlu diplomasiyi de sürdürerek bu bölgede atılacak olan adımları "karşılıklı bağımlılık" ilkesini dikkate alarak atacak ve attıkları adımlar her iki ülkenin de menfaati doğrultusunda atıldığında iktisadi ve politik kalkınma sürdürülebilir hale gelecektir.

4.9. Rusya'nın Etrafındaki Türki Cumhuriyetlerle Türkiye'nin Yakın İlişkiler Kurma Stratejisi

SSCB'nin dağılmasının ardından Orta Asya ve Kafkasya coğrafyasında egemenliklerini kazanan, bağımsız olan ve yeni dünya düzenine uyum sağlamaya adım atan devletler var olmaya başlamıştır. Başta Baltık devletleri olmak üzere diğer Türki cumhuriyetler de egemenliklerini ilan etmeye başlamışlardır. Bu devletlerin ortaya çıkmasının temeli, kendi iktisadi kalkınmalarını yakalamak ve bir nevi kendi dış politika yapım stratejileri ile dünyada var olma amacıdır.

Bu devletlerin başında dikkati çeken Türki Cumhuriyetler mevcut olup bunlara örnek olarak başta Azerbaycan olmak üzere Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan gibi ülkeler verilebilir. Bağımsızlıklarını kazanan Türki cumhuriyetleri ön planda tutma amacımız Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bu ülkelere olan yakınlığıyla nasıl bir dış politika çizgisi takip ettiğini anlamaktır.

Bilindiği gibi Türkiye Cumhuriyeti "küresel güç" olma hedefleri doğrultusunda hareket etmekte ve bu amaca istinaden mevcut düzende "bölgesel güç" olmayı başarmış bir devlettir. Ancak hedeflediği "küresel güç" olgusuna ulaşabilmesi için bazı araç ve adımlara ihtiyaç duymaktadır (AKSU, 2017).

Nitekim Türkiye ile her şeyden öte bir nesep bağı olan, sosyal, kültürel ve tarih bağlamında iç içe geçmiş toplumlar olarak karşımıza çıkan Türki devletler ile oluşturulacak olan diplomatik ilişkinin pozitif anlamda sonuç vermesi Türkiye açısından bahsettiğimiz bu denge politikasını izlemede önemli bir araç olarak okunabilir.

Türki Cumhuriyetler perspektifinden baktığımızda Sovyetler Birliği'nin ani çöküşü bölgede bir ekonomik buhran yaşatmış ve mensubu oldukları sistemin çökmesi akabinde bağımsızlıklarını kazanarak bunu sürdürülebilir kılmak ve var olabilmek için bazı arayışlara girmişlerdir. Burada Türkiye'nin bölge ülkelerine bazı yardımlarda bulunması ve "Kardeş Cumhuriyetler" olarak tanımladığı ülkeleri ilk tanıyan devlet olması, onların bazı uluslararası yasal örgütlere dahil olmaları için destek olması bu cumhuriyetlerle Türkiye arasındaki bağın kuvvetlenmesine ve olası iş birliklerinin zemininin hazırlanmasına yardımcı olmuştur (Ersungur, Kızıltan, & Kerem Karabulut, 2007).

Türkiye için, var olan ve kendilerini dünyada kabul edilebilir kılmak için çabalayan bu ülkelerle ortak hareket etmeye ihtiyaç vardır. Nitekim Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik konum Doğu ve Batı arasında bir köprü görevi görmek ve bu görevi de denge politikasıyla ayakta tutmak üzere kurulmuş bir dış politika stratejisini de beraberinde getirmektedir. Zira Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgesel güce ulaşması Batı bloğu tarafından gözlemlenmekte ve üzerinde durulması gereken bir konu olarak görülmektedir. İşte tam bu noktada Türkiye'de Batı'nın kendisine bu yönde duyduğu ilgiyi arttırmak istemekte ve Doğu kanadı ile de ilişkileri geliştirerek hem Doğu ve Batı arasında olacak olan ilişkiden milli bir menfaat elde etmek hem de Batı'ya karşı bir alternatif oluşturma amacını gütmektedir (Arı, 2009).

Sovyetler Birliği'nin hegemonyasından kurtulan ve yeni dünya düzenine entegre olmak için baş gösteren Cumhuriyetler ilk başlarda kamuoyunda oldukça desteklense de iktisadi kalkınmanın zorluğundan ötürü ve buldukları Jeopolitik konum itibari ile de küresel düzende ister istemez soyutlandıklarını görmüşlerdir. Bu zorlukları aşmak için adımlar atılmış ve şimdiye kadar tek elden yönetilen ekonomi, bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin sırtına bir yük yüklemiştir.

Buradan çıkan sonuç aslında kurulan düzende özgürlüklerini kazanan bu cumhuriyetlerin birbirlerine karşılıklı bağımlılık teorisi çerçevesinde bağlandıklarını göstermekte ve bir ülkede olan hammaddenin diğer ülkede olmaması da bunu kanıtlar hale getirmektedir. Bunun bilinçli bir şekilde yapıldığı da yorumlanabilir. Bunun en makul örneği Kazakistan'dır. İlk başlarda Kazakistan'ın doğusunda ve batısında oluşturulan iki rafineri arasında bağlantı oluşturacak bir petrol boru hattı olmadığından dolayı batısındaki petrol ihraç edilebilirken doğusundaki petrol ihtiyaç halinde ithal edilmiştir (Öztürk, 1999).

Bununla birlikte Sovyetler döneminde bu bölgelerde sanayi anlamında çalışan nitelikli işçiler genelde Ruslar olduğundan, dağılma süreci ile aslında nitelikli eleman konusunda da Rusya'ya bir nevi bağımlı durumuna düşmüşlerdir. Bu da bu cumhuriyetlerin Sovyet dönemi sonrasında Batı ile sanayi anlamında da entegre olmasının önüne engel koymuştur.

Aynı sorun eğitim sisteminde de görülmüştür. Sovyet döneminde Ruslar odak noktadaki yönetimlerde bulunurken bağımsızlık dönemi ile Türk unsurların

yönetimine geçen eğitim sistemini doldurabilecek kalitede yeterli insan gücünün olmaması bir problem olarak görülmüştür (Nesrin, 1994).

Tüm bunların yanında üretilen ürünler için küresel sistemde yeni pazar arayışları, yeni ürün üretme aşamasında çıkan eksiklikler, ihracat ve ithalat anlamında gelişim gösterememe ve buna artı olarak para birimi rublenin artık kullanılmaması ve yeni para oluşturularak bunun yerel ve global piyasada sunulması ile ilgili ortaya çıkan zorluklar Sovyet sonrası dönemde bağımsızlıklarını ilan eden ülkeler ve bilhassa Türki cumhuriyetlerde oldukça büyük sorunlar teşkil etmiştir (Anar, 2021).

İşte tüm bu sorunları yakın bir göz olarak gözlemleyen Türkiye Cumhuriyeti Devleti için bu durum fırsata dönüştürülebilme potansiyeli bir dış politika stratejisi oluşturmanın önünü açmış ve Türkiye'nin yakından izlediği Türki cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilk tanıyan devlet olması bunun bir başlangıcı olmuştur. Çünkü Türkiye'nin de içinde bulunduğu ve entegre olduğu yeni dünya düzeninde Doğu ve Batı arasında dengede bir politika izlemek her zaman en akilane yol olarak görülmüştür.

Orta Asya açısından bakıldığında da Türkiye Cumhuriyeti Devleti lider bir ülke olarak görülmüştür. Nitekim Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Kerimov bağımsızlık sonrası Türkiye'ye yaptığı ilk ziyaretinde Türkiye'nin kendilerine destek olacağından bahsederken, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Askar Akayev Türkiye'yi "Çoban Yıldızı" olarak tanımlamıştır (Elnur, 2006). Azerbaycan'ı devlet olarak ilk tanıyan ülkenin Türkiye olması sebebiyle de dönemin Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ayaz Mutallibov bunun çok önemli olduğunu söyleyerek tarihi kardeşliğin pekiştigiğine vurgu yapmıştır. Türk liderlerden Turgut Özal ise Türkiye'nin Orta Asya'da önder ülke olduğundan bahsederken Süleyman Demirel'in "Adriyatik'ten Çin Seddine" büyük Türk coğrafyasının doğduğuna işaret etmesi Türk dünyasında büyük yankı uyandırmıştır (Cem, 1994).

Bu gelişmelerin akabinde karşımıza, Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni bağımsızlığını kazanan Türki cumhuriyetlere örnek bir ülke olduğu sonucu çıkmaktadır. Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçiş yapması ve bunu iktisadi kalkınmada önemli bir adım olarak görmesi ve Batı ile olan ilişkilerde Türkiye'nin önemli bir rolü olması sebebiyle bu cumhuriyetler Türkiye'yi önder bir ülke konumuna getirmişlerdir.

Türk dünyasında Türkiye'nin lider bir konuma yükselmesi diplomatik ilişkilerde Türkiye'nin lehine olan bir durumdur. Bildiğimiz gibi Soğuk Savaş sürecinde bilhassa Batı bloğu tarafından Türkiye'nin zayıf bir konumda kaldığı tartışma konusu olmuş ve jeopolitik açıdan önemini yitirdiği dahi iddia edilmiştir. İşbu liderlik görüntüsü ile dünyanın da dikkatini çekecek ve üretilen Türk malları için yeni bir pazar da ortaya çıkmış olacaktır.

Bunun yanında Kazakistan, Azerbaycan ve Türkmenistan gibi Hazar havzasına komşu olan devletler yüksek miktarlarda enerji sahibi (doğalgaz ve petrol) olduğundan ötürü ve Batı'nın da günden güne artan enerji ihtiyacı göz önüne alındığında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kardeş ülke olarak nitelendirdiği Türki Cumhuriyetler ile işbirliği içinde olması doğrudan Batı kanadının da lehine olan bir durum olmakla birlikte Rusya'ya enerji bağlamında yüksek bağımlı olan Avrupa için Türkiye, enerji transferi konusunda bir alternatif olarak ortaya çıkacak ve avantajlı konumunun değerini arttırmış olacaktır.

Bu bakımdan Soğuk Savaş sürecinde Batı'nın dikkatini çekmeyen ve tabiri caizse sönük bir konumda olan Türkiye bu gelişmeler takip edildiğinde dikkat çeken bir ülke konumuna erişecektir.

Türkiye'nin örnek alınan bir ülke olmasının bir diğer önemli sebebi ise laiklik anlayışı ile yönetiliyor olması kabul edilebilir bir örnek olacaktır. Tarihsel arka plana baktığımızda ortaya çıkan bu Türki cumhuriyetlerin köken bakımından Türk olduklarını dini bakımdan ise çoğunluğun İslam inancını benimsediğini görmekteyiz. Ancak buldukları coğrafya itibariyle İslam'ı yönetime entegre eden (Afganistan, İran vs.) devletlerin sınırlarında bulunmaları Batı'yı bilhassa ABD'yi düşündürdüğü söylenebilir.

Sovyetler Birliği'nin ani çöküşünün ardından Amerika bölgede bir güç boşluğu olduğunu ileri sürerek bu güç boşluğunun İran İslam Cumhuriyeti tarafından doldurulabileceğini ve İran'ın yönetim şeklinin diğer bağımsız cumhuriyetler tarafından da kabul etmesini olası görmüştür. Çünkü bölgede İslam'ın etkisinin artması ABD tarafından olumlu karşılanmayacağı açıktır. Zira ABD'ye göre İslam'ın etkin bir şekilde yönetimde olması ve toplum tarafından tamamen kabul ediliyor olması Batı karşıtlığını beraberinde getirecek ve Batı karşıtı bir bloğu oluşmasını sağlayacaktır.

Dolayısıyla bu düşünceler Türki cumhuriyetlerin de dikkatini çekmiş ve Batı ile iş birliği yapma konusunda bazı pürüzler çıkarabileceği üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte Türkiye'nin laiklik ideolojisiyle ile yönetiliyor olmasını örnek kabul edip bu çerçevede ilerlemeyi tercih etmişlerdir.

Rusya'nın bölge komşularının İran örnekl bir inanç doğrultusunda yönetilmeleri özünde Rusya için de tehdit oluşturabilecek bir olgu olduğu açıktır. Nitekim Sovyetlerin bünyesinde o dönem yaklaşık 45 ile 50 milyon civarı Müslüman yaşamaktaydı. (Günümüz Rusya'sında yaklaşık 30 milyon Müslüman yaşamaktadır (www.gzt.com, 2022)). Kendi bölgesindeki Müslümanların öyle bir inançla yönetilmeleri kendi ülkesindeki Müslümanları da harekete geçirecek ve Rusya'nın kuralları ile Müslümanlar arasında ideolojik çatışmalar baş gösterebilecekti. Bu sebeptendir ki Rusya bölge ülkelerinin Türkiye'yi örnek alarak laik bir sistemde yönetilmelerini desteklemiştir.

BÖLÜM 5: AVRUPA VE ABD MERKEZLİ DEĞERLENDİRMELER

5.1 Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Rusya ve Türkiye perspektifinden Avrupa Birliği ile İlişkiler

1990'ların başından itibaren bir çöküş dönemi yaşayan SSCB ve onun hegemonyası altındaki devletler politik ve iktisadi olarak negatif bir döneme girmiş ve Batı bloğunun bilhassa Avrupa Birliği'nin mali ve siyasi desteğine ihtiyaç duymuştur.

Ancak 1991 yılından itibaren dağılan bir Sovyetler Birliği'nden doğan Rusya bundan sonraki süreçte ve 2000'li yılların başlarına geldiğimizde Vladimir Putin'in devlet başkanı seçilmesinin ardından öncelikle enerji politikalarını kuvvetlendirilmiş, petrol ve doğalgaz başta olmak üzere hammadde fiyatlarında ortaya çıkan yükselişle birlikte Rusya'da büyük oranda bir ekonomik kalkınma yaşanmıştır.

Rusya bu olumlu gelişmelerin ardından, Sovyetler Birliği'nin çökmesinden itibaren Avrupa Birliği ile zorunlu olarak ılımlı bir diplomatik ilişki sergileme stratejisini değiştirmiş, elinde bulundurduğu doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarını bir koz olarak kullanma yolunu tercih etmiştir.

Enerji kozuna büyük oranda güvenen ve AB'nin kendisine olan bağımlılığını iyi bilmekte olan Rusya, dış ticaret dengesini de sağlayacak adımlarla hem Avrupa Birliği'ni enerji bağlamında elinde tutmuş olacak hem de kendi ülkesinde talep edilen tüketim mallarının tedariki için bir denge oluşturmuş olacaktır.

İşte bu durum aslında karşılıklı bağımlılık ilkesinin bir nevi tezahürü olmaktadır.

Burada değinmek gereken husus; Rusya'nın Sovyetler Dönemi'nde izlenen politikaları bir kenara bırakıp yeni adımlar üzerinde durması yani gerçekçi politika izlemesinin temel sebebi az önce de bahsi geçen kaybettiğini düşündüğü itibarını ve bilhassa Baltık Denizi'nden Adriyatik Denizi'ne kadar uzanan bir bölgeyi ifade eden Doğu Avrupa'da kaybettiği siyasi, iktisadi ve sosyal gücünü geri kazanma ve bununla birlikte yine küresel düzeyde bir aktör olarak kendini konumlandırma isteğinden kaynaklandığı okunabilir..

Bu adımları sayesinde hem kendi hareket alanlarını hem de yakın çevre ilişkilerini tanımlamış olacaktır.

Yine unutulmamalıdır ki, Avrupa Birliği, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki süreçte Doğu bloğuna doğru bir büyüme gerçekleştirmiş ve bir nevi yayılmacı bir politika izlemiştir. Yani dış politika çizgisinin oldukça geniş olduğunu ve varmak istediği hedef bağlamında kendini küresel düzeyde kanıtlamak ve bunun yanında ekonomik ve politik olarak kalkınmak için bunun zorunlu olduğunu düşünmüş ve bu çizgide hareket etmiştir.

Dikkat edilmesi gereken ve antitez oluşturabilecek bir konuya değinmekte fayda vardır. Burada karşılıklı bağımlılık ilkesi üzerinde ilerlerken karşımıza asimetrik ilişki kavramı da çıkmaktadır. Bu kavram karşılıklı bağımlılık ilkesinin negatif anlamda etki göstermesi ile ortaya çıkacak olan maliyetin ve bir nevi bedelin, ikili ilişkilerde eşit olarak dağılmayacağını bir tarafın daha çok zarar göreceği görüşüne dayanır (Yıldız, 2014).

Nitekim Marius Vahl, AB ve Rusya'nın herhangi bir karşılıklı bağımlılık ilkesi üzerine bir strateji geliştiremeyeceğini ve aslında stratejik ortak sayılamayacağını iddia etmektedir. Çünkü iki tarafın politik ve iktisadi olarak değerleri birbirinden farklıdır. Örnek vermek gerekirse; satın alma gücü bakımından Avrupa Birliği Rusya'dan 9 kat daha büyüktür. Nüfus ve coğrafi olarak yüz ölçümleri birbirlerinden farklıdır. Rusya, Avrupa Birliği'nde ticaretin %4'ünü etkilerken AB Rusya ekonomisinde ticaretin %40'ını etkilemektedir. Bu gibi farklılıklar Marius Vahl'e göre iki tarafın birbirine eşit olmadığı ve taraflar arasında dengesizlik olduğundan ötürü karşılıklı bağımlılık ilkesinden ziyade asimetrik bir ilişki vardır (Vahl, Just Good Friends? The EU-Russian "Strategic Partnership" and the Northern, 2004).

Bununla birlikte Rusya izlediği dış politika stratejileri ile ve başından beri bahsettiğimiz eski gücüne kavuşma ve büyük Rusya olma projeleri ile hedeflerini açıkça belirtmediği için Batı bloğunda kuşku ile karşılanmaktadır.

Burada Batı ve bilhassa Avrupa Birliği, Rusya'nın demokrasiden uzak otoriter bir antidemokratik politika izlediğini ve dışarıdan gelen tehditlere karşı bir savunma amacıyla politik ve askeri olarak güç toplamada aşırıya kaçması, elinde tuttuğu enerjiyi dış politikada bir tehdit ve baskı aracı olarak kullanmasının, demokrasinin ve sivil toplum ilişkilerini sekteye uğrattığını savunmaktadır (DANILOV, 2005).

Rusya ise bu tezlere anti demokrat bir politika izlemediğini ancak Avrupa'nın çizdiği huzur ve istikrar tablosunda bulunmak için kendi haklarından ödün vermeyeceğini net bir şekilde belirtmiştir (fikirturu.com, 2022).

Tüm bu anlatılanların ışığında Türkiye bağlamında Rusya ve Türkiye'nin Avrupa birliği ile olan ilişkilerinin Soğuk Savaş'tan günümüze kadar belirli bir istikrar gösteremeyerek dönemsel olarak inişli çıkışlı bir çizgide ilerlediği görülür.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1980 darbesi ile Batı bloğu ile araya konulan mesafe ve Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile diplomatik anlamda pozitif bir ivme kazanması, diğer taraftan Rusya'nın Sovyet dönemi öncesinde Avrupa ile yumuşak bir ilişki içerisinde iken 2000'li yılların başından itibaren daha sert bir politikayla Batı'ya yaklaşması, aslında Türkiye'nin ve Rusya'nın AB konusunda aynı kanaatlarda oldukları yorumunu da beraberinde getirebilmektedir.

Nitekim bununla ilgili bir örnek vermek gerekirse, 15 Kasım 2017 tarihinde Amerikan enerji şirketi ExxonMobil, Akdeniz açıklarında 10. parselde Güney Kıbrıs Rum yönetimi için hidrokarbon arama çalışması başlatmıştı. Güney Kıbrıs Rum kesiminin tek taraflı bir karar vererek böyle bir arama çalışması yapmasına Türkiye Cumhuriyetinden ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden tepkiler geldi. Tüm tepkilere rağmen hidrokarbon arama çalışmaları başladı. İlerleyen süreçte Türkiye de gerek kendi haklarını gerek Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin haklarını korumak için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin izin verdiği alanlarda doğalgaz ve petrol arama çalışmaları başlatmış ancak AB bu konuda Türkiye'ye yaptırım kararı almıştır. Bu kararlar arasında üst düzey diyalogların ve Kapsamlı Hava Taşımacılık Müzakereleri Anlaşmasının askıya alınması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'nden 2020'ye kadar alması beklenen 148,5 milyon Euro'luk mali fonlarda kesintiye gitmesi gibi yaptırımlar vardı (www.bbc.com, 2019).

Aynı zamanda ABD Dışişleri Bakanlığından yapılan açıklama da "Türkiye'nin Kıbrıs açıklarında petrol ve doğalgaz sondajı yapma noktasındaki mükerrer teşebbüslerinden büyük endişe duymaktadır. Türk makamlarını bu eylemlerini durdurmaya ve tüm tarafları bölgedeki gerilimin artmasıyla sonuçlanacak eylemlerden kaçınmaya çağırıyoruz" şeklinde idi (www.dw.com/tr/, tarih yok).

Ancak Türkiye Avrupa Birliği'nin ve Amerika'nın vermiş olduğu bu notaları reddederek faaliyetlerinde herhangi bir aksama olmayacağını bildirmiştir. Rusya ise Dışişleri Bakanlığı'nca yaptığı açıklamada söz konusu yaptırımları kabul etmediklerini ve desteklemediklerini açıkça beyan etmiştir.

Burada görülen konu şudur ki; Rusya'nın Batı'ya karşı Türkiye'ye destekvari bir yaklaşımda olması, AB'nin genişlemeci bir politika izlediğini görmesi, bölgesel güç ve enerji dengelerini değiştirmeye çalışması ve tüm bunları yaparken de ABD'nin ve bilhassa NATO'nun görünen veya görünmeyen desteklerini devreye sokması ve Baltık cumhuriyetleri ile ilişkilerin ilerlemesinin Rusya kanadında şüpheli bir yaklaşımla karşılandığı içindir. Zira Rusya burada izlediği politikalarda Batı'nın attığı adımlara karşı kilit ülke olan Türkiye ile iş birliği stratejisini geliştirmeyi amaçladığı görülmüştür.

5.2. ABD'nin terörle mücadele kapsamında bölgesel etkisini artırma çabası ve Türkiye ve Rusya ile ilişkileri

Tüm bu yaşanan gelişmelere ek olarak Rusya ile olan ilişkilerde Amerika Birleşik Devletleri'ni de dahil ederek bir okuma gerçekleştirecek olursak, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinden sonra 1990'lı yılların başlarında itibaren ABD'nin Orta Asya'daki menfaatlerinin artması ile Amerikan dış politika stratejilerinde bu coğrafya üzerinde oldukça durmaya başladığını gözlemliyoruz.

RF'nin Yakın Çevre Doktrini 'ni 1993 tarihinde ortaya atmasından sonra Orta Asya'daki kaybettiği itibar ve faaliyetini yeniden kazanma girişimleri içine girmesi ile birlikte Avrupa Birliği'ne tekrar enerji transferine yönelmesi ile ilgili attığı adımlar, ABD'nin iyiden iyiye dikkatini çekmiş ve bölgeye olan ilgisini arttırmıştır (Uzgel).

Rusya'nın enerji faaliyetlerinde oldukça kararlı adımlar atması ve bunu bir koz aracı olarak kullanma görüntüsü vermeye başlaması dönemin Amerikan başkanı Bill Clinton tarafından Yakın Çevre Doktrini'nin ilanından sonra Hazar bölgesindeki Rusya'nın monopol gücünün etkisini azaltmak için girişimlerde bulunmasıyla karşılık bulmuştur.

Örneğin 1999 yılının Eylül ayında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel dönemin ABD Başkanı Bill Clinton'ın Hazar Havzası Özel Temsilcisi John Wolf ile bir görüşme gerçekleştirmiş bu görüşmede Hazar Geçişli Doğalgaz Boru Hattı Projesi ile Bakü-Ceyhan Petrol hattı projeleri görüşülmüştür. Yapılan bu görüşmede Wolf

ABD'nin her iki projeye de destek verdiğini ve üzerlerine düşen görevi yapmaya devam edeceklerini bildirmiştir (www.tccb.gov.tr, 1999).

Tüm bunların yanında aslında 11 Eylül 2001 tarihinde New York'ta bulunan İkiz Kuleler 'in bombalanması ile Amerika Birleşik Devletleri Orta Asya coğrafyasına giriş yapmak için adımlar atmış ve nitekim terörle mücadele adı altında Orta Asya'ya girmiştir. Bu durum Rusya'nın geçici olarak verdiği onay ve Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer bölge ülkeleri ile kurmuş olduğu pozitif ilişki üzerine oldukça kolay olmuştur. Yaşanan bu giriş Amerika Birleşik Devletleri için büyük önem oluşturmuş ve bölgede onu güçlü kılmaya yönelik adımların atılmasına sebep olması dolayısıyla tarihi bir önem de taşımaktadır (Çağrı, ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri, 2004).

ABD'nin Orta Asya'ya giriş politikasının ilk dönemlerinde doğrudan değil dolaylı olarak bölgede bulunduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Orta Asya bölgesi Amerika Birleşik Devletleri için oldukça jeostratejik bir konumda yer almaktadır. Bununla birlikte aynı bölgede bulunan ve güçlü aktörler olan Çin, Rusya ve Hindistan gibi devletlerin faaliyetlerini dengeleyecek bir politika izlemesi ve bölge ülkeleri ile diplomatik bir ilişki kurması gerekmektedir.

Tüm bunların akabinde Rusya'da iktidar sahipleri değişmiş, Vladimir Putin iktidarından sonra Moskova'nın Orta Asya'da görmek istediği tablo ve bunun için izlediği politikalarda da farklılıklar olmuştur. Bölge ülkeleri ile iktisadi ilişkiler kurmak, askeri varlığı arttırmak ve son olarak da Çin'in Şangay İş birliği Örgütü aracılığıyla Orta Asya'daki varlığını hissettirmesi Amerika Birleşik Devletleri için doğrudan bir müdahale veya hareketi erteletmiş 'Bekle-gör" politikasına devam etmesine sebep olmuştur (Çağrı, , "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri, 2004).

Burada izlenmesi gereken dış politika stratejisi Amerika Birleşik Devletleri için belliydi. 11 Eylül saldırısından sonra Teröre karşı mücadele adıyla birçok bölgede askeri olarak harekât gerçekleştirmesinin önü açılırken, bunun yanında ABD diğer Orta Asya ülkeleriyle ilişkiler kurmaya devam etti.

Örneğin Kırgızistan Özbekistan ve Tacikistan gibi devletlerin hava sahalarını Taliban terör örgütüne karşı sürdürülen operasyonlar dahilinde kullanmaya başladı (Guliyeva, 2003). Bu gerçekleştirdiği askeri operasyonlar ve kurduğu ilişkilerle birlikte ABD, dolaylı olarak hareket kabiliyeti olan Orta Asya'da doğrudan müdahale etkisini arttırmış olacaktı.

Vladimir Putin iktidarının Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya'ya girişine geçici olarak onay verdiğini ve bölgeye giriş esnasında herhangi bir zorluk çıkmadığından bahsetmiştik. Bu onay ve desteğin ardında bazı temel sebepler yatmaktadır. Rus ordusunun 29 Eylül 1999 tarihinde Çeçenistan'a girmesi ile başlayan ve ikinci Çeçen Savaşı olarak da bilinen, Çeçenistan'daki Mashadov hükümetinin uyguladığı politikaları engellemeye yönelik olan savaş neticesinde insani haklara müdahale eden ve kısıtlayıcı adımlar atan Rusya, Amerika Birleşik Devletleri'ne vermiş olduğu bu desteklerden ötürü dikkatleri başka yöne çekmeyi başarmış olacaktı.

Bunun yanında genişlemeci bir politika izleyen AB ve NATO'nun uyguladığı adımlarda söz sahibi olabilecekti. Aynı zamanda Rusya için de bir tehdit olan Orta Asya'daki Çin varlığı ABD'nin bölge girişi ile etkisini azaltmış olacaktı. İşte bu gibi beklenen neticeler, Rusya'nın ABD'ye Orta Asya konusunda verdiği geçici desteklerin yansımasıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya'daki devletlerle yakın diplomatik ve stratejik ilişki kurmak istediğini söylerken şunu ihmal etmemek gerekir ki Rusya, ABD'nin bölge ülkeleriyle kendi kontrolü altında görüşmesini arzu ediyorken Amerika Birleşik Devletleri'nin bu çizgiyi çiğnediğini ve hatta 2002 yılında Özbekistan ile yapmış olduğu anlaşma Moskova'yı hoşnutsuz ettiğini söylemek mümkündür.

Bu gibi olaylar artmaya devam ettikçe ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya'daki varlığı günden güne kontrol edilemez bir noktaya geldiğinde Rusya kendi için oluşan bu tehlikenin farkına yeni varmıştı. Bu tehdit unsuruna karşı bazı adımlar atmış, Amerika Birleşik Devletleri'nin anlaşma yaptığı Özbekistan ve Kırgızistan gibi ülkelere nota vermesi herhangi bir işe yaramamıştı.

Hal böyleyken ABD bölgedeki varlığının istikrarını sürdürmenin yollarını arayarak konumunu korumak için farklı stratejiler izlemeye devam etti. ABD'nin Rusya'yı yok

sayarak kendine kilometrelerce uzaklığa sahip Orta Asya'da gövde gösterisi yapması Rusya için kabul edilemez bir şeydi. Rusya oluşan tehdidin boyutunun büyüdüğünü fark ettiğinde buna bir tepki vermesi gerekiyordu.

Dönemin Amerikan başkanı George Bush "Irak'ın her zaman büyük bir tehdit" olduğunu savunanlar arasındaydı. Irak'ın nükleer silaha sahip olma girişiminde bulunduğunu ve şimdiye kadar hiç üretilmemiş ölümcül silahları elinde bulundurduğu iddiasında bulundu (www.aa.com.tr, 2015). ABD'nin bu söylemlerinden sonra Rusya'nın vermesi gereken tepki bu söyleme destek vermemesi ile baş gösterdi. Bunun yanında yine ABD'nin Kuzey Kore ve İran gibi ülkeleri de hedef alarak savunduğu iddiaları sahiplenmeyen Rusya yine de Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya'da büyüme girişimlerine engel olamadı.

Orta Asya'daki bölge ülkelerinin ve bilhassa Özbekistan ve Kırgızistan gibi ülkelerin Rusya'nın notalarına kulak asmayıp ABD'nin bölgede varlığını genişletmesi için destek oldukları görülmekle beraber bunun altında bazı temel sebepler de vardır. Örnek vermek gerekirse isimleri yolsuzluk, anti demokrat ve baskıcı olarak tanımlanan ülkeler ABD'nin uzattığı el karşısında bu gibi tanımlamaların odağında olmaktan çıkacaklardı (Purtaş, 2006).

Olayların akabinde Rusya tarafından bazı düşünceler dile getirilmiştir. ABD'nin terörle mücadele adı altında girdiği Orta Asya bölgesinde 11 Eylül saldırılarının bir nevi hıncını almak için Afganistan'a operasyon yürüttüğü, bunun kalıcı mı yoksa operasyon süreci için mi olacağı tartışılmış ancak ağır görüş, ABD'nin izlediği politikanın bölgede kendini elinden geldiği kadar varlığını korumak üzere yürüttüğü şeklinde dile getirilmiştir (Mustafa Aydın, 2003).

Rusya'nın Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkilerini Türkiye perspektifinden değerlendirmek de önemlidir. Türkiye'nin ABD ile olan ilişkisini Sovyetler Birliği'nin dağılması ile daha yakın bir diplomasi içinde yürüttüğünü görebiliriz. Bunun sebepleri arasında Soğuk Savaşın bitiminden sonra Doğu bloğunun çökmesiyle ayyuka çıkan istikrarsızlık ortamı ve güç boşluğunun Türkiye tarafından kolay atlatılabilmesi ancak Amerika Birleşik Devletleri ile kurduğu iyi ve yumuşak ilişkilere bağlıydı. Bunun yanında yine Amerika'nın askeri ve politik ilkeleri ile kendini entegre eden bir Türkiye, Sovyet sonrası dönemde ortaya çıkan iki kutuplu dünya çizgisinde kendini ancak bu

şekilde zararsız çıkarabilirdi. Ve tabii ki Türkiye'nin o dönem iktisadi olarak zor bir süreçten geçiyor olması da Amerika ile ilişkilerinin pozitif yönde olmasını açıklamaktadır.

1990'lı yılların başında pozitif bir ivme kaydeden Türkiye-Amerikan ilişkileri George Bush döneminde eski etkisini kaybetmişti. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Afganistan'a terörle mücadele adı altında giriş yapması Türkiye tarafından destekle karşılanmış ancak bunun akabinde 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmek istemesi Türkiye tarafında büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Bu işgali gerçekleştirmek için Türkiye'nin desteğini isteyen ABD işgal anında Türk topraklarını kullanmak için izin istemiş ve TBMM'ye sunulan 1 Mart tezkeresi reddedilerek Türkiye ve ABD ilişkilerinde soğumaya sebebiyet vermiştir.

2008 yılına geldiğimizde George Bush iktidarı sona ermiş ve Barack Obama Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni başkanı olmuştu. 20 Ocak 2009 tarihinde Obama'nın iktidara gelişi Türk-Amerikan ilişkilerinde tekrar pozitif bir ivme yakalama konusunda oldukça umutlu karşılanmıştı. İlk zamanlarda bu umut, karşılanacak gibi gözükse de beklenen olumlu atmosfer gerçekleşmemiş birçok problem ikili ilişkilerde sorun haline gelmişti. Örnek vermek gerekirse FETÖ ve Suriye meseleleri, Amerika'nın PKK'ya ve YPG'ye silah yardımları yapması ve İsrail'in Gazze'ye yaptığı saldırılar ve Filistin halkına yönelik baskıları da Ankara ve Washington arasını açan sorunlar arasındaydı.

İkili ilişkilerdeki bir kırılma noktası olarak daha sayılabilecek sorun Arap Baharı idi. 2010 yılında başlayan ve birkaç Arap ülkesi ile patlak veren ayaklanmalar Türk Amerikan ilişkilerini etkiledi ilk olarak Tunus'ta başlayan protesto ve ayaklanmalar Libya'yı sıçramış ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti baskıcı iktidarlara karşı halkın yanında olduğunu belirtmişti. Ancak olayların Libya'dan Mısır'a ulaşmasının akabinde halk oyuyla seçilen Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi 3 Temmuz 2013'te askeri bir darbeye iktidardan indirilmiş, Türkiye Mısır ile ilişkilerini askıya alırken Amerika Birleşik Devletleri darbeyi uygulayanlara mali destek vermişti (www.aljazeera.com.tr, 2013).

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan 2013 yılında Mısır'da gerçekleştirilen askeri darbenin İsrail ile ilişkili olduğunu söylemesi üzerine Beyaz Saraydan Erdoğan'ı kınayan bir mesaj gelmişti. Yaşanan bu gelişmelerin ardından Türk Amerikan ilişkileri,

FETÖ/PDY ile daha da çıkmaza girdi. Erdoğan örgüt liderinin teslim edilmesi konusunda ABD'yi sıklıkla uyarmış ancak ABD bu talebi olumlu karşılamamıştı (www.bbc.com, 2013).

Bunların yanında ABD'nin terör örgütlerine mali ve askeri destek vermesi de uzun süredir gerilimli olan ilişkileri daha da içinden çıkılmaz hale getirmişti. Dönemin ABD başkanı Barack Obama'nın Erdoğan'ı telefonla arayarak PYD'ye silah desteği vereceklerini bizzat iletmesinin ardından ikili ilişkiler neredeyse kopma noktasına gelmişti.

Tarihler 2016 yılını gösterdiğinde yeni Amerikan Devlet Başkanı Donald Trump olmuş, Trump yönetiminin iktidara gelmesi Türk-Amerikan ilişkilerinde her zaman beklenen olumlu diplomasinin olacağına dair yine umut vermişti. Ancak beklenti yine karşılanamamış ve Donald Trump'ın başkanlığının sadece ilk iki senesinde Amerika Birleşik Devletleri'nin İsrail büyükelçiliğini Kudüs'e taşıması, Obama döneminden beri devam eden PYD'ye yapılan silah yardımı, Rahip Andrew Brunson krizi, yine yıllardır süren FETÖ meselesi ve en önemlisi de Türkiye Cumhuriyeti'nin Rusya'dan aldığı S400leri savunma sistemine entegre etmek istemesiyle Türkiye'nin ABD tarafından F35 programından çıkarılması iki ülkenin diplomatik ilişkilerinde negatif etki oluşturdu.

Burada Türkiye için oldukça önemli bir konu olarak okunması gereken şey; Türkiye Cumhuriyeti'nin 1960'ların başlarından itibaren balistik füze tehdidi altında olduğudur. SSCB, Suriye ve Irak 1960'lı yılların başlarından itibaren balistik füzeleri savunma sistemlerine entegre etmiştir. 1980'li yıllardan itibaren Libya, Rusya ve Kuzey Kore'de kendi oluşturdukları füze sistemlerini ileri düzeye taşımaya çalışmışlardır. Türkiye ise 1960'lı yıllardan beri hava savunma sistemine sahip olmaya çalışmış ancak girişimleri başarılı olamamıştır.

Bu talebini NATO'ya ileten Türkiye, Almanya Hollanda ve ABD'nin envanterinde bulunan hava savunma sistemleri Türkiye'ye konuşlandırılmıştır. Ancak Türkiye bunu yeterli görmemiş ve kendi hava savunma sistemini oluşturmak için bir girişimde daha bulunmak istemiştir. Birçok arayış girişimden sonra Rusya ile S400 alımlarına yönelik görüşmeler başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti bir NATO üyesi olduğu için Rusya'dan alınan S400'ler konusunda Amerika Birleşik Devletleri tarafından oldukça sert bir tepki ile karşılaşmıştır.

Alınacak olan S400'lerin NATO ekipmanları ile uyumlu olmamasından dolayı ve NATO'da kullanılan teknolojilerin güvenliğini tehdit ettiği iddiasıyla Türkiye'nin bu alımına karşı çıkmış ve Rusya'yı da ticari ilişkiler bakımından tehdit etmiştir. Bununla kalmayan ABD 2017 yılında Türkiye'yi de CAATSA yaptırımlarıyla kontrol altına almaya çalışmıştır. Hatta Türkiye'yi de F35 savaş uçaklarının üretim ve satış programından çıkarmayı düşündüklerini söylemiştir.

Nitekim 2017'de ABD Kongresi yaptırım kararlarını onaylamış ve Rusya ile savunma alanında iş birliği yapan kurumlara ve kişilere yaptırım kararı almıştır. Dönemin Amerikan başkanı Donald Trump Türkiye'nin Rusya'dan s400 füzelerini almak istemesinde geçmiş dönem başkanı Obama'yı sorumlu tutmuş, Obama döneminde Türkiye'nin taleplerinin yerine gelmediğinden dolayı böyle bir seçeneğe gitmek zorunda kaldığını söylemiştir (<https://www.bbc.com>, 2019).

Sonuç olarak Türkiye F35 programından çıkarılmış ve teslim alması gereken uçaklar iptal edilmiştir. Neden olarak ABD'nin S400 ve f35 sistemlerine aynı anda sahip olunmasının projenin güvenliğini tehlikeye atacağı ve teknolojisi gizli kalması gereken mühimmat ve silahların teknik bilgilerinin Rusya'nın eline geçmesinin ABD ve NATO için sorun olacağı belirtilmiştir (İsmail Burak, 2021).

Burada dikkatimizi çeken iki konu mevcuttur. Birincisi dönemin ABD Başkanı Donald Trump'ın Türkiye'nin S400 alımlarına ABD içindeki yönetici ve senatörlerin Türkiye'ye karşı büyük yaptırımların yapılması gerektiğini söylemelerine rağmen, Trump'ın bunun yerine Türkiye ile müzakereleri teşvik etmesi ve "Türkiye'yi suçlamıyorum, bu Obama'dan kalan bir problem" açıklamasıyla aslında Türkiye'den yana da bir tavır aldığını veya Türkiye ile ilişkileri zora sokmama taraftarı olduğu okunabilmektedir. Bu sağduyulu olarak görülebilecek tavır Türkiye'nin bölgedeki gücünü, geldiği konumu, güçlü bir müttefik oluşunu, Doğu-Batı arasında kilit bir ülke olduğunu kanıtlar nitelikte olup, bu şekilde bir çatışmanın ABD'yi ve bilhassa NATO'yu etkileyecek bir sonuç doğurabilme potansiyelinin göz önüne alınmasıyla gösterilmiştir.

Bahsettiğimiz dikkat çeken ikinci konu ise ABD'nin Rusya'ya karşı bir gizlilik içinde olduğu ve NATO'nun kullandığı teknolojinin Rusya'nın eline geçmesi halinde sorunlar doğabileceğini ve bundan endişe duyduğunu belirtmesidir. Bu durum, Rusya'nın ABD için geçmişte, bugünde ve gelecekte bir tehdit unsuru olduğu ve olmaya devam edeceği,

bu tehdidin desteklendiği takdirde genişlemeci bir politika izleyerek büyüyeceği ve bunun Batı'ya, bilhassa Avrupa Birliği ve NATO'ya iktisadi, askeri ve politik bakımdan zarar verebileceği argümanını ortaya koyabilmektedir. Halihazırda elindeki enerji kozunu Batı'ya karşı bir silah olarak kullanan Rusya, olası bir büyümeyi ve gücü yakaladığında elindeki tehdit unsurlarını arttırmış olacak ve Rusya'nın enerji bağlamında tekelinde olan Batı birtakım zorluklar içerisine girebilecektir.

5.3. NATO Çerçevesinde Rusya ve Türkiye'nin Dış Politika Adımları

Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri perspektifinden değerlendirilen ilişkiler NATO bağlamında incelendiğinde, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Rusya ve NATO ilişkilerinde bir denge sorunu olduğu görülmektedir. Aslına bakıldığında bu denge sorununun İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren başladığı yorumlanabilmektedir. II. Dünya Savaşı AB'yi ekonomik ve siyasi bakımdan oldukça zor bir döneme sokmuş ancak Amerika Birleşik Devletleri bu yıkımdan doğrudan etkilenmemiştir. Sovyetler Birliği ise topraklarında savaş hareketleri baş gösterse de çok büyük bir coğrafyaya hâkim olduğu için Avrupa ülkeleri kadar etkilenmemiştir. Nitekim Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği o dönem tarih sahnesinde güçlü kalan iki devlet, iki ayrı kutbu simgelemiştir.

Savaşın ilerleyen zamanlarında, 1949 yılında Kuzey Atlantik Paktı denilen NATO kurulmuş ve NATO'ya bağlı neredeyse tüm ülkeler Amerika'ya iktisadi, askeri ve politik bakımdan bağlı kalmıştır. Zira Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin NATO bağlamında çıkar çatışmalarından bahsederken Amerika o dönem bir aktör olmakta ve Rusya'nın NATO ile ilişkilerinde önemli rol oynamaktadır.

Aslında İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ülkeleri ve bilhassa Belçika, Fransa, Hollanda gibi ülkeler Sovyetler Birliği'nin genişlemeci politikasından ve Doğu Bloğu sayılan ülkelere oldukça tedirgin olmuş ve onların izlediği politikaları bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmiştir. Hal böyleyken Batı Avrupa ülkeleri ABD öncülüğünde NATO'yu kurmuştur. Sovyetler Birliği de aynı Batı gibi düşünmüş ve NATO'nun kurulmasını kendisi için bir tehdit olarak algıladığından dolayı Varşova Paktı'nın kurulmasına öncülük etmiştir. NATO'nun silahlanması, askeri kapasitelerini arttırması ve

Avrupa'da doğacak olan savaş tehlikesi Sovyetler Birliği nazarında bir tehlike olarak algılanmış ve savunma sağlayıcı bir önlem olarak 14 Mayıs 1955'te kurulmuştur.

II. Dünya Savaşı akabindeki dönemde Batı'da, Sovyetler Birliği'nin Doğu'da ve Batı'da bir güvenlik meselesi olacağı şeklinde yorumlamada bulunulmuş ve Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikasının önünün kesilmesi gerektiği savunulmuştur. Bu iddia Amerika Birleşik Devletleri tarafından sesli bir şekilde dile getirilmiş ve NATO altında birleşen ABD'ye bağlı olan ülkeleri kendisine destek vermeleri konusunda bir strateji izlemiştir.

Soğuk savaşın başladığı yıllardan itibaren Amerika Birleşik Devletleri ve bağlı olduğu NATO ile SSCB arasında nükleer anlamda bir yarış başlamış, 1970'li yıllara girerken nükleer silahlanma konusunda eşitlik sağlanmış ve istendiği takdirde dünyanın birden fazla kez yok edilebileceği şeklinde bir silahlanma düzeyine ulaşılmıştır. Nükleer silahlanmanın ülke ekonomilerine getirdiği yük sebebiyle, 1970'li yılların başlarından itibaren Doğu ve Batı iki kutbu arasında bir yumuşama safhasına geçilmiş ve silahsızlanma görüşmeleri başlamıştır (Muharrem, 2005).

Her ne kadar 1980'li yılların başlarından itibaren silahsızlanma adı altında yapılan barış görüşmeleri yaşanan gelişmelere bağlı olarak sekteye uğrasa da Sovyetler Birliğinde Gorbaçov'un iktidara gelmesiyle tekrar ikili ilişkiler normalleşme sürecine girmiştir. Ancak Sovyetler Birliği'nin 1979'da Afganistan'a asker göndererek bir müdahalede bulunması ve 9 yıl süren bir savaşın ardından 15 Şubat 1989 tarihinde geri çekilmesi ve müdahalesinin başarısızlıkla sonuçlanması bunun yanında iktidarda olan Gorbaçov'un izlediği yenileyici dış politikalarla birlikte Sovyetler Birliği ve Doğu bloğu hızlı bir çöküş dönemine girmiştir.

11 Eylül 2001 yılında New York'ta gerçekleşen terör saldırısının akabinde Rusya'nın ABD'ye olan tavrını değiştirdiğini ve teröre karşı iş birliği adı altında ikili ilişkilerde pozitif bir gelişme olduğundan bahsetmiştik.

Hatta bu pozitif ilerleme NATO ve Rusya arasında NATO-Rusya Konseyi'nin kurulmasına öncülük etmiştir. Bu konsey; RF'nin NATO'nun içinde bir çeşit gözlemci olarak bulunduğu ve ikili ilişkilerde karşılıklı güven zemininin tesisi için NATO'nun aldığı kararlarda karar alma süreçlerinin takip edildiği bir yapı olarak kurulmuştur (Armağan K. , 2004).

İkili ilişkilerde süregelen olumlu ivme ilerleyen süreçte stratejik iş birliklerine dayanırken, NATO'nun Sovyetler Birliği'nin bölgesine kadar yayılcı bir politika izlemesi bu alanda askeri anlamda silahlanması ve günden güne faaliyetlerini ilerletmesi Rusya tarafından olumsuz karşılanmış ve hareketlenmeye başlayan Rusya-NATO ilişkilerine bir nevi darbe vurulmuştur.

Burada dikkatle okunması gereken husus, 21. yüzyılın başlarında Rusya ve NATO ilişkilerinde yaşanan inişli ve çıkışlı diplomasi trafiği Putin'e göre aslında bir istikrarsızlık değil onun "başarıya ulaşmak için her yol mübahtır" ilkesi ile hareket etmesi, eylemleri sonuç ve başarılarla değerlendiren bir dış politika izlemesinin sonucu olduğu çıkarımı yapılabilir. Nitekim başta ABD olmak üzere NATO ile kurulan ilişkiler de olumlu veya olumsuz olarak izlenen her politika Rusya'nın NATO'ya bağlı olmadığını ABD ile ilerletilen diyalogun sadece çıkar ilişkilerine bağlı olduğunu yani kendi ilke ve hedeflerinden başka farklı bir devlete mahkûm olmadığını kanıtlama çabası olarak yorumlanabilir.

Ancak Amerika Birleşik Devletleri tarafından Rusya kanadının izlemiş olduğu bu dış politika çok daha farklı algılanmıştır. Çünkü NATO'nun Sovyetler Birliği coğrafyasına doğru genişlemeci bir politika izlemesinin Rusya tarafından hoş karşılanmaması NATO'ya bir yol çizdirmiş ve NATO almış olduğu kararlara Rusya ile iş birliği yoluna gitmiştir. 1997 yılında dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin'e bir sus payı olarak Rusya'ya söz hakkı veren ancak veto hakkı vermeyen Daimî Ortaklık Konseyi'nin teklif edilmesi NATO'nun, Rusya'nın izlediği dış politika çizgisini kendi amaçları doğrultusunda değiştirmesinin kanıtı olarak okunmaktadır (Daniels, 2002).

Ancak bunu yaparken Rusya'nın saldırgan bir politika izlemesinin önüne geçmek için bulunduğu konumu, askeri ve iktisadi kapasitesini bilerek bu bağlamda ilişkilerini negatif yöne çekecek adımlarda bulunmamaya da özen göstermiştir.

Burada iki lider arasındaki strateji farklılıklarından bahsedecek olursak; Boris Yeltsin döneminin Rusya'sı, dışarıya bağlı, iktisadi bakımdan bağımsız olamayan ve bölge güvenliği için tehdit unsuru olan birçok faktörün ortadan kalkmasını amaçlayan, dış politika stratejilerinde bir istikrar yakalanması ve "Güçlü Rusya" oluşturma hedefi için Batı bloğu ile ilişkilerin ilerletilmesini zorunlu olarak gören bir anlayışla hareket etmiştir. Ancak Vladimir Putin iktidarının gelmesi ile Boris Yeltsin'in bu stratejisi üzerinde

yoğunlaşmış, ancak farklı olarak milli menfaatlerin sağlanması için az önce de bahsettiğimiz gibi dış politikada askeri siyasi ve iktisadi olarak atılan adımların sonuç ve getirdiği başarılar bağlamında değerlendirilmesi gerektiği anlayışını benimsemiştir.

2000 yılının başlarında Rusya'nın dış politika stratejilerinde nasıl bir yol izleyeceğine dair bir belge Vladimir Putin tarafından imzalanmış, Sovyetlerin dağılması ile tek kutuplu bir dünya düzeninin oluşmasına karşı kendini nerede ve nasıl konumlayacağına dair net bir görüş ortaya koyulmuştur. İmzalanan bu belgede tek kutuplu bir düzenden ziyade çok kutuplu bir dünya düzeninin olumlu sonuçlar doğurabileceği düşünüldüğünden bunun kurumsallaşması için çalışacağını belirtmiştir. NATO ile olan ikili ilişkilerinde ise Rusya daha olumlu ve yumuşak bir diplomasi taraftarı olduğunu beyan etmiştir (Utku, Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları, 2004).

Bu isteklerinin yanında NATO'nun Doğu Avrupa'ya doğru yayılcı bir politika izlemesi ve kendine katılan yeni devletlerin topraklarına konvansiyonel silahların konuşlandırılmasını endişe ile takip ettiğini açıkça belirtmiştir (Cengiz E. , 2004).

İmzalanan bu belgenin akabinde Rusya, 2000 yılının nisan ayında "Rus askeri Doktrini ve Ulusal Güvenlik Konsepti" adı altında başka bir belge açıklamış ve NATO'nun, gücünü yetkili olduğu bölgelerin dışına taşımaması ve bilhassa üye olan devletlerin topraklarında güçlenme çabasının hem Batı hem de Doğu için dengeli dış politika yapımını zarara uğratacağından bahsedilmiştir (KURT, 2018).

Açıklanan bu belgelerde dikkat çeken bir husus vardır; Rusya'nın NATO ile ikili ilişkilerinden bahsedildiğinde "dost" kavramı yerine yalnızca "iş birliği" kavramından bahsedilmesidir. Buradan yeni Rus dış politika stratejilerinde menfaat odaklı bir diplomasi olması gerektiği yorumlanabilmektedir. Yani dış politikada atılan tüm adımlar Rusya'nın iktisadi, politik, askeri ve sosyal alanlarda gelişmesine olanak sağlamalıdır ilkesi yeni Rus iktidarının ana hedeflerinden biridir.

RF'nin attığı adımlar her ne kadar Batı'ya karşı bir güç göstergesi olarak görülse de Vladimir Putin'e göre Doğu ve Batı arasında dengeli bir siyaset izlemek her iki taraf için de olumlu sonuçlar doğurabilecektir.

Türkiye'nin 2000 sonrası dönemle birlikte değişen yeni dünya düzeninde önemi gittikçe belirgin olmayan başlamıştır. Bu, Türkiye'nin dünyadaki iktisadi ve politik menfaatlerin

birleştigi bölgenin tam merkezinde olmasından, Doğu'yu ve Batı'yı birleştiren, bir köprü görevi gören ülke olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti NATO için de bu bağlamda önemini arttırmaktadır. Zira Rusya'nın Orta Asya'da ve bilhassa Kafkaslarda izlediği politikaların dengelenmesinde, Akdeniz'e olan geçişi kontrol etmede ve terör konusunda da NATO'ya destek veren bir ülke olmuştur. Ayrıca Ortadoğu coğrafyasına komşu olmasından ötürü NATO'nun Ortadoğu hudutlarının korunmasında da büyük bir rol üstlenmektedir (Armağan K. , 2002).

Zaman olarak yakın dönemde bunun en iyi örneğini 2010 yılının sonlarında Tunus'ta başlayan Arap Baharı olarak adlandırılan hükümet karşıtı protesto ve halk ayaklanması olarak görmekteyiz. Tunus'ta başlayan ve Ortadoğu'nun birkaç ülkesine daha sıçrayarak büyüyen bu ayaklanmalar NATO'nun bir risk altında olduğunu ve bu riskin müttefiki olduğu Türkiye'nin sınırlarında baş gösterdiğini görmekteyiz. Yani başka bir deyişle NATO'nun ve güvenliğinin Türkiye'nin güvenliğinden geçtiği yorumlanabilir.

Nitekim bunun en iyi örneğini yine Arap Baharı sonrası başta Suriye olmak üzere Ortadoğu coğrafyasında çıkan çatışmalarda ikamet ettikleri ülkeleri terk etmek durumunda olan mülteci problemi, Avrupa Birliği ve NATO tarafından güvenliği dahi tehdit edebilecek bir unsur olarak görülmüştür. Bu hususa istinaden Avrupa Komisyonu sığınmacıların Avrupa'ya ulaşmasına engel olmak için Türk hükümetine 3 milyar euroluk ek fon sağlamayı planlamıştır. Bunun çözülemeyecek risklere dönüşmeden harekete geçmek gerektiği savunularak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne bu hususta mali olarak destek verilmiştir. Ancak burada belirtmek gerekir ki Türkiye Suriyeli mülteciler konusunda beklediği desteği ne Avrupa'dan ne de NATO 'dan bulamamış hatta NATO, Türkiye Cumhuriyeti'nin terör örgütleri ile mücadelesinde dahi beklediği desteği vermemiştir.

Yine buna en iyi örnek Türkiye'de gerçekleşmesi planlanan 15 Temmuz 2016'daki ki silahlı darbe girişimi sonrasında halihazırda NATO'da görev alan ve FETÖ'ye mensup olduğu tescillenen askerlerin desteklenmesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin PKK-YPG ve PYD terör örgütlerini silah anlamında desteklemesi ve Türkiye'nin tüm bunlar dahilinde Rusya ile yakın ilişkiler geliştirmeye başlayarak Batı'da bulamadığı desteği Doğu'da aramaya çalışması, Türkiye ve NATO ikili ilişkilerinde o dönem bir kırılma meydana getirdiği çıkarımı yapılabilir.

Rusya bağlamında baktığımızda en başından beri bahsettiğimiz NATO'nun bu yayılmacı politikası, Rusya tarafından bir tehdit unsuru olarak değerlendirilmiş ve hatta Gürcistan'ın NATO'ya üye olmak istemesi de NATO'nun bir dönem dönüşüm adı altında Rusya ile ilişkilerini normalleştirmek istemesinin önünü kesmiştir (Mehmet Seyfettin, 2012). Hatta Rusya, Gürcistan'ın NATO tarafından 2008 yılında verilen üyelik taahhüdünü askıya almasını ve Rusya sınırlarına olası bir silahlanmaya gitmemesi yönünde söz istemiştir.

Sadece Gürcistan değil Estonya, Letonya, Romanya ve Slovenya gibi ülkelerin de NATO'ya dahil olması Rusya ve NATO ilişkilerinde içinden çıkılmaz bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bu devletlerin üyeliğine dair Rusya'nın görüşü, NATO'nun bir çevreleme politikası izlediği için bu tür adım attığına dairdir.

Yaşanan bu gelişmelerin akabinde Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi ile Rusya ve Ukrayna arasında bir kriz patlak vermiş ve bu krizden sonra NATO Ukrayna'ya destek vererek Rusya'yı Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü işgal ettiği gerekçesiyle kınamıştır. Bununla birlikte NATO bazı tedbirlere gitmeyi gerek görmüş ve Hazırlık Eylem Planı olarak hazırladığı bazı askeri tedbirleri uygulamaya karar vermiştir (Şafak, 2016).

NATO'nun ikircikli bir tutum içerisinde olduğunu görmek mümkündür. Nitekim terörle mücadele adı altında girdiği Ortadoğu'da ve sonrasında atmış olduğu adımların birbirleri ile çeliştiği ve bir tutarsızlık gösterdiği görülmüş bu durum başta Türkiye Cumhuriyeti Devleti olmak üzere hoş karşılanmamıştır. Teröre karşı beklediği desteği NATO'dan alamayan Türkiye, ikili ilişkilerde güvenlik ve terör konularında görüş ayrılıklarının farkına vararak izlediği dış politika stratejilerinde farklı analizlerde bulunmuştur (Yiğittepe, 2018).

Yakın zamanda NATO ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti ikili ilişkilerinde bazı problemler baş göstermiş ve Türkiye Karadeniz üzerinden komşusu olan ve aynı coğrafyayı paylaşan Rusya'ya bir yakınlık gösterme stratejisine gitmiştir. Burada Türkiye'nin amacı NATO'nun belirlediği çizgiden çıkmadan ve ikili ilişkileri daha çok krize sokmadan yeni ve güçlü güvenlik adımları atmayı amaçlamaktır.

Buna en iyi örnek Suriye'de yaşanan iç savaşın akabinde oluşan krizde başta NATO olmak üzere farklı uluslararası örgütlerin bu problemde herhangi bir çözüm yolu üretememesinden dolayı Türkiye Cumhuriyeti'nin Rusya ve İran'la ilerletmiş olduğu ikili

iş birliği (Soçi ve Astana süreçleri) başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Avrupa Birliği ve NATO'yu rahatsız etmiştir.

Türkiye'nin bu hamlesi aslında kendi güvenliğini sağlama amacı ile yapılırken Batı tarafından bir tehdit unsuru olarak algılandığı açıktır. Nitekim Türkiye'nin bulunduğu bölgede güçlü bir silah envanterine sahip olması ve bu envantere sahip olabilmek için yakın çevresiyle iş birlikleri ve pozitif diplomasi kurması, kara ve hava hareketlerinde bağımsız bir politika izlemesi Batı'nın dikkatini çekmiş ve Türkiye'nin jeopolitik konumunun güçlenmesini ve bölgesel aktör olmasının yollarının açılmasına şüphe ile yaklaşmıştır.

Burada gözden kaçırılmaması gereken bir nokta vardır. Türkiye'nin aslında bu adımları kendi güvenliğini sağlamak amacıyla atılması başta olmak üzere NATO ve Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini dengelemeye yönelik olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

Bu dengeleme stratejisi aslında Türkiye'nin ittifak içinde olduğu NATO'dan bağımsız olarak güvenlik politikaları geliştirebilmesinin en güçlü örneğidir. Zira Türkiye Cumhuriyeti Devleti karşı karşıya kaldığı 15 Temmuz darbe girişiminden sonra Fırat Kalkanı Harekâtı, Zeytin Dalı operasyonu ve Barış Pınarı Harekâtı gibi birçok sınır ötesi operasyon gerçekleştirmiş ve bunun akabinde Libya'ya asker gönderme tezkeresi dahi TBMM'de kabul edilmiştir. Tüm bu adımlar Türkiye'nin bağımsız bir güç olma stratejisinin zeminini hazırlamıştır.

Yani ulaştığımız sonuç Türkiye'nin devlet menfaatleri ve milli güvenliği için Rusya dahil tüm ülkelerle iş birliği içine girmesi pozitif diplomasi yolunu tutması küresel siyasetin bir neticesi olarak yorumlanmalıdır. Nitekim küresel eşitliğin sürekli değişik kalıplara girdiği yeni dünya düzeninde ülkelerin de farklı diplomasi yolları üzerinde adımlar atması ve farklı güvenlik tedbirlerine başvurmaları oldukça doğaldır.

Çok denklemlili bir düzen içine evrilen dünyadaki devletler kendi başlarına yani bağımsız bir şekilde karşı karşıya kaldıkları tehditleri ve güvenlik problemlerini aşmak istemektedirler. Türkiye perspektifinden bakıldığında Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Batı ile ilişkilerini kesmek veya Doğu ile ilişkilerini arttırmak odaklı olmaktan ziyade Doğu ve Batı Blokları arasındaki dengeyi sağlayarak bu yönde bir dış politika stratejisi izlemeyi tercih etmektedir. Örneklendirmek gerekirse Türkiye Cumhuriyeti Rusya ve NATO gibi

Doğu ve Batı arasında herhangi bir tercihte bulunmak yerine rasyonel temelli güvenlik stratejileri izleyerek başta kendi sınırlarında yer alan terör unsurlarını temizleyerek ve iktisadi menfaatlerini en üst düzeye çıkararak güvenlik politikalarını belirlemeye çalışmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Rusya ve Türkiye'nin diplomatik ilişkilerine tarihsel arka planda baktığımızda oldukça eski ve köklü bir diyaloga dayanmakta olduğunu görmekteyiz. Yıllardır süregelen bu diplomatik ilişkilerin seyrinde görülen odur ki, her iki devletin milli çıkarlarına ve küresel dönemlere endeksli olarak inişli ve çıkışlı bir çizgiyi takip etmiştir. Her ne kadar yeni Türk Devleti'nin öncülü olan Osmanlı ile Ruslar, geçmişte dahi büyük bir rekabet içinde olsalar da Osmanlı Devleti'nin zayıflamaya başladığı dönemleri ile ortaya çıkan olumsuz ilişkilerin akabinde I. ve II. Dünya Savaşları'ndan sonra yani 20 yüzyılın ortalarında daha net görülen diplomatik diyaloglara ve iktisadi, politik ve sosyal iş birliklerine yeni bir sayfa açılmıştır.

Geçmiş dönemlerde zaman zaman pozitif ve negatif ilişkiler içinde olan Türk-Rus ilişkileri 1919-1923 tarihleri arasını kapsayan Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'nda Sovyetlerin yardımı, 1930'lu yıllardan sonra gerçekleşen sanayi sektöründe olan işbirlikleri ve ortaklıklar, 1984 yılında dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Turgut Özal öncülüğünde imzalanan doğalgaz anlaşması ve bunun ardından iki ülke arasındaki işbirliğini arttıran Mavi Akım projesi, 1999 yılının Kasım ayında dönemin başbakanı Bülent Ecevit'in Rusya'nın başkentine bir ziyarette bulunması, bu ziyarette terörizme ve aşırılıklara karşı mücadele konusunda işbirliği mutabakatlarında bulunulması ve bunun akabinde 2004 yılında Vladimir Putin'in Ankara'ya bir ziyarette bulunması ve yine terörden ekonomiye, enerjiden savunma sanayiine kadar birçok alanda yapılan görüşmelerle birlikte Türk-Rus ilişkilerinin daha pozitif bir döneme girdiğini kanıtlar niteliktedir.

Burada şu gerçek unutulmamalıdır ki tarihsel arka plana odaklandığımızda ilişkilerin dönemsel olarak oldukça inişli çıkışlı bir yapıya sahip olması, tarihi süreçler dikkate alındığında Rusya'nın Türkiye için geçmiş dönemlerden beri bir güvenlik tehdidi oluşturmasıdır. Nitekim Rusya bölgede oldukça etkili bir güce sahiptir ve bu güç onu genişlemeci dış politika adımlarına yöneltmiştir. Bunu Rusya'nın tarih boyunca sıcak denizlere inme politikasından yakın dönemde Gürcistan'a girmesine kadar olan örneklerle anlatmak mümkündür. Bununla birlikte Türkiye'nin dönem itibariyle Avrupa-Atlantik odaklı bir dış politika stratejisi benimsemesi de Rusya açısından güvenlik ve enerji konularında bir endişe oluşturmuştur. İşte tüm bu adımlar Türkiye'yi güvenlik açısından

kuşkulandırmış ve ikili ilişkilerde kırılğan bir diplomatik çizgi oluşmasına sebep olmuştur.

2000'li yılların başlarında hem Türkiye hem de Rusya'da gerçekleşen iktidar değişimi ile Türkiye ve Rusya arasında dış ticaret hacmi pozitif yönde gerçekleşmiştir. İnşaat ve enerji gibi sektörlerde iş birliği hacmi artsa da en büyük ekonomik gelişim Turizm kolunda gerçekleşmeye başlamış, önceleri bavul ticareti ile kendini gösteren bu sektör ardından Rusların tatil tercihlerini en çok Türkiye olarak belirlemeleri ile göz ardı edilmeyecek bir büyüklüğe ulaşmıştır.

Tüm bu gelişmelerin ve diplomatik alanda gerçekleştirilen pozitif görüşmelerin akabinde yeraltı kaynaklarıyla dünyada oldukça güçlü bir söz sahibi olan Rusya ve Türkiye arasında enerji bağlamında da birçok yeniliğin önünü açmıştır. Kısaca örnek vermek gerekirse Rus doğalgazının Trakya üzerinden Avrupa'ya nakliyesini içeren Türk Akımı projesi Rusya ve Türkiye arasında oldukça önemli bir iş birliği alanı oluşturmuş ve Avrupa bazlı bakıldığında enerji arz güvenliği konusunda Türkiye'nin konumu oldukça belirgin hale gelmiştir. Bunun yanında yine Rusya ve Türkiye arasında gerçekleşen Akkuyu Nükleer güç santralinin temellerinin atılması ve yapımına başlanması Türkiye'nin enerjide dışa bağlı olan pozisyonunun bir nebze kırılmasına ve ekonomik olarak Türkiye'ye fayda sağlanmasına zemin hazırlamıştır.

Anlatılan bilgiler aslında bize karşılıklı bağımlılık (interdependence) ilkesini ortaya çıkarmakta ve bunun tüm taraflar için faydalı olacağını kanıtlamaktadır. Soğuk Savaş sonrası küresel sistemde gerçekleşen köklü değişim ve yeni dünya düzeni, başta da belirttiğimiz gibi artık küresel aktör sayılabilecek devletleri birbirine muhtaç hale getirmiştir. Örnek vermek gerekirse enerji konusu tüm dünya için oldukça önemli bir konu olmakla birlikte enerjiye güvenli bir şekilde ulaşmak daha büyük önem taşımaktadır. Türkiye ise bu konuda baştan beri sunduğumuz delillerle birlikte oldukça güvenli bir transit ülkedir. Çünkü Türkiye de bilhassa Avrupa'da olduğu gibi ihtiyacı olduğu enerjinin neredeyse tamamını ithal eden bir ülkedir. Örneğin doğalgaz ihtiyacının çok büyük bir kısmını Rusya'dan ithal etmektedir. Burada detaylı bir örneklendirme yaparsak Rusya, Türkiye ve Avrupa Birliği için doğalgaz tedarikçisidir. Türkiye ise Doğu ve Batı arasında kilit bir konumdadır. Rusya'daki doğalgazın hem Türkiye'nin hem de Avrupa'nın ihtiyacını sorunsuz karşılayabilmesi için taraflar var aslında hem ticari hem

de diplomatik ilişkilerin pozitif çizgide gelişmesi gerekir. Karşılıklı bağımlılık teorisini anlatırken tüm devletlerin birbirlerine ihtiyacı olduğu tezi aslında bu örnekle genel manada desteklenmektedir.

Türkiye perspektifli bu konuyu dikkate alırsak; burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus şudur ki; her ne kadar Türkiye Cumhuriyeti enerjide dışa bağımlı olsa da ve kullandığı enerji kaynaklarını da en çok Rusya'dan temin etse de burada sadece Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığından ziyade karşılıklı bir bağımlılık ilkesinin oluştuğunu söylemek en doğru ifade olacaktır. Netice itibariyle biraz önce verdiğimiz Mersin Akkuyu'da gerçekleştirilen nükleer santral örneği hem Türkiye'ye hem de Rusya'ya fayda sağlayacaktır. Burada karşılıklı bir iş birliği söz konusudur.

Bunun yanında Türkiye ve Rusya arasında gerçekleşen olumsuz süreçler ve beraberinde gelen krizlerde (uçak krizi, Karlov suikastı vb.) dahi Rusya'dan Türkiye'ye verilen doğal gazda herhangi bir kesinti yaşanmamıştır. Burada önemli olan ve altının çizilmesi gereken husus şudur ki; Rusya gibi ekonomik temelleri tamamen enerji ihracatı üzerine kurulu bir ülke, Türkiye gibi sadık müşterilerini kaybedemez. Çünkü her ne kadar Türkiye enerjide Rusya gibi enerji devi olan bir ülkeye bağlı ise Rusya da Türkiye'nin enerji konusundaki talebine bağlıdır. Dolayısıyla ortada karşılıklı bağımlılık durumu söz konusudur.

Devletler arası diplomatik ilişkiden bahsederken zaman zaman ortaya çıkan problemlerin var olacağı yadsınamaz bir gerçektir. Fakat bu problemlerin ekonomik iş birliğine ve dış ticaret hacimlerine etkisinin minimum düzeyde olması taraflar için önemlidir. Nitekim bu husus karşımıza “kompartımanlaştırma siyasetini” (compartmentalization) çıkarmaktadır. Bu kavram aslında politik ve iktisadi konuları birbirinden ayırır. İki devlet arasında olası bir sorunun politik düzeyde kalması ve mali yönden ikili ilişkileri minimum düzeyde etkilenmesini savunur. Aynı zamanda Karşılıklı Bağımlılık teorisini destekler niteliktedir.

Bu da bize gösterir ki her ne kadar iki ülke arasında tamamen stratejik ortaklık şeklinde nitelendirilebilecek bir diplomatik ilişki olmasa da iki ülkenin kendi çıkarları doğrultusunda izledikleri dış politika adımları bir bütün olarak ele alındığında bilhassa turizm ve enerji kollarına bakıldığında bu alanlarda stratejik sayılabilecek adımlar atıldığını görmekteyiz.

Tüm bu bilgiler bize her ne kadar Türkiye ve Rusya arasında olumlu adımların atıldığını gösterse de iki ülke arasında hayli görüş farklılıkları da olup dış politikada çatışılan bazı noktalarda olmuştur. Nitekim buna örnek olarak Ortadoğu'yu kasıp kavuran Arap baharı ile başlayan Suriye krizini vermek mümkündür. Yadsınamaz bir gerçek olarak belirtilmelidir ki Ortadoğu'da gerçekleşen savaş en çok Türkiye'yi etkilemiş ve Türk Silahlı Kuvvetleri kendi sınır güvenliği başta olmak üzere Suriye'ye yönelik birçok operasyon gerçekleştirmiştir. Bu operasyonlarda Rusya ile ortak adımlar yapılması planlansa da Rus hükümetinin Suriye hükümeti ile olan Türkiye'yi memnun etmeyecek şekilde yürütülen ilişkileri Türkiye'yi rahatsız etmiştir.

Bununla birlikte IŞİD terör örgütünün Türkiye sınırlarında yuvalanması ve Suriye topraklarında güç kazanması Türkiye ve Rusya için aynı doğrultuda bir tehdit olarak görülmüş ve IŞİD ile mücadelede ortak karar alınmıştır. Ancak daha sonra Rusya kanadı PKK'nın alt kolu PYD terör örgütüyle bir iş birliği içine girmiş ve bu durum hem Rusya'nın dış politikada gerçekleştirdiği ikircikli tutumu göstermiş hem de ilişkilerde bir güven sorununu meydana getirmiştir.

Görüleceği açıktır ki Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilere baktığımızda her ne kadar olumlu dönemleri olduğunu görsek de birçok krizin baş gösterdiğini de ancak tarihsel arka plana ve jeopolitik konumlara bakıldığında her halükârda birçok ortak gayenin ve iş birliği alanlarının da olduğu ve olması gerektiği aşıkardır. Nitekim bölgesel ve küresel anlamda izlenilen stratejiler ikili diplomatik ilişkilerin sağlam zeminde olmasını destekler niteliktedir.

Çünkü genel anlamda Türkiye ve Rusya birbirlerine diplomatik ve ekonomik olarak ihtiyaç duyan ülkedir. Bunu en net şekilde ifade edebileceğimiz örnek Türkiye'nin Batı bloğu ile pozitif ilişkiler içinde olması ve aynı zamanda Rusya ile de ilişkiler kurarak Doğu kanadı ile de siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkilerini güçlü tutmasıdır. Türkiye bu şekilde her iki kulvarda da elini güçlendirmiş olmaktadır. Rusya bazlı baktığımızda ise çalışmamızın bazı bölümlerinde ifade ettiğimiz gibi Türkiye'nin aslında Rusya tarafından Batı'ya açılan bir kapı ve Rusya'nın kendi dış politika adımlarını atarken Türkiye ile kurduğu ilişkilerde Türkiye'yi Batı'ya karşı bir denge mekanizması olarak gördüğü açıktır. İşte tam bu yüzden Rusya ve Türkiye her ne kadar birçok konuda amaç farklılıklarına ve politik ayrılıklara düşse de II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve

Sovyetler Birliği'nin okmesi ile kendini iyice belli eden yeni dünya düzeninde söz sahibi olabilmek ve gcl kozları elde tutabilmek amacıyla iş birliklerine ve ortak akılla hareket etmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağır, O. ve A. Baharçıçek (2020). Türkiye-Rusya İlişkilerinin Suriye Krizi Bağlamında Değerlendirilmesi. *Analytical Politics*, 4.
- Mollamehmetoğlu, A. (2010). Avrasya'nın Kilidi Karadeniz. Ahmet Şefik Mollamehmetoğlu içinde, *Avrasya'nın Kilidi Karadeniz*. Ankara: Dama Yayınları.
- Akgül, F. (2009). *Rusya ve Türkiye'de Avrasyacılık*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Aksu, M. (2017). Değişen Küresel Düzenin Yükselen Güçleri-Türkiye ve BRICS: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Turkish Journal Park Academic*, 135.
- Altuntaşoğlu, Z. (2003). Sürdürülebilir Kalkınma - Yenilenebilir Enerji ve Yenilenebilir Enerji, Kaynakları Kanun Tasarısı Taslağı. *TMMOB Türkiye IV. Enerji Sempozyumu Bildirileri* (s. 346). TMMOB Türkiye IV. Enerji Sempozyumu Bildirileri.
- Amineh, M. P. ve H. Houweling, (2007). Global Energy Security and Its Geopolitical Impediments—The Case of the Caspian Region. *Perspectives on Global Development and Technology*, 366.
- Amineh, M. P. ve H. Houweling, (2007). Global Energy Security and Its Geopolitical Impediments—The Case of the Caspian Region. *Perspectives on Global Development and Technology*, 366.
- Anar, S. (2021). Rusya'nın Orta Asya Politikasının Ekonomik Boyutu. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Orta Asya Araştırmaları Merkezi*, , 3.
- Arı, T. (2009). Türk Dış Politikasının Ana Ekseninde Bir Değişiklik Yoktur. T. Arı içinde, *Mülakatlarla Türk Dış Politikası* (s. 110-111). Ankara: USAK Yayınları.
- Armağan, K. (2002). Değişen Küresel Jeopolitikte Türkiye. *Avrasya Dergisi*, 4.
- Armağan, K. (2004). NATO'nun Doğu'ya Doğru Genişlemesi, Değişen NATO ve Bu Değişimde Enerjinin Rolü. *Stratejik Analiz*, 49-54.
- Azimagha, İ. (2010). Putin Dönemi Rusya'nın Türkiye Politikası,. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü YÜKSEK LİSANS TEZİ.
- Balcı, A. (2016). Yeni Dünya Düzeninde Jeopolitiğin Değişen Konumu. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
- Başaran, A. (2004). “Develüasyonlar Yurt Dışından Turizm Talebine Tesiri Çerçevesinde Subat 2001,Develüasyonunun Rusya Federasyonundan Türkiye'ye Yönelik Turizm Talebine Etkisi. *Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi* (s. 81- 84). Balıkesir: Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi.
- BTC Türkiye Direktörlüğü*. (tarih yok).
- Büyükakıncı, E. (2004). *Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye-Rusya İlişkileri*. İstanbul: İstanbul: Der Yayınları.
- Büyükakıncı, E. (2004). *Vladimir Putin Dış Politikasına Bakış*. s.144.
- Büyükakıncı, E. (2012). *Türk-Rus İlişkilerinin Değerlendirilmesi: Güvenlik Sorunsalından Çok Boyutlu Derinliğe Geçiş*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

- Cem, K. (1994). Türkiye Mucizesi İçin.. Vizyon arayışları ve Asya Modelleri. K. Cem içinde, *Türkiye Mucizesi İçin.. Vizyon arayışları ve Asya Modelleri* (s. 16-20). Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Cengiz, E. (2004). Rusya Federasyonu'nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askerî Doktrinler”, E. Büyükakıncı (ed.) *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Cengiz, Y. (2010, Nisan 12). *Tursab İstatistik Raporu*, . <http://www.tursab.org.tr/content/turkish/istatistikler/akrobat/ULKE/03arRusDerg.pdf>, Erisim:12.04.2010 adresinden alındı
- Cenk, P. (1999). 21. Yüzyıl Dünya Enerji Dengesinde Petrolün ve Hazar Petrollerinin Yeri ve Önemi. *PETROGAZ*, 25.
- Cumhuriyet. (1967, Mart 26). Türk-Sovyet İktisadi Yardım Anlaşması Dün İmzalandı. *Türk-Sovyet İktisadi Yardım Anlaşması Dün İmzalandı*.
- Çağrı, E. (2004). , “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün Etkileri. 140.
- Çağrı, E. (2004). ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün Etkileri. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 123-149.
- Daniels, R. V. (2002). On the Road to a ‘United Greater Europe’: Putin’s Patient Strategy. *New Leader*, 6-8.
- Danılov, D. (2005, Ocak). *Russia and European Security*. <http://www.isseu.org/chaillot/chai74.pdf> adresinden alındı
- Davutoğlu, A. (2013). Stratejik Derinlik. A. Davutoğlu içinde, *Stratejik Derinlik* (s. 232). İstanbul: Küre.
- Denk, N. (2000). 21.nci Yüzyıla Giderken Türkiye’nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi. *Harp Akademisi Yayını*, 20-21.
- Dışişleri Bakanlığı*, “*Türkiye’nin Güvenliği ve NATO ile İlişkileri*”. (2001, Ekim 14). <http://www.mfa.gov.tr/grupa/af/secura.htm>, 14 Ekim 2001. adresinden alındı
- Doğru, S. (2018). Akkuyu Nükleer Güç Santrali ve Enerji Bağımlılığımız. *STM Teknoloji Düşünce Merkezi*.
- Ediger, V. (2007). Enerji Arz Güvenliği ve Ulusal Güvenlik Arasındaki ilişki, Enerji Arz Güvenliği,. *SAREM* , 40.
- Ediger, V. (tarih yok). Enerji ve Siyaset: Türkiye-Rusya Enerji İlişkileri.
- Elnur, A. (2006). Sovyet İdeolojisi Çerçevesinde Türk Cumhuriyetlerinin Tarih Yazımı ve Tarih Eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi AİT Enstitüsü*, 175.
- Erdil, M. (2008, Ağustos 12).
- Erdoğan: Gürcistan’a Yardım Edeceğiz* . (2008, Ağustos 15). <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-172008-08-15-voa2-88102582/862947.html> adresinden alındı
- Erdoğan’dan NATO’ya ‘Karadeniz’ Çağrısı. (2016, Mayıs 11). *Al Jazeera Türk*.

Ersungur, M. ve Kerem Karabulut. (2007). Türkiye ile Diğer Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik İlişkilerinin Analizi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 293.

Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29.

Euractiv. (2022, Mayıs 5). US Warns Hungary and Neighbours against Turkish Stream : <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/us-warns-hungary-andneighbors-> adresinden alındı

euronews. (2018, 11 19). putin-turk-akimi-projesi-icin-turkiye-ye-geliyor: <https://tr.euronews.com/2018/11/19/putin-turk-akimi-projesi-icin-turkiye-ye-geliyor> adresinden alındı

Euronews. (2022, Nisan 4). <https://tr.euronews.com/2022/03/01/avrupa-ulkeleri-enerjide-d-sa-ne-kadar-bag-ml-dogal-gaz-hangi-ulkelerden-al-yor> adresinden alındı

fikirturu.com. (2022, Nisan 14). <https://fikirturu.com/jeo-strateji/rusyanin-saldirganligi-karsisinda-birlesen-bati-bunu-surdurebilecek-mi/> adresinden alındı

Furuncu, Y. (2016). Türkiye'nin Enerji Bağımlılığı ve Akkuyu Nükleer Enerji Santrali. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen Fakültesi*, 200-205.

Furuncu, Y. (2018). Enerji Güvenliği ve Karşılıklı Bağımlılık Perspektifinden Türk Akım Projesi . *SETA*, 1-4.

Girgin, K. (2014). Ruslarla Kavradan Derin Ortaklığa. K. Girgin içinde, *Ruslarla Kavradan Derin Ortaklığa* (s. 443). İstanbul: İlgü Kültür Sanat Yayıncılık.

Gökhan, Ö. (2010). Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki Bölgesel Politikasında Enerji Güvenliği. *Akademik Bakış*, 20-30.

Guliyeva, N. (2003). ABD-Özbekistan İlişkileri, 1992-2000. *A.U. Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 13-14.

Gül, M. (2016). Güvenlikteki Kavramsal Değişim Ve Türkiye'nin Güvelik Yaklaşımı ve Politikalarına Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 304.

Gürkaynak, M. v. (2009). Uluslararası Politikada Karşılıklı Bağımlılık ve Küreselleşme Üzerine Bir İnceleme. *Uluslararası İlişkiler*, 73-92.

Gürsu, T. (2012). The Historical Roots of the Fractioned Nature of the Contemporary Ukrainian Society . *Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 124-143.

Hacıoğlu, N. (2021, Kasım 5). *Hürriyet*. 5 Ülke Hazar'ı Paylaştı. adresinden alındı

Hasanlı, C. (2011). *Stalin ve Türk Boğazları Krizi, 1945-1953*. 233: Ankara Üniversitesi.

<http://mgk.gov.tr> . (2022). http://mgk.gov.tr/calismalar/calismalar/007_rusya_federasyonu_ulusal_guvenlik_stratejisi.pdf , Erişim tarihi 20.06.2022 adresinden alındı

<https://www.aa.com.tr>. (tarih yok). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-rusya-iliskilerinin-son-16> adresinden alındı

<https://www.bbc.com>. (2019, Nisan 4). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-47809807> adresinden alındı

Hürriyet. (2016, Ekim 10). <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turk-akimi-ve-guney-akimi-projesi-nedir-40245071>. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/turk-akimi-ve-guney-akimi-projesi-nedir-40245071> adresinden alındı

İldem, T. (2022). Finlandiya ve İsveç'in Nato'ya Olası Üyelik Başvuruları ve Türkiye'nin Tutumu. *Ekonomi Ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi*.

İlhan, S. (2000). Avrupa Birliğine Neden Hayır: Jeopolitik Yaklaşım. S. İlhan içinde, *Avrupa Birliğine Neden Hayır: Jeopolitik Yaklaşım* (s. 51-52). İstanbul: Ötüken.

İlhan, S. (2004). Türkiye'nin Zorlaşan Konumu (Uygurliklar Savaşı-Küreselleşme-Petrol). S. İlhan içinde, *Türkiye'nin zorlaşan konumu (uygurliklar savaşı-küreselleşme-petrol)* (s. 218). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

İshankulov, İ. (2019). *Karşılıklı Bağımlılık Çerçevesinde Türkiye Türkmenistan İlişkileri*. Tekirdağ: Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,.

İsmail Burak, K. (2021). Türkiye-ABD İlişkilerinde Dönüşen Parametreler. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 590.

İşcan, İ. H. (2004). Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 47-49.

Işık, K. (2014). Kırım'ın Rusya'ya Katılımının Bölgesel ve Küresel Etkileri. K. Işık içinde, *Kırım'ın Rusya'ya Katılımının Bölgesel ve Küresel Etkileri* (s. 327-329). İstanbul: Beta Yayınları.

Ataç, K. (2017). Dünya Savaşı Sonrası Sovyet Tehdidi ve Türkiye (1945-1946). *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* , 185.

Kakışım, C. (2018). Karşılıklı Bağımlılık Kapsamında Türkiye-Rusya Enerji İlişkilerinin Analizi. *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 80.

Kanbolat, H. (2010). Günümüz Türk-Rus İlişkilerinde Kafkasya, Soğuk Savaştan Günümüze Türk-Rus İlişkileri: . II. *Çalıştay Bildirileri* (s. 101). St. Petersburg: II. Çalıştay Bildirileri.

Kaya, E. T. (2014). Enerji Arz Güvenliği Ve Güney Gaz Koridoru. *SETA* .

Kaya, F., ve Göral, E. (2016). Türkiye'nin Nükleer Enerji Politikası. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 424.

Keyman, E. (2006). Küreselleşme, Uluslararası İlişkileri ve Hegemonya. *Uluslararası İlişkiler*, 1-20.

Kocaoğlu, B. (1947). *Ayın Tarihi Mecmuası*, 150.

Koçak, M. (2017). Türkiye-Rusya İlişkileri. *SETA*, 8.

Koritskiy, S. (2010). Süleyman Demirel Döneminde Türk-Rus Münasebetlerinin Gelişimindeki Temel Eğilimler. *Soğuk Savaştan Günümüze Türk-Rus İlişkileri: II. Çalıştay Bildirileri*. St. Petersburg: Soğuk Savaştan Günümüze Türk-Rus İlişkileri: II. Çalıştay Bildirileri.

kremlin.ru. (2016, Haziran 27).

Kurt, S. (2018). Neo-Avrasyacı Perspektiften Rusya Federasyonu'nun Güvenlik Algısı. 107.

- Margot, L. (2003). In Search of an Identity ; Russian Foreign Policy and the End of Ideology . *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 44.
- Mehmet Seyfettin, E. (2012). Türkiye'nin Orta Asya Politikasına Rusya Federasyonu ve Bölge Ülkelerinden Genel Bir Bakış. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 1-20.
- Milliyet. (1972, Nisan 17). <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1972/04/17>.
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1972/04/17>:
<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Arsiv/1972/04/17> adresinden alındı
- Muharrem, G. (2005). Soğuk Savaş Sonrasında NATO ve Avrupa Güvenliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9.
- M. Aydın. (2003). Amerika Dünyadan Ne istiyor? - ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası. *Stradigma; Aylık Strateji ve Analiz E-Dergisi*, 2-3.
- M. Cem. (2010). ABD-AB-Rusya Üçgeninde Ukrayna ve Gürcistan'da Güç Mücadelesi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 42.
- Nesrin, S. (1994). Yeniden Yapılanma Sürecinde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Geçiş Dönemi Sorunları. S. Nesrin içinde, *Bağımsızlığın İlk Yılları* (s. 221-242). Ankara : Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Oran, B. (1970). Türkiye'nin 'Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu' Nedir? (Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1970). *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 75.
- Oran, B. (1970). Türkiye'nin 'Kuzeydeki Büyük Komşu Sorunu' Nedir? (Türk-Sovyet İlişkileri 1939-1970). *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 75.
- Oran, B. (2002). *Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919 -1980*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbay, F. (2011). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010. *Bilge Strateji*, 39.
- Özsağlam, T. M. (2006). Geçmişten Günümüze Avrasyacılık. *Kıbrıs Yazıları*, 114-122.
- Öztürk, M. (1999). Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin Ekonomik Durumlarına Bakış . M. Öztürk içinde, *Geçiş Sürecinde Orta Asya Cumhuriyetleri* (s. 275). İstanbul : Alfa Yayınları.
- Perinçek, M. (2006). *Avrasyacılık, Türkiye'deki Teori ve Pratiği*. 16-23: Bilgi Yay.
- Pirinççi, F. (2011). Amerikan dış politikasında dinamizm ve başkanlar: Retorik ve uygulama. C. Çakmak vd. (Eds.), *Yakın dönem Amerikan dış politikası: Teorik ve pratik içinde* . F. Pirinççi içinde, *Amerikan dış politikasında dinamizm ve başkanlar: Retorik ve uygulama* (s. 79-114). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Purtaş, F. (2006). Rusya'nın Orta Asya'ya Yeniden Dönüşü. *Rusya stratejik araştırmaları-*, 164.
- Putaş, F. (2010). Türk-Rus İlişkilerinin Gelişiminin Anahtarı: İyi Komşuluk. *Soğuk Savaştan Günümüze Türk-Rus İlişkileri: II. Çalıştay Bildirileri* (s. 71). St. Petersburg: Soğuk Savaştan Günümüze Türk-Rus İlişkileri: II. Çalıştay Bildirileri.
- Qasımlı, M. (2013). SSCB Türkiye İlişkileri-Türkiye'de 1980 Darbesi'nden SSCB'nin Dağılmasına Kadar / SSCB Belgelerinde SSCB-Türkiye Yakın Tarihi. M. Qasımlı içinde, *SSCB Türkiye İlişkileri-Türkiye'de 1980 Darbesi'nden SSCB'nin Dağılmasına Kadar / SSCB Belgelerinde SSCB-Türkiye Yakın Tarihi* (s. 377). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Robert O. K.J. S. (2001). Power and Interdependence. *Addison Wesley Longman*, 7.
- Rubinstein, A. Z. (1997). The Transformation of Russian Foreign Policy. *The International Dimension of Post Communist Transitions in Russia and the New States of Eurasia*, 41.
- Rusya Sanayi ve Enerji Bakanı Viktor Khristenko'nun, Türkiye'yle enerji isbirliğiyle ilgili Rusya'nın Türkiye Büyükelçiliği resmi internet sayfasında yayımlanan 17.11.2005 tarihli makalesi,s.5. (tarih yok).
- Salih, Y. (2020). Türkiye-Rusya İlişkilerinde Astana ve Soçi Görüşmeleri İle Suriye Anayasası. 87.
- SAM. (2013). Güney Kafkasya'nın güvenlik sisteminde Rusya ve Türkiye'nin Rolü. (*Strateji Araştırmalar Merkezi*, 48.
- Sedat, U. “. (2010, Mayıs 22). *Dünya Bülteni*. <http://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/115088/abdnin-turkiyeye-etkisi-ve-marshall-plani> adresinden alındı
- Sevim, C. (2013). Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik. C. Sevim içinde, *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik* (s. 73). İstanbul: Seçkin Yayınları.
- Sezer, D. B. (1996). Evolving Balances in the Black Sea Region. *Seminer on Russia and the Nis*, (s. 48-52). Ankara.
- Sıvış, E. (2019). Enerji Politikalarında Denge Arayışı, ABD - Rusya ve Avrupa Birliği Üçgeni: TürkAkım Projesinin Belirleyici Faktörleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1373- 1388.
- Solak, M. (2019). Türkiye'nin Güvenlik Politikası Çerçevesinde Bağdat Paktı. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, 126.
- Sönmez, S. (2010). Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 73-96.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *Türk Dış Politikası*. İstanbul: İstanbul: Der Yayınları.
- Svistunova, İ. (2010). Irak Faktörünün Türkiye'nin Dış Politikasına Etkisi. *Ortadoğu Analiz*, 19-20.
- Şafak, O. (2016). Ukrayna Krizi ve Yeni NATO. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 219.
- Şimşek, H. (2010). Johnson Mektubu ve Türk-Amerikan İlişkileri Etkisi. *Yeni Dönem Türk Dış Politikası Uluslararası IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu* (s. 82-84). Ankara: IV. Türk Dış Politikası Sempozyumu.
- Şimşek, H. (2013). Türk-Rus Vize Serbestliği Anlaşmasının Turizm Ekonomisine Katkısı. *International Conference On Eurasian Economies 2013*, 683-694.
- (2016). *TCCB*.
- Topsakal, İ. (2016). Tarihsel Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 47.
- Turan, İ. (2009). *Türk-Rus İlişkileri Sorunlar ve Fırsatlar*. BİLGESAM.
- (2020). *Türkiye İstatistik Kurumu*.

(2020). *Türkiye İstatistik Kurumu*.

TürkStream. (2022).

TürkStream. (2022).

Utku, Y. (2004). *Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları*. Otopsi Yayınları.

Utku, Y. (2018). *Tarihsel Süreç İçerisinde Rus-Çeçen Sorunu*.

Uzgel, İ. (tarih yok). ABD ve NATO ile İlişkiler 1990-2001. *Türk Dış Politikası* (s. 278). içinde

Üstün, N. (2017). *Ekonomik ve Siyasi Yönleriyle Türkakım Projesi. Araştırma Raporu Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü*.

Vahl, M. (2004). *Just Good Friends*.

Vahl, M. (2004). *Just Good Friends? The EU-Russian ‘Strategic Partnership’ and the Northern*.

Vügar, İ. (2008). *Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı*. İ. Vügar içinde, *Avrasyacılık: Rusya'nın Kimlik Arayışı* (s. 275-288). İstanbul: Küre Yayınları, , 2008, s. ; .

Vügar, İ. (2014). *Ülke İçi Krizden Uluslararası Soruna-Ukrayna-Kırım Meselesi*. SETA, 1-8.

Wagner, R. H. (1998). *Economic Interdependence, Bargaining Power, and Political Influence. International Organization*, 468-470.

Wehrschutz, C. F. (1998). *Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık*. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

(2016, Ekim 14). aa.com.tr: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/23-dunya-enerji-kongresi-sona-erdi/664446> adresinden alındı

AA. (2016, Ekim 14). <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/23-dunya-enerji-kongresi-sona-erdi/664446> adresinden alındı

www.aa.com.tr. (tarih yok). <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-rusya-iliskilerinin-son-16> adresinden alındı

www.aa.com.tr. (2015, 24 Kasım). <https://www.aa.com.tr/pg/foto-galeri/turk-hava-sahasini-ihlal-eden-savas-ucagi-dusuruldu> adresinden alındı

www.aa.com.tr. (2015, Mart 3). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bush-yonetiminin-iraki-iskal-gerekcesi-yokmus/65019> adresinden alındı

www.aa.com.tr. (2020, Aralık 29). <https://www.aa.com.tr/tr/bahar-kalkani-harekati/suriyede-2020ye-bahar-kalkani-harekati-damgasini-vurdu/2092130> adresinden alındı

www.aa.com.tr. (2020, Haziran 3). <https://www.aa.com.tr/tr/bahar-kalkani-harekati/bakan-akar-idlibde-baslatilan-bahar-kalkani-harekati-basariyla-surdurulmekte/1750603> adresinden alındı

www.aa.com.tr. (2020, Mart 1). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusyanin-kirimi-yasa-disi-ilhakinin-uzerinde-6-yil-gecti/1750548> adresinden alındı

www.aa.com.tr. (2020, Ekim 10). www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-kirimin-yasa-disi-ilhakini-tanimamistir-ve-tanimayacaktır/2008734 adresinden alındı

www.aa.com.tr. (2021, Nisan 9). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-soruda-rusya-ukrayna-krizi/2203164> adresinden alındı

www.aljazeera.com.tr. (2013, Temmuz 19). <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/mursi-karsitlarini-abd-nasil-finanse-etti> adresinden alındı

www.bbc.co.uk. (2005, Ocak 10). https://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2005/01/printable/050110_erdogan_russia.shtml adresinden alındı

www.bbc.com. (2013, Ağustos 21). https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130821_turkiye_misir adresinden alındı

www.bbc.com. (2019, Temmuz 16). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48998919> adresinden alındı

www.bbc.com. (2020, Mart 5). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51762402> adresinden alındı

www.cnnturk.com. (2016, Ağustos 24). <https://www.cnnturk.com/dunya/suriye-cerablus-operasyonunu-kinadi> adresinden alındı

www.dw.com/tr/. (tarih yok). <https://www.dw.com/tr/abd-ve-m%C4%B1s%C4%B1rdan-t%C3%BCrkiye-k%C4%B1br%C4%B1s-uyar%C4%B1s%C4%B1/a-49532069> adresinden alındı

www.ensonhaber.com. (2016, Nisan 4). Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Karabağ mesajı: <https://www.ensonhaber.com/gundem/cumhurbaskani-erdogandan-karabag-mesaji-2016-04-04> adresinden alındı

www.gzt.com. (2022). <https://www.gzt.com/mecra/rusyada-islamin-seruveni-3430052> adresinden alındı

www.haberturk.com. (2015, Kasım 26). <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1158956-erdogan-hava-sahamizi-ihlal-eden-rusyadan-ozur-dilemeyecegiz> adresinden alındı

www.haberturk.com. (2015, Kasım 26). <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1158956-erdogan-hava-sahamizi-ihlal-eden-rusyadan-ozur-dilemeyecegiz> adresinden alındı

www.hurriyet.com.tr. (2005, Temmuz 18). <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/rusya-ile-yeni-boru-hatti-38727344> adresinden alındı

www.milliyet.com.tr. (2021, Aralık 10). www.milliyet.com.tr/ekonomi/turizmin-en-kotu-yilinda-turkiye-dunyada-5inci adresinden alındı

www.ntv.com.tr. (2009, Kasım 20). <https://www.ntv.com.tr/ekonomi/nukleer-enerjinin-turkiyedeki-tarihcesi,LI7qG7zm-0q6yZLV0rHy7g> adresinden alındı

www.perspektif.online. (2020, Mayıs 5). <https://www.perspektif.online/turkiye-rusya-arasinda-asimetrik-iliski-ve-bagimlilik/> adresinden alındı

www.perspektif.online. (2020, Mayıs 5). <https://www.perspektif.online/turkiye-rusya-arasinda-asimetrik-iliski-ve-bagimlilik/> adresinden alındı

www.petform.org.tr. (2022). <https://www.petform.org.tr/dogal-gaz-piyasasi/turkiye-dogal-gaz-piyasasi/> adresinden alındı

www.resmigazete.gov.tr. (2010). <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101006-6.htm> adresinden alındı

www.sputniknews.com . (2016, Nisan 3). www.sputniknews.com , 3 Nisan 2016 adresinden alındı

www.tccb.gov.tr. (1999, Eylül 9). <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-suleyman-demirel/1717/3571/abd-baskani-bill-clintonun-hazar-havzasi-ozel-temsilcisi-buyukelci-wolfu-kabul> adresinden alındı

www.tccb.gov.tr. (2002, Eylül 17). <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdet-sezer/1720/5350/baku-tiflis-ceyhan-petrol-boru-hattinin-temel-atma-torenine-katilmak-uzere-azerbaycana-hareketlerinden-once-esenboga-havaalaninda-yaptiklari-aciklama> adresinden alındı

www.trthaber.com. (2022, Temmuz 24). <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/akkuyudason-viraja-girildi-696900.html> adresinden alındı

www.trthaber.com. (2022, Şubat 9). www.trthaber.com/haber/dunya/rusyada-tatil-paketi-satisinda-turkiye-yine-ilk-sirada-653463.html adresinden alındı

www.trthaber.com. (2022, Şubat 26). <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ukrayna-rus-su-25-savas-ucagi-dusuruldu-658577.html> adresinden alındı

www.utikad.org.tr. (2011, Haziran 9). www.utikad.org.tr/Detay/Sektor-Haberleri/8285/nabuccoda-proje-destek-anlasmasi-imzalandi adresinden alındı

www.yenisafak.com. (1999, Ekim 22). <https://www.yenisafak.com/dunya/ecevitin-cecensikintisi-594766> adresinden alındı

Yeşiltaş, M., ve Pirinççi, F. (2020). Küresel Dönüşüm Sürecinde Türkiye'nin Büyük Stratejisi. *SETA Kitapları*, 105.

Yetkin, M. (2004, Eylül 2). Türk Gazeteciler Sordu, Rus Lider Vladimir Putin Yanıtladı: AB İlişkimizi Etkilemesin. *Putin Ziyaretinin Önemi*.

Yiğittepe, D. Ö. (2018). Nato ve Rusya Arasında Türkiye'nin Güvenlik Algılaması: S-400 Krizi Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 283.

Yıldız, U. B. (2014). Avrupa Birliği-Rusya Karşılıklı Bağımlılığında Kuzey Boyutu Çevre Ortaklığı'nın Rolü. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 160-161.

Yılmaz, E. A. (2015). Güvenlik ve Ekonomik Boyutla Nükleer Enerji Tartışmaları: Akkuyu Nükleer Santrali Örneği. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*.

Yılmaz, M. E. (2011). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk Rus İlişkileri*. 30: Akademik Fener .

Yılmaz, R. (2010). Azerbaycan Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 72-73.

Yılmaz, S. (2020). Türkiye-Rusya İlişkilerinde Astana ve Soçi Görüşmeleri İle Suriye Anayasası. 87.

